

Alexander Dubček University of Trenčín
Department of Political Science

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne
Katedra politológie

Political Science Forum
Politologické Fórum

Political Science Forum: Aims of the Journal

Political Science Forum is a semi-annual, international, scientific and peer-reviewed journal of the Consortium of two European universities (Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia and Catholic University of Valencia, Spain). It covers broad range of topics in political science, international relations, philosophy, social work, social anthropology and law. The journal is aimed to be read by the scholars in respective fields as well as its students and broader public. Periodicity of the journal is twice a year, in June and December.

Politologické fórum: Ciele časopisu

Politologické fórum je polročne vydávaný medzinárodný vedecký a recenzovaný časopis konzorcia dvoch európskych univerzít (Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka a Katolíckej univerzity vo Valencii). Pokrýva široký okruh tém z oblasti politických vied, medzinárodných vzťahov, filozofie, sociálnej práce, sociálnej antropológie a práva. Časopis je určený odborníkom v daných vedných odboroch, ako aj študentom a širšej verejnosti. Časopis vychádza v júni a v decembri.

Editor-in-chief / Hlavný redaktor: Karol Janas, Alexander Dubček University of Trenčín (TnUAD), Slovakia

General Editor / Výkonný redaktor: Miroslav Řádek, TnUAD, Slovakia

Editorial Board / Redakčná rada:

Oliver Andonov, MIT University Skopje, Macedonia; **Irena Bačlija**, University of Ljubljana, Slovenia; **Samuel Čelovský**, TnUAD, Slovakia; **Elena Delgadová**, TnUAD, Slovakia; **Miro Haček**, University of Ljubljana, Slovenia; **Petr Just**, Metropolitan University Prague, Czechia; **Peter Juza**, The University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava; **Rastislav Kazanský**, Matej Bel University, Slovakia; **Rudolf Kucharčík** EUBA, Slovakia; **Ginés Marco**, Catholic University of Valencia, Spain; **Miquel Àngel Oltra Albiach**, University of Valencia, Spain; **Rastislav Rosinský**, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia; **David Schriffel**, Austrian Academy of Sciences, Austria; **Antonín Staněk**, Palacký University Olomouc, Czechia; **Pavol Tišliar**, Comenius University in Bratislava, Slovakia; **Dubravka Valić Nedeljковиć**, University of Novi SAD, Serbia; **Adriana Vasil'ková**, Matej Bel University, Slovakia; **Katerina Veljanovska**, MIT University Skopje, Macedonia; **Jaroslav Vencálek**, University of Prešov, Slovakia; **Luisa Vicedo**, Catholic University of Valencia, Spain; **Pablo Vidal**, Catholic University of Valencia, Spain; **Štefan Volner**, TnUAD, Slovakia.

Publisher / Vydáva: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, verejnoprávna inštitúcia zriadená zákonom. IČO: 311 180 259.

Adresa redakcie: Katedra politológie TnUAD, Študentská 2, 91101 Trenčín
e-mail: politologicke.forum@tnuni.sk ISSN 1338-6859 e. č. MK: EV 4567/12
© TnUAD, Trenčín. Časopis je bezplatný, vychádza dva krát do roka.

Contents / Obsah

STUDIES / ŠTÚDIE:

Peter JUZA

THE SYSTEMIC QUALITY OF DEMOCRACY AND INTERNATIONAL RELATIONS
..... 4

Ľubica HARAĽOVÁ

**BIELA KNIHA O BUDÚCNOSTI EÚ V KONTEXTE SÚČASNÝCH
KRÍZ** 17

Andrej KOLÁRIK

**ASYMMETRIC FEDERALISM IN IRAQ: COUNTERING
MARGINALIZATION OF MINORITY COMMUNITIES** 29

Daniel RABINA

**CITOVANIE RUSKÝCH A UKRAJINSKÝCH MEDIÁLNYCH ZDROJOV V ČASE
KONFLIKTU** 55

DISCUSSION / DISKUSIE:

Matej MINDÁR

**POSTOJE PREDSEDU VLÁDY EDUARDA HEGERA K RUSKEJ
INVÁZII NA UKRAJINE NA KONCI FEBRUÁRA 2022** 75

Zuzana ROZKOŠOVÁ

**PROBLEMATICKÉ DEFINOVANIE POJMU TERORIZMUS
A S TÝM SÚVISIACE PORUŠOVANIE ĽUDSKÝCH PRÁV
V KONTEXTE BOJA PROTI TERORIZMU NA PRÍKLADE
RUSKEJ FEDERÁCIE** 88

REVIEWS / RECENZIE:

Miroslav ŘÁDEK

**MARY HEIMANNOVÁ – ČESKOSLOVENSKO, STÁT, KTERÝ
ZKLAMAL**109

Studies

THE SYSTEMIC QUALITY OF DEMOCRACY AND INTERNATIONAL RELATIONS

Peter JUZA

Abstract: The aim of this thesis is to formulate a few comments on how one can approach the research of the systemic quality of democracy in the context of the topic of its application in international relations and as an integral part of socioscientific theories.

The concept of system-system quality-serves, in particular, to clarify large-scale and complex processes in the functioning of international relations. The characteristic of international relations as a system represents the widest way of their investigation and interpretation.

A developmental, historical view of the system of international relations in the context of democracy means that, although it is based on the knowledge of the temporal dimension of development, the gradual course of events, phenomena and processes, it should not result only in a simple chronological interpretation.

In the study, we have shown how ideas about democracy are shaped in international relations. Where democracy is as a "product" of cognitive processes and whose content and meaning varies depending on the period and social context.

Key Word: *Democracy, international relations, systemic quality, theory*

1 Úvod

Politické vedy najčastejšie vysvetľujú princípy **demokracie** a **demokratizácie** v jednotlivých krajinách *vnútornými* sociálno-politickými procesmi na ktoré ale substantívne vplyvajú *vonkajšie* fenomény. Práve vonkajšie fenomény, ich väzby a vplyv sú zatiaľ tóriu nedostatočne osvojené a preštudované.

Teórie demokracie si vytyčujú oblasť svojho skúmania. Túto oblasť svojho skúmania potom aj popisujú. Formulujú pojmy a taktiež vytvárajú koncepcie, či modely a zovšeobecnenia a podrobujú sa vnútornej konfrontácii, kritike a potrebným modernizačným revíziám.

Cieľom tejto state je formulovať niekoľko poznámok k tomu, ako je možné pristupovať k výskumu systémovej kvality demokracie v kontexte s témou jej aplikácie v medzinárodných vzťahoch a ako nedeliteľnej súčasti spoločenskovedných teórií.

Teórie demokracie tvoria súčasť politickej teórie, ktorá sa dlho vyvíjala: najskôr ako súčasť filozofie, neskôr politickej filozofie a sociológie a hovoria o praxi a o tom, ako sa táto prax môže modifikovať (transformovať). Preto aj súvzťažnosť demokracie a medzinárodných vzťahov nemožno skúmať len na základe voľne dostupných parametrov, ale musia sa brať do úvahy rôzne doplnkové faktory a premenné - *napr. geopolitická bonita aktérov medzinárodných vzťahov, ekonomická kondícia, politické systémy...*, ale aj sociálna psychológia v jednotlivých krajinách.

Jednako, demokratická transformácia, pod vplyvom medzinárodnej situácie v krajinách strednej a východnej Európy začiatkom 90-tych rokov nás čiastočne oprávňuje uvažovať o tom, že naša vedecká disciplína už môže *analyzovať* vývoj, *identifikovať* tendencie a paradigmu a *komentovať* strategické smerovanie s akceptáciou významu medzinárodných vzťahov. *Medzinárodné vzťahy* sa v súčasnej teórii (v rámci spoločenských vied) objasňujú ako fenomén systémového charakteru.

Pojem systému sa začal v teórii medzinárodných vzťahov používať od druhej polovice 50. rokov 20. storočia v rámci scientizmu. Od 60. rokov sa stal frekventovaným pojmom a spravidla sa s ním pracuje vo väčšine parciálnych teórii medzinárodných vzťahov. Najvšeobecnejšie možno označiť systém na základe charakteristiky *Ludwiga von Bertalanffyho*, autora všeobecnej teórie života a jeden zo zakladateľov všeobecnej teórie systémov. Bertalanffy totiž zovšeobecnil princípy *celostnosti, organizovanosti, ekvifinality a izomorfizmu* a akcentoval súhrn prvkov, ktoré sa nachádzajú vo vzájomnej interakcii (Bertalanffy, L., 1969).

Je veľmi zaujímavé, že s pojmom *demokracia* sa stretávame predovšetkým tam, kde sú práva jednotlivca do istej miery obmedzené právami spoločnosti. Zatiaľ čo v obecnom povedomí je pojem demokracie vnímaný v predovšetkým kontexte so slobodami a právami jedinca, v medzinárodných dokumentoch sa s demokraciou stretávame väčšinou tam, kde sa jedná o isté obmedzenia práv jednotlivca v záujme spoločnosti.

2 Systémový pohľad

Tento nezachytáva všetky javy a elementy medzinárodných vzťahov. Je to pohľad, ktorý ako podstatné vyzdvihuje tie komponenty a vzťahy, ktoré dávajú základné charakterové vlastnosti medzinárodnému systému. Na jednej strane je vnímaný, ako statický prierez vzťahov štátov, alebo ako historicky premenný a relatívne usporiadaný súbor konkrétnych vzťahov.

Pojem systém - *systémová kvalita* - slúži najmä na objasnenie rozsiahlych a zložitých procesov vo fungovaní medzinárodných vzťahov. Charakteristika medzinárodných vzťahov ako systému predstavuje najširší spôsob ich skúmania i interpretácie.

Charakter a spôsoby používania pojmu systém, systémová kvalita demokracie, pri skúmaní medzinárodných vzťahov postupne prerástli do *systémového pohľadu* na ne. Napriek svojej rozsiahlosti a rozmanitosti

nepredstavuje systémový pohľad samostatnú teóriu či koncepciu medzinárodných vzťahov. Ide najmä o *všeobecno-vedecký* spôsob skúmania medzinárodných vzťahov, v ktorom nejde o výkladový, opisný pohľad, ale má predovšetkým *metodologický význam*.

Systémový pohľad v teórii medzinárodných vzťahov možno uplatniť tromi spôsobmi. Prvý je systémový prístup, druhý predstavuje systémová teória a po tretie ide o systémovú analýzu. Tieto spôsoby uplatnenia systémového pohľadu navzájom súvisia a dopĺňajú sa.

V rámci *systémovej teórie kvality demokracie* ďalej objasňujeme systém medzinárodných vzťahov v celku, ako aj základné časti, ktoré ho tvoria, ich pôsobenie v prostredí a spätný vplyv prostredia na fungovanie systému atď. V rámci systémovej teórie sa vytvárajú a používajú kategórie, prostredníctvom ktorých sa uskutočňuje ucelené objasnenie medzinárodných vzťahov v celku i ich prvkov.

Medzinárodné vzťahy sú veľkým - viacnásobne (*na viacerých úrovniach*) - zloženým systémom, ktorý sa vytvára na najvyšších stupňoch fungovania (*usporiadania*) sveta ako výsledok interakcie (*vzťahov a konaní podmienených záujmami*) štátov a ďalších aktérov medzinárodných vzťahov. Ide o otvorený systém s veľkým množstvom vstupov a výstupov pre demokraciu. Prvky systému (*najmä štáty*) sú okrem toho veľmi odlišné nielen z hľadiska veľkosti a sily, ale aj vnútorného usporiadania, charakteru, orientácie a pod. Prejavuje sa v nich špecifika sociálnej interakcie ľudí a ich zoskupení a sú výrazne podmienené ich vôľou, vedomím, hodnotovou orientáciou a pod. a protirečivo v nich pôsobia fenomény výberu (*voľby*), motivácie, percepcie, identity, prestíže, autority atď.

Vývojový, historický pohľad na systém medzinárodných vzťahov v kontexte demokracie znamená, že hoci sa zakladá na poznávaní časovej dimenzii vývoja, postupného priebehu udalostí, javov a procesov, nemal by vyústiť len do jednoduchého chronologického výkladu. V prvom rade ide o logické objasnenie vzniku a vývoja systému medzinárodných vzťahov, príčin, podmienok a faktorov, ktoré nie sú vždy očividné a často nie sú ani na prvý pohľad bezprostredne spojené.

3 Demokracia a medzinárodné vzťahy

Koncepcia Polyarchie R. Dahla dala demokracii určitú hodnotovú a ontologickú zakotvenosť (Dahl, R., 1995). Zakotvenie vidí v uplatňovaní organizačných zásad polyarchie, v tom, že sa naplňajú tie aktivity, ktoré sú demokraticky pevné a politikotvorné.

Ak horíme o koncepcii demokracie R. Dahla - *polyarchii*, tu je potrebné sa vrátiť ku koreňom, resp. začať analýzou predpokladov klasickej demokracie. Veď už podľa Platóna sú politické znalosti a vedomosti základom kráľovskej vedy, najvyšším umením: "*Žiadne iné umenie, ani veda nemajú prednosť či väčšie právo než kráľovská veda pri starostlivosti o spoločnosť a pri vláde ľuďom obecné*". Dahlov dialóg s históriou - *realitou* - je nemilosrdný, čo znamená že je svojim

spôsobom pesimistický. Zvažuje rôzne nebezpečenstvá pre demokratický vývoj, vychádzajúci z byrokracie, politických strán..., súboru intelektuálov, ktorých možno označiť ako odborníkov na politiku. Podstatným prvkom Dahlovho uvažovania sú radikálne rezy medzi formami demokracie - minulej, súčasnej, pričom ani do budúcnosti nevidí možnosti k úplnému naplneniu demokratických ideálov, čo ale nemožno považovať sa diskreditáciu týchto ideálov.

Veľká časť teórií demokracie a teórií procesov demokratizácie opisuje medzinárodný kontext ako štruktúru, ktorá nemá ucelenú logiku, formu, ciele a lídra. Všeobecne sa preferuje téza, že rozhodujúcimi silami v nich (*procesoch*) sú predovšetkým vojenské (*silové*) skupiny kreované a kreujúce biznis elity a tiež rôzne a rôznorodé spoločenské (*občianske*) organizácie. Koncom 80-tych rokov minulého storočia však bola výhybka aktivít nastavená na vplyv jednotlivých štátov (*napr. USA*), nadnárodných organizácií (*typu Európska únia*), medzinárodných organizácií (*OSN*), vojensko-politických blokov (*NATO*), ale tiež transnacionálnych ľudskoprávných a ekologických sietí (*Amnesty International, Greenpeace...*).

A propós, dnešné NATO sa už nedrží (*a ani sa nemá snažiť tváriť, že tomu tak nie je*) svojej - tzv. *Harmelovej doktríny*, ktorá hovorila o dvoch tézach:

- udržať dostatočnú vojenskú silu a politickú solidaritu;
- a usilovať sa o stabilnejšie vzťahy tak, aby mohli byť riešené zásadné politické otázky.

Generáli stratili záujem o dialóg, spoluprácu a udržiavanie schopnosti kolektívnej obrany. Ide o amerických generálov. Slovensko totiž nemá *g(G)enerálov*, ale má len *generálov*.

F. Zakaria, ľahkosťou jeho štýlu vlastnou, použil termín „*neliberálna demokracia*“, ktorý sa udomácnil v akademických a politických diskusiách (Zakaria, F., 1997).

Totíž sme svedkami toho, že sa môžeme stretnúť s demokraciami, kde nie sú liberálne hodnoty prioritnými. Vzniká logická otázka - a môže tomu byť naopak? Sú (*existovali*) politické systémy, ktoré sa definujú ako liberálne a nie sú demokratickými? Príkladom je Chile pri vláde A. Pinocheta - ekonomicky liberálny systém, ale z pohľadu sociálno-politického - nie!

Nedemokratický liberalizmus je de facto režim, kde je prítomný len druhý element známeho triptychu: *moc ľudu, volená ľuďom a pre ľud*. To znamená, že participácia občanov na moci je formálna a neefektívna a riadenie, vrátane formovania zahraničnopolitickej orientácie nie je v záujme väčšiny.

4 Globalizácia ako téma

Vlna globalizácie, ktorá bola v 90-tych rokoch pozitívne hodnotená ako symbol, resp. podmienka rastu svetovej ekonomiky, ale aj ako prostriedok rozšírenia myšlienok a praktík liberálnej demokracie, pomerne skoro sa prejavila aj jej menej príťažlivá charakteristika.

Mimo nákladov na globalizáciu a sekundárnych globalizačných procesov (*deformovanie tradičných spoločností*), pozorujeme dve vzájomne prepojené súvislosti - revolučné situácie:

1. geopolitickú (*s následným vplyvom na celý systém medzinárodných vzťahov a svetovej politiky*);
2. sociálno-politickú.

Revolučná situácia deštruuje fungovanie všetkých normatívnych systémov - vrátane práva a morálky. To znamená aj medzinárodného práva a morálnych princípov v rámci medzinárodných vzťahov. Normatívne systémy môžu fungovať len v normálnych podmienkach.

Počas revolúcií (*Francúzsko v 18. storočí, Rusko začiatkom 20. storočia*) bola norma potlačená účelovosťou (*cieľom*), zákon stratil svoj vplyv a morálka sa javila zbytočnou. V rámci tohto poznania je potrebné akcentovať, že medzinárodné spoločenstvo a medzinárodné vzťahy v tomto smere **neboli** výnimkou.

Prvá revolučná transformácia - *geopolitická* - je spojená s koncom 80-tych rokov, keď došlo k deštrukcii pomerne stabilného bipolárneho systému a postupne sa od krátkeho obdobia *monopolarity* posúva k určitej forme *multipolarity*, ktorá zabezpečuje (*zabezpečí*) širšiu platformu stability a demokracie v medzinárodných vzťahoch.

Spomenutá *monopolarita* bola historicky krátkym obdobím a jej postupné ukončenie je dôsledkom faktu, že ani v dejinách ľudstva nikdy nevládla svetu (*celosvetovo*) len jedna supervelmoc. Ihneď, keď sa vyjavila takáto anomália, tak sa na medzinárodnej scéne začali procesy zrovnoprávniť sa s dominujúcim centrom. Ťažko je možno si predstaviť, že medzinárodné právo a demokratické vzťahy budú fungovať normálne pokiaľ sa neustáli funkčnosť nového systému (*alebo sa vráti ten starý, čo je ale zväčša málo pravdepodobné*).

Druhá revolučná situácia je priamo spojená so spomenutou prvou. Liberálna demokracia (*ktorá mala podľa F. Fukuyamu navždy zvíťaziť nad svojim ideovým oponentom na celom svete*) sa stala vážnym komponentom a súčasťou zahraničnej politiky celého západného sveta a tiež väčšiny medzinárodných organizácií (*vrátane OSN*). Lenže sublimácia ideového protivníka, síce nie hneď, ale s časovým posunom odhalila rozpor medzi liberalizmom a demokraciou. Táto kríza vzťahu liberalizmu a demokracie, ktorá vychádza z ich dialektického rozporu (*podľa Platóna - morálka, alebo superčlovek*) sa pretavila aj do sféry svetovej politiky a medzinárodných vzťahov.

Ako kľúčové vníma F. Fukuyama práve kultúrne rozdiely, prostredníctvom ktorých je možné pochopiť veľké nerovnosti vznikajúce medzi ľuďmi žijúcimi v mestských kozmopolitných oblastiach s lepším prístupom k vzdelaniu a k práci a naopak tými, ktorí žijú v menších mestách a na vidieku (*ako j rozdiely medzi krajinami*).

Hnev občanov, ktorí stratili dôveru v demokratické inštitúcie a politických lídrov je vo veľkej miere oprávnený a podľa F. Fukuyamu ide aj o dôsledok

arogancie ľudí s liberálnejšími postojmi, ktorí napríklad voličov populistov jednoducho označujú za rasistov či xenofóbov (Fukuyama, F., 2005).

Dôsledkom rýchlej globalizácie a zmeny rovnováhy síl v rámci medzinárodných vzťahov dochádza k situácii že de facto sa demokracia dostala do skoro vojnového stavu s liberalizmom. V globalizovanom svete sú hrozbou pre demokraciu a medzinárodné vzťahy nielen autoritárne režimy. Brzdiacim faktorom je aj liberalizácia finančných trhov, ktoré outseiderizujú slabé štáty v rámci medzinárodných vzťahov.

5 Kvalita demokracie a bezpečnosť v medzinárodných vzťahoch

Rozsiahlosť a mnohostrannosť chápania bezpečnosti vedie k zložitosti jej teoretického vymedzenia a charakteristiky, ktoré majú viaceré aspekty. Ide najmä o aspekt *ontologický*, *gnozeologický*, *axiologický* a *praktický*.

V *ontologickom* aspekte ide o reálnu existenciu bezpečnostných javov a procesov o ich spojenie s bytím človeka a spoločnosti, a ich reálne pôsobenie v nich.

- *gnozeologický (epistemologický)* aspekt spočíva predovšetkým v schopnosti poznávať bezpečnostné javy a procesy v spoločenskom živote, v ich objasňovaní, v používanej terminológii, rozpracovaní teórie a metód ich skúmania s dôrazom na odhaľovanie ich špecifiky.
- *axiologický* aspekt je spojený najmä s hodnotením bezpečnostných javov a procesov, ich stavu (úrovne) a tendencií vývoja a pôsobenia v spoločenskom živote.
- *praktický (praxeologický)* súvisí s tým, ako sa poznanie a hodnotenie reálne existujúcich bezpečnostných javov a procesov premieta do riešenia problémov, ktoré sa v tejto oblasti i v celom živote spoločnosti objavujú. Tieto aspekty sú navzájom podmienené a prepojené a vyúsťujú do úsilia o komplexný (*holistický*) prístup k bezpečnosti v živote súčasnej spoločnosti.

V rozvoji civilizácie začali predstavovať pre človeka nebezpečenstvá aj iní ľudia, čo sa stalo zreteľným najmä po tom, ako získanie majetku viedlo k vzniku nerovnosti v spoločnosti a k úsiliu o jeho ochranu a rozširovanie mocenskými prostriedkami, pri uplatňovaní ktorých sa používalo sociálne násilie, vrátane ozbrojeného.

Bezpečnosť sa stala otázkou priority spojenou s prežitím v spoločnosti a riešením spoločenských problémov až vtedy, keď sa objavili moc a bohatstvo a sociálne subjekty, ktoré sa zakladali na nich. Na tomto základe sa vytvorila spoločenská nerovnosť ľudí, ktorá priniesla aj kvalitatívne nové problémy v bezpečnostnej oblasti. Od týchto čias sa stali najvýznamnejším bezpečnostným problémom otázky vojny a ozbrojeného násillia ako nástrojov využívaných pri riešení spoločenských problémov spojených s mocou a bohatstvom, ktoré zatienili ostatné otázky, dotýkajúce sa bezpečnosti

ľudského života - teda otázky kvality realizácie demokracie v medzinárodných vzťahoch.

Tu treba spomenúť, že v roku 1954 predstaviteľ humanistickej psychológie A. H. Maslow vytvoril klasifikáciu potrieb (*Maslowova pyramída potrieb*), v ktorej zaradil potrebu *bezpečia* na druhé miesto po fyziologických (*homeostatických*) potrebách (Maslow, A.H., 1943).

Táto potreba vystupuje do popredia v situáciách spojených so stratou sociálnej istoty, v podmienkach ekonomického či existenčného zlyhania. Zakladá sa na tom, že individuum nepocituje ohrozenia a nachádza sa v (*medzinárodnom*) prostredí, kde cíti poriadok, stabilitu, spoľahlivosť, je oslobodené od strachu, úzkosti, chaosu a pod.

Niekedy sa táto potreba interpretuje aj ako životná istota. Bezpečnosť sa v tomto chápaní zaraďuje medzi nižšie potreby, ale až po jej naplnení (*aspoň čiastočnom*) sa môžu realizovať potreby vyššie (*sú náležitosti a lásky, uznania a sebarealizácie*).

Maslowova pyramída potrieb

V roku 1997 knižne publikoval Richard Rotry text: *Dosiahnutie našej krajiny Ľavicové myšlienky v Amerike dvadsiateho storočia*. Upozorňuje, že liberálne ľavicové sily v USA sústredujú sa na rasové, etnické, náboženské, kultúrne a sexuálne menšiny ignorujú narastajúci rozpor medzi bohatými a chudobnými.

Medzi bohatými a chudobnými krajinami, čím sa rozpor medzi demokraciou a spravodlivosťou v rámci medzinárodných vzťahov stáva súčasťou neskorších riešení. A treba povedať, že ide o zväčša o silové riešenia, ktoré majú v rámci medzinárodných vzťahov krátku trvácnosť (Rotry, R., 1997, s. 90).

Súčasný konflikt medzi liberalizmom a demokraciou sa koncentruje do toho, že liberálne elity začali atak na iných demokratov, nazývajú ich populistami. Populistami sa z ich videnia stali všetci tí, ktorí majú iný pohľad na (*zahraničnú*) politiku. Podľa R. Dahrendorfa, to čo je populizmom

pre jedného človeka - to je demokracia pre druhého a naopak (Dahrendorf, R., 2002, s.156).

Konflikt súdržnosti a rôznorodosti a globalizácia spôsobili vlnu migrácie, ktorá spôsobuje krízu v rámci Európskej únie. Proste ľudia (*síce*) môžu žiť tam kde sa dá, ale nie tam, kde liberálne elity chcú (*v konkrétnom - určenom mieste*). V rámci medzinárodných vzťahov sa tieto elity voči iným subjektom medzinárodného práva správajú autokraticky (*nedemokraticky*).

To bude mať za dôsledok možno až fatálne sociálno-politické straty, pre zatiaľ zjednotenú Európu. Tá sa môže dostať do permanentnej krízy, z ktorej sa nemusí dostať, čo bude mať dôsledky pre medzinárodné vzťahy a svetovú politiku ako takú. Vráťane spochybnenia témy demokracie (*bol a je Brexit víťazstvom populizmu nad elitizmom?, demokracie nad liberalizmom?*).

Na druhej strane sa určite posilní snaha - *to čo je hyperglobalizáciu atakované* - národný štát, ako kolíska demokracie a ako subjekt medzinárodného práva, ktorý je schopný spoluurčovať a dodržiavať demokratické pravidlá v rámci medzinárodných vzťahov.

Naopak, ekonomický liberalizmus v kombinácii s nekontrolovanými globálnymi finančnými trhmi + sociálny liberalizmus (*ktorý povyšuje individuálny záujem nad záujem, resp. záujmy spoločnosti*) deštruuje spojenia a siete, ktoré sa vytvorili v rámci medzinárodných vzťahov. Ich snaženie je nacielené na podkopávanie základov národných štátov - kolísky demokracie a subjektov, ktoré garantujú demokratické vzťahy v rámci svetovej politiky.

Niektoré subjekty medzinárodného práva Západu sa snažia implantovať - špeciálne smerom na východ a na juh - také sociálne modely, ktorá začali likvidovať ich tradičné inštitúty, čo nakoniec buď viedlo ku kolapsu týchto štátov, alebo k dlhodobému a nezlomnému odporu. Univerzalizmus tak *prehral*.

Nárast rozmanitosti spoločností odhaľuje dva fenomény - nacionalizmus a demokraciu (*súbežne liberalizmus a demokraciu*), ktoré demonštrujú skôr negatívne, než pozitívne aspekty svojich protivorečivých vzťahov.

Tu sa natíska otázka, na ktorú som nenašiel, resp. nemám jednoznačnú odpoveď. Môže existovať demokracia všeobecne bez stabilných štátov v stabilnom systéme medzinárodných vzťahov?

Nakoniec aj najvplyvnejšia svetová mocnosť, ktorá sa snaží s pomocou vojenskej sily a systémom sankcií presadiť svoje videnie sveta na báze pravidiel liberálnej demokracie, postupne uznáva, že takýto poriadok v rámci medzinárodných vzťahov úplne nevychádza z pravidiel medzinárodného práva.

Švajčiarsky právnik Emer de Vattel, už v roku 1758 písal o základoch medzinárodného práva vo svojej práci *Právo národov alebo zásady prirodzeného práva, ktoré sa vzťahujú na správanie a záležitosti národov a suverénov*, kde akcentuje tému *politickej rovnováhy*, či skôr *rovnováhy síl*. Inak povedané, už vtedy preferoval v rámci medzinárodných vzťahov stav, keď žiadna z mocností by *nemala absolútne dominovať pri vytváraní podmienok pre iných* (Vattel, E., 2017).

Pritom podmienkami pre vznik a fungovanie aliancií, ktoré môžu zaistiť systémové fungovanie medzinárodných vzťahov na demokratickom princípe

je potreba zaistenia v čo najvyššej miere predpovedateľnosti chovania aliančného partnera. Čo je však možné len pri dodržiavaní demokratických pravidiel a potlačenia liberálneho vnímania sveta.

6 Realizmus a jeho revitalizácia

Širší kontext teórie Kennetha Waltza, ktorú popísal vo svojej *Teórii medzinárodnej politiky*, umožnil vzostup tzv. *teórie racionálnej voľby* k dominancii využívajúc systémovú kvalitu demokracie. Podľa neho je ekonómia základným predpokladom racionálneho konania v rámci medzinárodných vzťahov, ako aj systémového skvalitnenia demokracie (Waltz, K. 1979).

Od roku 1997 je v USA vydávaný prostredníctvom Národnej spravodajskej rady USA (*združenie spravodajských služieb USA*) dokument *Globálne trendy* (https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/GlobalTrends_2040.pdf).

Tohtoročné vydanie predpovedá vývoj sveta do roku 2040 nasledujúco:

1. *globálne výzvy* - klíma, choroby, finančné krízy a strata biologickej rozmanitosti;
2. *demografické zmeny* - svet rýchle starne a vytvorí sa tlak na migráciu a spory samotné pochopenie a realizáciu migrácie;
3. *životné prostredie* - zvýšenie fyzických účinkov na klimatické zmeny;
4. *nárast zadĺženosti a zmeny v obchode* - mnohé vlády môžu zistiť, že majú menšiu flexibilitu a vplyv na demokraciu;
5. *vplyv technológií* - môžu *dočasne* znížiť vplyv na klimatické zmeny a nezamestnanosť;
6. *zmeny v spôsobe vládnutia* - bude pretrvávať napätie medzi spoločnosťami a ich vládami z dôvodu nesúladu medzi tým, čo verejnosť očakáva a čo vlády chcú (*pod kuratelou zvonku môžu*) poskytnúť;
7. *nárast migrácie* - tlak z migračného potenciálu bude narastať;
8. *roztrieštenosť komunit, štátov a medzinárodného systému* - zložitost' riešenia nadnárodných problémov je umocňovaná narastajúcimi rozpormi a roztrieštenosťou vo vnútri komunit, štátov a medzinárodného systému.
9. a teraz, z nášho pohľadu to najdôležitejšie - ako by, podľa USA analytikov - mal vyzerat' *medzinárodný systém*. Pravdepodobne nebude mať žiadny štát dominantné postavenie vo všetkých regiónoch, alebo oblastiach a dominantný vplyv na profiláciu medzinárodného systému. Tieto interakcie pravdepodobne privedú k vzniku geopolitického prostredia náchylnejšieho ku *konfliktom a nestabilnejšiemu vo vzťahu ku kvalite demokracie v rámci medzinárodných vzťahov*.

No a žiaľ, k stretu nahráva pokles demokratického svedomia a významu medzinárodného práva a spochybňovanie doterajšieho usporiadania sveta. Do popredia sa dostáva: *zmanipulované myslenie, neobjektívne závery, absencia vedomia a východiská postavené na omyloch*.

7 Záver

V našej štúdii sme poukázali na to, akým spôsobom sa utvárajú predstavy o demokracii v rámci medzinárodných vzťahov. Kde demokracia je ako „produkt“ kognitívnych procesov a ktorého obsah a význam sa mení v závislosti od dobového a sociálneho kontextu.

Zygmunt Bauman uverejnil v roku 2012 strhujúcu stať o charaktere spoločnosti, politiky a ekonomiky „*Doba interregna*“ (Bauman, Z., 2012). Píše sa v nej, že sme svedkami a zažívame odumieranie *starého poriadku* a jeho troch pilierov: územia, štátu a národu. Územná suverenita nie je suverenitou, globálna demokracia sublimovala a permanentná neistota produkuje miznutie princípov demokracie v medzinárodných vzťahoch, ktorá bola základom medzinárodnej politiky.

Intenzifikácia ľudského vývoja, či vývoja ľudstva, prináša zásadné korekcie do smerovania súčasného vývoju demokracie.

Kultúrne, sociálne a najmä ekonomické limity prinášajú nové ohraničenia systémovej kvality demokracie. Doplnkovou, alebo dodatočnou skúškou demokracie sa stala globalizácia - čo je aj aktuálnou výzvou pre našu vedu - aká je kvalita demokracia v systéme medzinárodných vzťahov z pohľadu jej systémovej kvality.

Pritom metodologický prístup môže byť rôzny:

- a) *všeobecno-vedecko-populárny*;
- b) *sociálno-humanitárny*;
- c) *špecificko-vedecký*.

Problém je aj nielen v inštitucionálnej štruktúre, najmä v nepripravenosti ku kompromisom. Vo svete, v ktorom svetové mocnosti majú rôzne systémy hodnôt, pohybom môže dôjsť k narastajúcemu chaosu.

Nový svetový poriadok založený na demokracii sa nesmie dostať na hranicu systémovej krízy a nesmie sa dopustiť materializácia scenáru, keď *rezignuje systémová demokracia v rámci medzinárodných vzťahov*.

Nič nemá, nakoniec aj pyramída Maslowa to potvrdzuje, taký význam pri realizácii demokracie v rámci medzinárodných vzťahov, ako bezpečnosť, pretože právo *na bezpečnosť je vyššie než ktorékoľvek iné právo*. Bezpečnosť je podmienkou demokracie, pritom ale demokracia nevytvára bezpečnosť. A máme tu ešte jeden fenomén - tzv. falošné demokracie (*faux democracies*), prostredníctvom ktorých sa využíva nutná vojenská sila, čo de facto je v priamom kontrapunkte s podstatou a substanciou demokracie (Etzioni, A., 2008).

Súčasný svet nie je dokonalý a ani nikdy nebude. Štáty sa budú snažiť o svoju (*výlučne svoju*) bezpečnosť a nie o bezpečnosť suverénna - *občana* - ak ta konajú niečo v spojitosti s občanom, tak len preto, aby si štát vytvoril bezpečnú zónu pred občanom.

Demokracia tak nehrá žiadnu úlohu, pokiaľ sa nezmení prístup k bezpečnosti v rámci systémovej kvality demokracie na platforme medzinárodných vzťahov. Je to dlhá cesta.

Zoznam literatúry

- Alexis de Tocqueville (2003): *Starý režim a revoluce*, Praha. Academia, 2003, ISBN 80-200-0980-9.
- Bauman, Z. (2012): *Times of interregnum*, Ethics and Global Politics 5, 2012.
- Bertalanffy, L. (1969): *General System Theory : Foundations, Development, Applications*, Braziller Incorporate, George, 1969, ISBN: 0807604534.
- Bochin, M., Letkovská, O. (2010): *Politické usporiadanie (teoretická analýza)*, Prešov, SAMO-AAMM, 2010, ISBN 978-80-89123-09-4.
- COHEN P.N. (2018) *Enduring BondsInequality, Marriage, Parenting, and Everything Else That Makes Families Great and Terrible*, University of California Press, 2018, ISBN 978-80-5202-9239-0
- Čermák, V. (1997): *Otázka demokracie, 3) spoločnosť a štát*, Olomouc, Nakladateľstvo OLOMOUC, 1979, ISBN 80-7182-041-5.
- Čermák, V. (1999): *Otázka demokracie, 5) funkcie demokracie*, Olomouc, Nakladateľstvo OLOMOUC, 1999, ISBN 80-7182-088-1.
- Dahl, R. (1995): *Demokracie v právnom štáte?*, Praha, Readers International, 1995, ISBN 80-901813.
- Dahrendorf, R. (2003): *Acht Anmerkungen zum Populismus [Eight Notes on Populism]*, Transit-Europäische Revue, 2003. No. 25.
- Dewey, J. 1984. *The Public and Its Problems in The Later Works of John Dewey 1925-1953*. Vol. 2. Southern Illinois University Press, 1984.
- Etzioni, A. 2008. *Security First: For a Muscular, Moral Foreign Policy*, New Haven (Ct.), London: Yale Univ. Press, 2008
- Fischer, J.L. (2005): *Krise demokracie, Kniha prvá: Svoboda*, Praha: Universita Karlova, 2005, ISBN 80-246-0658-5.
- Fukuyama, F. (2005): *Veľký rozvrat*, Bratislava, AGORA, 2005, ISBN 80-969394-1-6.
- Gbúrová, M. (2013): *K problematike deformácií súčasnej demokracie v stredoeurópskom priestore*, In: GOŇCOVÁ, M. a kol. *DEMOKracie?*, Brno, MU Brno, 2013, ISBN 978-80-210-6487-4.
- Juza, P. (2016): *Otázka polyarchie*, Trnava: PeIn, 2016, ISBN 978-80-972361-0-6.
- Lippmann, W. (2013): *A Preface to Politics*. HardPress Publishing, 2013.
- Maslow, A.H. (1943): *A Theory of Human Motivation*, originally published in *Psychological Review*, 1943, Vol. 50 #4.
- Rorty, R. (1994): *Achieving Our Country: Leftist Thought in Twentieth-Century America*. Harvard University Press, 1997. P. 90.
- Vattel, E. (1758) : *Le Droit Des Gens, Ou Principes de la Loi Naturelle, Appliqués À La Conduite Et Aux Affaires Des Nations Et Des Souverains [The Law of Nations]*. Chapter III, §§ 47-48. 1758.
- Waltz, K. (1979): *Theory of International Politics*, Reading: Addison Wesley, 1979.
- Watson, A. (1992): *The Evolution of International Society*. Routledge, 1992. P. 230, 244.

Zakaria, F. (1997): *The Rise of Illiberal Democracy*. Foreign Affairs, 1997. Vol. 76. No. 6 (November/December).

Studies

BIELA KNIHA O BUDÚCNOSTI EÚ V KONTEXTE SÚČASNÝCH KRÍZ

WHITE PAPER ON THE FUTURE OF THE EU IN THE CONTEXT OF THE CURRENT CRISES

Ľubica HARAKAL'OVÁ

Abstract: In this article, we describe the basic objectives of the European Union's strategic document entitled the White Paper on the Future of Europe. The main goal of the article is to identify the fulfillment of objectives within the five development scenarios as defined in this document. In this article, we focus on 3 policy areas - the single market and trade; Schengen, migration and security; foreign policy and defense. We analyze the fulfillment of scenarios according to policies in the context of the current situation affected by the crisis caused by the covid - 19 and the military conflict in Ukraine. In the article we use official documents of the European Union, which were issued as legislative acts, scientific and professional articles on the topic and statistics provided by SIPRI. In conclusion, we note that the absence of an interim evaluation document describing the development of EU policies in the context of the various scenarios set out in the White Paper is a major shortcoming.

Kľúčové slová: Biela kniha o budúcnosti Európy, jednotný trh, migrácia, zahraničná politika EÚ, bezpečnosť EÚ

1 Úvod

Biela kniha o budúcnosti Európy je dokument, na ktorí mnohí politici a európski lídri takmer zabudli. O tomto dokumente už možno po roku od jeho predstavenia a vydania mnohých propagačných materiálov nebolo počuť. Tento dokument vznikol na základe diskusií a úvah o tzv. dvojrýchlostnej EÚ a jej prípadného vývoja v tomto formáte. Úvahy a scenáre pre členské štáty EÚ v Bielej knihe o budúcnosti pre Európu predstavil 1.marca 2017 Jean Claude Juncker, vtedajší predseda Európskej komisie (Európska komisia 2017). Biela kniha o budúcnosti Európy predkladá 5 možných scenárov vývoja Európy do roku 2025 v zásadných oblastiach a politikách EÚ. Scenáre vývoja EÚ sú nasledovné:

1. Pokračovanie v súčasnom smerovaní
2. Iba jednotný trh
3. Tí, ktorí chcú, robia viac

4. Menej, ale efektívnejšie
5. Oveľa viac spoločne

Dokument analyzuje vplyv na jednotlivé politiky v prípade realizácie ktoréhokoľvek z piatich scenárov. Európska komisia určila 6 politík, v rámci ktorých predikuje možný vývoj v kontexte uvedených piatich scenárov vývoja a to: jednotný trh a obchod; hospodárska a menová únia; Schengen, migrácia a bezpečnosť; zahraničná politika a obrana; rozpočet EÚ; schopnosť dosahovať výsledky.

V súčasnosti sa nachádzame v polovici časového úseku, v rámci ktorého mali prebiehať diskusie o budúcnosti Európy. Faktom je, a to budeme konštatovať pri hodnotení ďalších stratégií, namiesto diskusie k jestvujúcim stratégiám a plánom sa schvaľujú ďalšie strategické dokumenty a diskusie k nim. Napriek absencii analytických a hodnotiacich materiálov EÚ k skúmanej stratégii pokúsime sa vyhodnotiť scenáre vývoja v prekrytí so súčasnou situáciou. Zameriame sa na 3 oblasti a politiky, ktoré sú výrazne konfrontované s krízou vyvolanej ochorením COVID -19 a vojenským konfliktom na Ukrajine. Vybrané skúmané politiky sú: jednotný trh a obchod; Schengen, migrácia a bezpečnosť; zahraničná politika a obrana.

2 Metodológia

V článku popisujeme plnenie cieľov strategického dokumentu EÚ Biela kniha o budúcnosti Európy v polovici definovaného obdobia. Článok je členený podľa skúmaných politík, v rámci ktorých sú analyzované možné scenáre vývoja na pozadí krízy spôsobenej COVID -19 a vojenským konfliktom na Ukrajine. Pri dopadoch zdravotníckej krízy spôsobenej ochorením COVID – 19 na politiku jednotného trhu a obchod využívame metódy kvantitatívnej a kvalitatívnej analýzy a to použitím vedeckých a odborných článkov, štatistického výskumu Eurobarometer a legislatívnych aktov vydávaných EÚ. Pri skúmaní politiky Schengen, migrácia a bezpečnosť a zahraničná politika a obrana sa sústreďujeme na dopad vojenského konfliktu na Ukrajine na tieto politiky, používame metódu kvalitatívnej analýzy, pri porovnávaní vojenských výdavkov sme použili štatistiku SIPRI.

3 Biela kniha o budúcnosti EÚ – 3 politiky a 5 scenárov v kontexte súčasných kríz

3.1. Jednotný trh a obchod a 5 scenárov vývoja EÚ

V roku 2016 podporovalo 81 % občanov EÚ 4 slobody jednotného trhu – voľný pohyb tovaru, osôb, služieb a kapitálu (Európska komisia 2017). V súčasnosti sa podpora voľnému pohybu osôb – teda možnosti žiť, študovať, pracovať a podnikáť v ktoromkoľvek členskom štáte EÚ zvýšila na 85 % a zároveň 23% a 53 % občanov EÚ uviedlo výhody spoločného trhu

ako najpozitívnejší resp. pozitívny výsledok EÚ, čo je v poradí druhý z najpozitívnejších výsledkov EÚ (Európska komisia 2022: 94,72)

Všetkých 5 scenárov ďalšieho vývoja EÚ v politike jednotného trhu a obchodu predpokladá posilnenie obchodu na úrovni EÚ, prípadne na uzatváranie obchodných dohôd s tretími krajinami a to prostredníctvom právomoci na úrovni EÚ. Len v scenári č.2 – Iba jednotný trh sa uvažuje o istom obmedzení voľného pohybu osôb a služieb. Faktor krízy spôsobenej ochorením COVID -19 nemohol byť, celkom prirodzene, zahrnutý do scenárov vývoja EÚ, aj keď sa celkom oprávnene môžeme pýtať, prečo v koncepciách vývoja EÚ (okrem zahraničnej politiky a obrany) nebol zahrnutý akýkoľvek externý vplyv na politiky EÚ pri ktoromkoľvek scenári vývoja EÚ.

Vplyv krízy spôsobenej ochorením COVID -19 na EÚ a na členské štáty bol, je a pravdepodobne ešte bude rôzny. Prakticky uzatvorenie vnútorných hraníc členských štátov EÚ malo vplyv na obchodnú výmenu v rámci vnútorného trhu a znamenal jeden z najväčších kolapsov od zavedenia jednotného trhu v EÚ. Už po prvom uzatvorení hraníc obchodná výmena medzi členskými štátmi EÚ bola spomalená a negatívne dôsledky sa prejavili hneď v prvom štvrtroku 2020. Vnútroúniová obchodná výmena klesla o viac ako 30 % oproti predchádzajúcemu roku 2019. Na svojom najnižšom bode v apríli bol objem obchodu s tovarom v rámci EÚ o viac ako 30 % pod úrovňou z roku 2019. (Marcus et al. 2021: 63) Bol to dôsledok toho, že preprava tovarov v EU sa realizuje predovšetkým nákladnou cestnou dopravou a vodiči boli prvými, ktorí boli obmedzení na pohybe a tým aj tovar, ktorý prevážali. Aplikáciou politiky "zelených pruhov" sa dokázala zabezpečiť efektívna cezhraničnú prepravu tovaru, čím sa zabezpečilo trvalé fungovanie jednotného systému spoločného trhu.(Európska komisia 2020)

Podobným problémom čelili aj poskytovatelia služieb, ktoré sú poskytované fyzickou prítomnosťou poskytovateľa a spotrebiteľa a sú poskytované cezhranične. Najviac postihnutý bol sektor turistických služieb, počas prvej vlny vykázal tento sektor služieb len 5 % svojej aktivity. Podobne bol narušený aj sektor leteckých služieb, počet letov v rámci EÚ klesol o 68 % a bol najnižší v apríli, počet letov bol menej ako 10 % úrovne z roku 2019. (Marcus et al. 2021:72). Naopak prirodzený nárast zaznamenali služby, ktoré boli poskytované on – line, podobne pohyb kapitálu v rámci EÚ nebol nijako obmedzovaný.

Ak teda politiku jednotného trhu a obchodu v ktoromkoľvek z 5 scenárov vývoja EÚ popisovaných v Bielej knihe o budúcnosti Európy vnímame v každom z nich ako politiku, ktorá sa bude vyvíjať bez obmedzení (ak aj tak - obmedzenia sa budú týkať len voľného pohybu osôb) musíme konštatovať, že EÚ v nijakom prípade nepripúšťa akýkoľvek externý negatívny vplyv na vývoj EÚ do budúcnosti v politike jednotného trhu. Avšak už len čiastočnou analýzou vybraných ukazovateľov v rámci politiky 4 slobôd vidíme, že kríza spôsobená COVIDOM -19 mala fatálne dopady na fungovanie jednotného trhu EÚ.

3.2 Schengen, migrácia a bezpečnosť a 5 scenárov vývoja EÚ

V kontexte 5 scenárov vplyvu na politiku internej a externej migrácie EÚ a bezpečnosti sa zdôrazňuje spolupráca v oblasti riadenia vonkajších hraníc a boja proti terorizmu a to od bilaterálnej úrovne (len v scenári 2 – Iba jednotný trh) až po systematickú ochranu vonkajších hraníc EÚ, ktorá sa odráža v ostatných 4 scenároch vývoja EÚ. Takisto sa prehĺbuje spolupráca a koordinácia v azylových politikách. V otázke migrácie v rámci členských štátov EÚ sa táto politika nerieši, čo považujeme za automatické akceptovanie súčasného voľného pohybu osôb, okrem scenára 2 – Iba jednotný trh, kde sa predpokladajú systematickejšie kontroly na vnútorných hraniciach.

Ak svoju pozornosť sústredíme na politiku jednotného trhu a predovšetkým na voľný pohyb osôb, v tejto slobode jednotného trhu bol dopad obmedzení z dôvodu ochorenia COVID - 19 najpozorovateľnejší. Opätovne boli zavedené kontroly na vnútorných hraniciach členských štátov EÚ. Občanov EÚ sa obmedzenia na hraniciach dotkli najmarkantnejšie, dokonca vstup do niektorých členských štátov nebol občanom iných členských štátov vôbec umožnený, alebo len s určitými podmienkami. Tieto podmienky boli pre jednotlivé členské štáty rôzne, často sa menili a o niektorých podmienkach sa často dozvedali občania EÚ až priamo na hraniciach. Dokonca občanom niektorých členských štátov nebol umožnený bezpodmienečný návrat ani do vlastnej krajiny pri návrate z iného členského štátu EÚ (napr. občanom Slovenskej republiky aj pri návrate z členskej krajiny EÚ). Na rozdiel od voľného pohybu tovaru, dokonca Európska komisia odporúčala zamedziť „bezdôvodnému“ pohybu osôb v rámci EÚ na obdobie 30 dní a tiež odmietnuť osoby z tretích krajín, pokiaľ by vykazovali príznaky ochorenia COVID - 19. (Slater et al. 2020)

Zatvorenie hraníc vážne narušilo mobilitu pracovnej sily na jednotnom trhu. Toto obzvlášť postihlo takmer 2 milióny cezhraničných pracovníkov. V dôsledku toho došlo k nedostatku sezónnych pracovníkov poľnohospodárskeho sektora v mnohých členských štátoch vrátane Talianska, Španielska a Nemecka, ktorých ekonomický model závisí od takejto práce. (Európsky parlament, 2020)

Osobitne možnosť štúdia v rámci programu Erasmus bol v rámci prvej a neskôr aj druhej vlny výrazne obmedzovaný resp. prebiehal formou on – line vzdelávania. Celkovo prístup k procesu vzdelávania počas krízy spôsobenej COVID – 19 bol v jednotlivých členských štátoch výrazne rozdielny, od výhradne len on – line formy (Slovensko, Česko) až po vzdelávanie bez akýchkoľvek obmedzení bez ohľadu na zdravotnú situáciu v štáte (Švédsko).

Biela kniha o budúcnosti Európy bola predložená po migračnej kríze v roku 2015, ktorá mala bezprecedentný rozsah a dosah na život občanov EÚ v podobe opätovného krátkodobého uzatvárania hraníc. Napriek tejto skutočnosti, v scenároch vývoja nevidíme istú diferenciu v posudzovaní dopadov migračnej krízy na členské štáty EÚ. Práve rôzna miera dopadov migračných tokov smerom na Taliansko, Grécko a Španielsko vyvolalo reakcie

niektorých členských štátov, ktoré bolo zrejším porušením vlastnej legislatívy EÚ. (pozri Nariadenie Európskeho parlamentu 2013)

Vojnový konflikt na Ukrajine takmer okamžite po postupnom odstraňovaní obmedzení v súvislosti s ochorením COVID - 19, spustil ďalšiu krízovú situáciu - migračnú vlnu spôsobenú migráciou Ukrajincov z vojnu zasiahnutých oblastí. Táto zasiahla predovšetkým krajiny susediace s Ukrajinou - Poľsko a Slovensko, členské štáty, ktoré s takouto masívnou migráciou nemali žiadne skúsenosti. Faktom je, že kvalitatívne sa jedná o rozdielnu migráciu – predovšetkým sa jedná o utečencov, z ktorých veľká väčšina sú rozhodnutí vrátiť sa naspäť do svojej krajiny a z toho dôvodu neboli spustené azylové procedúry. Bol aktivovaný nástroj – udelenie dočasnej ochrany resp. dočasného útočiska, ktoré podstatne zjednodušilo prijímaciu procedúru utečencov na územie EÚ. Štátni príslušníci Ukrajiny sú oslobodení od povinnosti mať víza pri prekračovaní vonkajších hraníc členských štátov v prípade pobytu nepresahujúceho 90 dní v rámci akéhokoľvek 180-dňového obdobia (Úradný vestník EÚ 2022). V nariadení sa uvádza, že v závislosti od vývoja konfliktu bude musieť Únia podľa súčasných odhadov pravdepodobne zvládnuť v dôsledku ozbrojeného konfliktu veľmi vysoký počet vysídlených osôb, potenciálne od 2,5 milióna do 6,5 milióna, pričom sa predpokladá, že 1,2 až 3,2 milióna z nich sa bude uchádzať o medzinárodnú ochranu. V tomto prípade EU zareagovala veľmi promptne po niečo viac ako týždni od vypuknutia konfliktu a hlavne konsenzuálne, čo v prípade "migračných tém" je výnimočné. Vzhľadom na to, že chýba ochota harmonizácie práv migrantov v členských krajinách EÚ je potrebné osobitne vyzdvihnúť konsenzuálne prijatie tohto nelegislatívneho aktu. Všetci ostatní cudzinci sa budú posudzovať podľa národnej legislatívy, ako tomu bolo aj v situácii pred konfliktom. (MV SR, 2022)

Otázka bezpečnosti vonkajších hraníc EÚ úzko súvisí s migráciou z tretích krajín a následný voľný pohyb osôb v Schengenskom priestore zakladá možnosti bezpečnostnej hrozby. Princíp dočasnej ochrany sa uplatňuje naďalej aj v prípade utečencov zo Sýrie, v roku 2019 sa v Turecku zdržovalo na tomto princípe 3,7 mil. utečencov. Práve súhra týchto vonkajších a vnútorných podmienok viedla k prijatiu nových nástrojov v migrácii a zároveň otvorila cestu k nájdeniu spoločnej politiky Turecka s EÚ (Muftuler-Bac 2020: 5)

Pre EÚ je ochrana vonkajších hraníc mimoriadnou prioritou, čo sa prejavilo aj vo financovaní v rámci VFR na roky 2021 - 2027, kedy na migráciu a riadenie hraníc bol vytvorený samostatný finančný okruh a na ktorý bude v rokoch 2021 -2027 vyčlenených 22 671 mil.EUR. (Nariadenie Rady 2020).

3.3. Zahraničná politika a obrana a 5 scenárov vývoja EÚ

Je viac ako pravdepodobné, že tvorcovia dokumentu Biela kniha o budúcnosti Európy nepredpokladali, že v roku 2022 bude otázka zahraničnej politiky hodnotená na pozadí vojnového konfliktu odohrávajúceho sa na území Európy. Dokonca niektorí kritici komentovali, že úvodné konštatovanie v dokumente - Európa žije už 70 rokov v mieri, ako za veľmi slabý výsledok zahraničnej politiky

EÚ. Faktom je, že vzťah k mieru má súčasná generácia odlišný, ako mali generácie, ktoré si vojnu pamätajú, každopádne hodnotu mieru je to, čo by nás malo spájať. Na druhej strane 34 % občanov EÚ uviedlo, že EÚ pre nich znamená mier (Európska komisia 2022: 42). Občania EÚ donedávna otázku bezpečnosti vnímali skôr ako otázku bezpečnosti v rámci vnútorných hraníc EÚ, vyskytli sa otázky súvisiace s voľným pohybom osôb v kontexte migračnej krízy z roku 2015 a pocitom osobnej bezpečnosti občanov EÚ a to aj v súvislosti s teroristickými útokmi. Toto vnímanie vlastnej bezpečnosti však sa dostalo po 24.februári 2022 úplne iné kontúry.

Vo všetkých 5 scenároch Bielej knihy o budúcnosti Európy sa zdôrazňuje prehĺbenie spolupráce v oblasti obrany, dokonca podľa scenára 4 - Menej, ale efektívnejšie a 5 - Oveľa viac spoločne sa uvažuje o Európskej obrannej únii a v otázkach zahraničnej politiky EÚ vystupuje jednotne. Najmenej spoločného postupu v zahraničnej politiky a obrany sa prejavuje v scenári 2 - Iba jednotný trh. NATO bude aj naďalej poskytovať vojenskú bezpečnosť pre väčšinu krajín EÚ, Európa ale nemôže byť naivná a musí sa o svoju bezpečnosť postarať sama.(Európska komisia, 2017, s.9) A tiež sa očakáva, že vo väčšine krajín s veľkými výdavkami na obranu sa tieto výdavky do roku 2045 zdvojnásobia.

V rámci diskusného dokumentu Biela kniha o budúcnosti Európy bol vydaný Diskusný dokument o budúcnosti Európskej obrany. (Európska komisia, 2017a). Tento dokument prezentuje možné scenáre budúcnosti európskej bezpečnosti a obrany do roku 2025. Na rozdiel od hlavného dokumentu (Bielej knihy), diskusný dokument o obrane predkladá len 3 možné scenáre vývoja:

- a) Bezpečnostná a obranná spolupráca
- b) Zdieľaná bezpečnosť a obrana
- c) Spoločná bezpečnosť a obrana

Všetky scenáre predpokladajú spoluprácu v otázkach bezpečnosti a obrany, pričom by sa spolupráca zvyšovala smerom k scenáru c). V každom z týchto o scenárov sa predpokladajú finančné úspory a efektívne vynakladanie prostriedkov na obranu. Takisto by sa predpokladala spolupráca s NATO od súčasnej podoby spolupráce až po Európsku spoločnú bezpečnosť a obranu, ktorá by dopĺňala NATO, zvyšovala by odolnosť Európy a poskytovala by ochranu pred rôznymi formami agresie voči Únii.(scenár c)

Predpokladom lepšej odolnosti Európy je zvyšovanie podielu HDP na výdavky na obranu. Podľa Štokholmského medzinárodného ústavu pre výskum mieru v roku 2020 USA vynaložili na vojenské výdavky 3,7 % HDP a Rusko 4,3 % HDP. Zo štátov EÚ Nemecko vynaložilo na svoje vojenské výdavky len 1,4 %, pričom najviac na obranu investovalo z členských štátov EÚ Grécko a to 2,8 %, dokonca Slovensko dalo na vojenské výdavky viac ako Nemecko a to 1,8 %.. A Ukrajina dala na obranu viac ako USA a to 4,1 % z HDP. (SIPRI 2022)

V kontexte súčasných udalostí je na mieste sa vyjadriť aj k problematike reprezentácie EÚ v zahraničnej politike navonok. Vo vzťahu k vojnovému konfliktu na Ukrajine s Ruskom je potrebné vnímať prezentáciu čelných predstaviteľov inštitúcií EÚ podľa ich kompetencií vymedzených v Zmluve o EÚ

(Maastrichtská zmluva) a podľa Zmluvy o fungovaní EÚ (Lisabonskej zmluvy), v ktorej oblasť spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky tvorí osobitnú kategóriu právomocí.

Európska rada (ER) je strategický orgán, ktorý háji národné záujmy členských štátov a prijíma spoločné stanoviská a riešenia. Summity sú platformou, na ktorých sa členské štáty vyjadrujú k vonkajším vzťahom ako i k spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike. (Brhlíková 2012: 65). Do kompetencie predsedu ER patrí „zastupovanie EÚ navonok v záležitostiach spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky bez toho, aby boli dotknuté právomoci Vysokého predstaviteľa pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku.“ (ZEÚ, článok 15 odsek 6). Rada ministrov pre zahraničné veci v rámci Rady Európskej únie rozpracúva vonkajšiu činnosť EÚ, čiže aj spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku a to na základe strategických usmernení stanovených Európskou radou a zabezpečuje, aby činnosť Únie bola konzistentná (ZEÚ, článok 16, odsek 6)

V rámci Európskeho parlamentu pôsobí stály výbor pre zahraničné veci a tiež môže vytvárať delegácie, ktoré slúžia na rozvoj vzťahov s tretími krajinami. Faktom však je, že Parlament môže svoj vplyv využiť pri financovaní akýchkoľvek aktivít súvisiacich s bezpečnostnou alebo zahraničnou politikou.

Najvýznamnejší nadnárodný inštitucionálny prvok EU je Európska komisia na čele s predsedom. Podľa ZEÚ a ZFEÚ (ZEÚ, článok 17 odsek 6 resp. ZFEÚ, článok 245 a 246) predseda EK nemá kompetencie resp. úlohy v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ.

Naopak Vysoký predstaviteľ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku vedie spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku a plní ďalšie úlohy s tým súvisiace a vyplývajúce zo Zmluvy o Európskej únii (článok 18 a 27). Navyiac vysoký predstaviteľ disponuje kompetenciou iniciatívy ako aj tvorby agendy v oblasti medzinárodných vzťahov (ZEÚ, článok 18, odsek 3) a zastupuje Úniu v záležitostiach týkajúcich sa spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a vedie politický dialóg s tretími stranami v mene Únie. (ZEÚ, článok 17 a 27)

Na základe predchádzajúceho sa opätovne preukazuje nejasnosť pozície predstaviteľov hlavných inštitúcií EÚ v otázkach reprezentácie Únie v otázkach zahraničnej politiky, čo bezpochyby konflikt na Ukrajine vo vzťahu k EÚ je. Ako uvádza Slosarčík (2013:29), vykonávanie funkcie predsedu Európskej rady a uplatňovanie svojich právomocí ovplyvňujú jeho osobnostné charakteristiky. Pretože ani jeden z predstaviteľov hlavných inštitúcií EÚ nemá výlučné právo na vytváranie zahraničnej politiky. Ak by sme sa však prísne pozreli na ich úlohy a kompetencie ako ich vymedzujú Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní EÚ, najmenšie kompetencie v otázkach zahraničnej a bezpečnostnej politiky má predseda EK. Realita uplatňovania právomocí predstaviteľov inštitúcií EÚ na pozadí prebiehajúceho vojnového konfliktu je iná a môžeme konštatovať, že nie v súlade s právomocami vymedzených primárnym právom EÚ.

Ak si uvedomíme, že zvýšený vplyv a ambícia EÚ byť viac než len technickým aktérom sa prejavuje aj v jej zvýšenom pragmatizme a v ústrednej

a niekedy veľmi politickej úlohe predstaviteľov EÚ na Ukrajine (Härtel, 2022), bolo by potrebné definovať jasné postavenie inštitúcií EÚ, jej predstaviteľov a koniec koncov členských štátov v zahraničnej politike resp. minimálne rešpektovať vymedzené právomoci v základných zmluvách EÚ.

Tvárou v tvár neúspešnej diplomacie Európy v súvislosti s krízou na východnej Ukrajine a neúspešnej stratégii EÚ transformovať Rusko na liberálnu demokraciu dostáva čoraz viac hlavných miest členských štátov jasnejšiu víziu budúceho vzťahu medzi EÚ a Ruskom. „Strategické partnerstvo“ sa nahrádza partnerstvom definovaným „strategickou konfrontáciou.“ (Blockmans 2014) Mohlo by sa zdať, že táto kritika na neschopnosť EÚ riešiť konflikt medzi Ruskom a Ukrajinou diplomatickými nástrojmi bol vyslovený tesne pred alebo po 24. februári 2022. Nie je tomu tak, čo svedčí o tom, že v otázkach konkrétneho konfliktu sme sa dočkali skutočnej konfrontácie.

4 Záver

Strategický materiál o vývoji Európy v základných politikách pod názvom Biela kniha o budúcnosti Európy naznačil možné cesty vývoja Európy resp. Európskej únie v najbližších rokoch. Vtedajší predseda EK Jean Claude Juncker ho predstavil v čase, kedy sa vážne diskutovalo o tzv. dvojrýchlostnej Európe a vystúpenie prvého členského štátu z EÚ nadobúdalo reálne kontúry. Predstavitelia EÚ hľadali možnosti ako zjednotiť rôznorodosť názorov členských štátov na budúcnosť EÚ a načrtli varianty pokračovania členstva štátov s rešpektovaním ich reálnych možností a očakávaní.

Konfrontácia krízy spôsobenej COVID – 19 a fungovaním jednotného trhu ukázal, že voľný pohyb tovaru, ale najmä osôb, sa ukázal ako najzraniteľnejší článok fungovania EÚ, a zároveň, že jednotný trh vnímajú občania EÚ ako najväčšiu výhodu členstva svojho štátu. Ako uvádza Goldberg (2020) ekonomické väzby, čo predstavuje aj jednotný trh, si želá aj tá skupina Európanov, ktorí pripúšťajú aj možnosť vystúpenia.

Migračná kríza z roku 2015 sa ukázala ako krízový element vo fungovaní migračnej politiky EÚ, naopak migrácia utečencov z Ukrajiny spustila nástroj dočasného útočiska jednotne vo všetkých členských štátoch ako ukázal sa ako efektívny nástroj riešenia krízového javu.

Vojnový konflikt ukázal, že aspekt mieru vnímaný ako prirodzený jav, nemožno brať ako status quo. Krastev - Leonard (2022) celkom správne uviedol, že ak sa Putin Ukrajine vyhráždal, že prinúti Európanov zamyslieť sa nad životaschopnosťou európskeho bezpečnostného poriadku, podarilo sa mu to. Na druhej strane nadšenie Európanov brániť Ukrajinu, ktoré je vnímané ako útok ako na bezpečnostný poriadok Európy, je väčšie ako platiť náklady na odstrašenie Ruska. Zahraničná politika EÚ vo vzťahu ku konfliktu na Ukrajine sa ukazuje ako jednotná, avšak analýza postavenia jednotlivých aktérov EÚ v otázkach zahraničnej politiky EÚ poukazuje na to, že ich kompetencie vymedzené v primárnom práve EÚ sa nezhoduje s ich reálnym uplatňovaním.

Biela kniha o budúcnosti Európy bol reálnym odrazom situácie v EÚ a ponúkal prípadové štúdie uskutočniteľnosti vývoja v piatich možnostiach v rámci základných politík fungovania EÚ. Popri ostatných stratégiách, ktoré sú produkované inštitúciami EÚ, ho považujeme ako prejav dobrej vôle skutočného akceptovania „zjednotenia v rôznorodosti“ a načrtnutia limitov akceptácie istých aj odstredivých tendencií členských štátov v určitých politikách.

Musíme konštatovať, že absentuje určitá „polčasová“ evaluácia dokumentu a jeho prípadná korekcia vzhľadom na tendencie vývoja v rámci EÚ. To že predstavitelia EÚ, menovite EK ako tvorca dokumentu, nijako nereflektoval v komparácii na dokument vzhľadom na prebiehajúce krízy súvisiace s ochorením COVID-19 a vojnovým konfliktom na Ukrajine je minimálne prekvapujúce. Naopak produkujú sa ďalšie a ďalšie strategické dokumenty EÚ (napr. Green Deal apod.), bez ohľadu na vykonateľnosť opatrení. Takisto absentujú evaluačné procesy iných prijatých stratégií, ktorých implementačné obdobie uplynulo (napr. Stratégie Európa 2020). Existuje oprávnená pochybnosť, či je vôbec potrebné venovať ľudský potenciál na schvaľovanie, procesovanie a implementovanie strategických dokumentov EÚ, keď chýba ich záverečné vyhodnotenie a identifikácia silných a slabých stránok politík EÚ resp. EÚ ako takej

Zoznam literatúry

Blockmans, S. (2014): How should the EU respond to Russia's war in Ukraine? In Centre for European Policy Studies, 2014 [online]. Available at: [http://www.ceps.eufile:///C:/Users/USER/Downloads/EU%20Response%20to%20Russia%20over%20Ukraine%20CEPS%20Commentary%20S%20Blockmans_0%20\(1\).pdf](http://www.ceps.eufile:///C:/Users/USER/Downloads/EU%20Response%20to%20Russia%20over%20Ukraine%20CEPS%20Commentary%20S%20Blockmans_0%20(1).pdf)[Accessed 20. June. 2022].

Brlíková, R. (2012): Európska únia po Lisabone. Nitra: UKF, 2012. ISBN 978-80-55-0172-8.

European Parliament. (2020): Single market and the pandemic: Impacts, EU action and recovery [online]. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651974/EPRS_BRI\(2020\)651974_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651974/EPRS_BRI(2020)651974_EN.pdf) >[Accessed 15. May. 2022].

Európska komisia. (2017 a): DISKUSNÝ DOKUMENT O BUDÚCNOSTI EURÓPSKEJ OBRANY[online]. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX%3A52017DC0315> [Accessed 13. June. 2022].

Európska komisia. (2020): Oznámenie Komisie o uplatňovaní „zelených jazdných pruhov“ v rámci usmernení pre opatrenia v oblasti riadenia hraníc na ochranu zdravia a zabezpečenie dostupnosti tovaru a základných služieb. [online]. Available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52020XC0324\(01\)&fbclid=IwAR07DK167HH_4iv3kQnHxNQ7jlaEF6t7F_mkkhQMKhJ2FjKMqhsjmw3RUUw](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52020XC0324(01)&fbclid=IwAR07DK167HH_4iv3kQnHxNQ7jlaEF6t7F_mkkhQMKhJ2FjKMqhsjmw3RUUw)>[Accessed 15. April. 2022].

Európska komisia. (2022): Standard Eurobarometer 96 Winter 2021-2022 Public opinion in the European Union, [online]. Available at: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553> [Accessed 30. April 2022].

Európska únia. (2017): Biela kniha o budúcnosti Európy - Úvahy a scenáre pre štáty EÚ-27 k vývoju do roku 2025, ISBN 978-92-79-66481-6, doi:10.2775/848183. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=COM:2017:2025:FIN>

Goldberg, A.C.- Van Elsas, E.J.- De Vreese, C.H. (2020): Eurovisions: An Exploration And Explanation Of Public preferences For Future EU Scenarios Amsterdam in JCMS 2021 Volume 59. Number 2. pp. 222–241 DOI: 10.1111/jcms.13057 [Accessed 23. June. 2022].

Härtel, A. (2022): EU Actorness in the Conflict in Ukraine: Between 'Comprehensive' Ambitions and the Contradictory Realities of an Enlarged 'Technical' Role in DOI: 10.1080/17449057.2022.2028421 [online]. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17449057.2022.2028421> [Accessed 23. June. 2022].

Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie (2016/C 202/01) [online]. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=SK> [Accessed 03. June. 2022].

- Krastev, I. – Leonard, M. (2022): The crisis of European Security: What Europeans think about war in Ukraine. [online]. Available at: <https://ecfr.eu/publication/the-crisis-of-european-security-what-europeans-think-about-the-war-in-ukraine/> [Accessed 23. June. 2022].
- Marcu, J.C. – Poitiers, N.F. - Guetta-Jeanrenaud, L. – Grzegorzczak, M. (2021) : The impact of COVID-19 on the Internal Market [online]. Available at: <https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2021/03/QA0221093ENN.pdf> [Accessed 30. May 2022].
- Ministerstvo vnútra SR. (2022) Dočasné útočisko budú môcť utečenci z Ukrajiny získať v celej EÚ [online]. Available at: <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=docasne-utocisko-budu-moct-utecenci-z-ukrajiny-ziskat-v-celej-eu> [Accessed 03. May. 2022].
- Muftuler-Bac, M. (2020): Turkey and the European Union Refugee Deal: Assessing Turkish Migration Policies and the External Protection of European Borders in MAGYC V.1. June 2020 D.2.2 [online]. Available at: <https://www.magyc.uliege.be/upload/docs/application/pdf/2021-09/d2.2-v1june2020.pdf> [Accessed 03. June. 2022].
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 604/2013 z 26. júna 2013, ktorým sa stanovujú kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny alebo osobou bez štátnej príslušnosti v jednom z členských štátov (prepracované znenie) [online]. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=SK> [Accessed 15. May. 2022].
- Nariadenie Rady (EÚ, Euratom) 2020/2093 zo 17. decembra 2020, ktorým sa stanovuje viacročný finančný rámec na roky 2021 až 2027 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32020R2093&from=EN> [Accessed 13. June. 2022].
- Slater, D.- Waelbroeck, D.- Even-Shoshan, G. - Parr, N.(2020):The impact of Covid-19 free movement of persons and goods within the eu single market. [online]. Available at: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/the-impact-of-covid-19---free-movement-of-persons-and-goods-within-the-eu-single-market/> [Accessed 25. April. 2022].
- Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI. (2022): Military Expenditure Database [online]. Available at: <https://www.sipri.org/databases/milex> [Accessed 13. June. 2022].
- Šlosarčík, I.a kol.(2013): Inštituce Evropské unie a Lisabonská smlouva. Grada Publishing, a.s. 2013. ISBN 978 – 80 247 – 3567-2.
- Úradný vestník EÚ. (2022) : Vykonávacie rozhodnutie Rady (EÚ) 2022/38zo 4. marca 2022, ktorým sa konštatuje skutočnosť, že došlo k hromadnému prílevu vysídlených osôb z Ukrajiny v zmysle článku 5 smernice 2001/55/ES, a zavádza sa dočasná ochrana [online]. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

[content/SK/TXT/HTML/?uri=OJ:L:2022:071:FULL&from=EN>](#) [Accessed 15. May. 2022].

Studies

ASSYMETRIC FEDERALISM IN IRAQ: COUNTERING MARGINALIZATION OF MINORITY COMMUNITIES

Andrej KOLÁRIK

Abstract: Following the American invasion of Iraq in 2003, Iraq has established a new political system, that has promoted Shia Arab and Kurdish influence, while marginalizing the Sunni Arabs, and minority communities, such as the Assyrians, Yezidis, and Iraqi Turkoman. The aim of the paper is to find an optimal federal solution of Iraq considering ethnic and geographic factors and providing remedy for the major defects of the current system. While considering proposed solutions, the paper brings up an original proposal of eight federal states in Iraq, considering evidence on the stability of federations dependent on the number and nature of constituent units. Apart from the theoretical base and methodology, the paper consists of four sections. The first section provides an overview of the ethno-religious structure of Iraq. The second section examines the power-sharing system in Iraq post-2003, while the third section focuses on the major defects of the current system, namely the Sunni-Shia divide in the country and the marginalization of religious minorities. The fourth section seeks to propose a reorganization of Iraq into a symmetrical federation, considering both geographical and ethno-religious factors, while at first considering existing proposals for a federalization of the country.

Key words: *Iraq, Kurds, Kurdistan, Shia, Sunni, Yezidi*

Theoretical basis and Methodology

The paper is a case study examining different models of the federalization of Iraq. The aim of the paper is to find an optimal federal solution for Iraq, considering ethnic and geographic factors and providing remedy for the major defects of the current system. The optimal solution should also meet the criteria of stability and representation of all the diverse ethno-religious groups in Iraq.

This second criterium is important, as O'Leary stresses that for countries like Iraq, trying to follow the American or German model of federation is not a suitable option, as those federations were based on attempts to unite a common people, who had until then been organized in diverse polities (O'Leary, 2003). The largest ethno-religious group is by no way predominant in the country, with other groups being concentrated in specific areas, where they do constitute

most of the population, the model of a multi-national federation is more suitable for Iraq. The specifics of the ethno-religious structure of Iraq are examined in the first section.

In this case, a consociationalism on the central level with segmental autonomy should be a suitable solution. Indeed, the most important constitutional offices in Iraq are already divided among the ethno-religious communities using the unwritten Al-Muhasasa Principle, which can be likened to Lebanon's National Pact. The specifics of this principle will be examined in the second section.

The third section analyses the major defects of the current dispensation, with a specific focus on the Sunni-Shia divide and the marginalization of religious minorities. The animosity between the Sunni and Shia Arabs hints the need of devolving more powers and allowing segmental autonomy to the Sunni Arabs. We have also noticed the marginalization of religious minorities in Iraq, who have suffered from neglect and persecution. According to the remedial theory of secession, as summarized by Allen Buchanan, they would be entitled to secede. (Buchanan in Rosulek, 2014). To contain secessionist movements, governments usually allow these otherwise secessionist groups a form of internal self-determination, by devolving power and granting autonomy (Rosulek, 2014).

Finally in the fourth section, we seek to find a lasting, stable, and representative federal solution for Iraq, as currently the federal structure of Iraq is asymmetrical. We will analyse two discussed models of delimitating the borders of federal regions in Iraq, proposing division of Iraq into three and five regions, respectively. The next two subsections will consider geographic and ethnic factors, which we consider of equal importance in searching for an optimal solution. Upon considering geographic factors, we draw parallels to previous administrative divisions of the territory comprising modern Iraq. To adjust our model to the criterium of inclusivity, we also consider the positions of the minority ethno-religious groups on the matter, and their initiatives on behalf of internal self-determination. Finally, we compare the results of our delimitation with the previous two models, and propose symmetrical federal model, which should meet the criteria of stability and inclusivity.

1 Ethno-religious Structure of Iraq

Most of the Iraqi population belongs to three major ethno-religious groups: the Shia Arabs account for 58,4% of the Iraqi population, followed by Kurds with 18,1% (excluding Yezidis) and Sunni Arabs with 15,0%. Smaller communities include the Yezidis and similar Kurdish-speaking groups (3,4%), Iraqi Turkomans (2,0%), Iranians (1,7%), Assyrian and Armenian Christians (1,2%), Mandeans (0,1%) and others (0,1%), (Izady, 2015).

In geographic terms, the Shia majority area can be found in southern Iraq, downstream from Baghdad to the city of Basra, with Shia majorities in the

governorates of Babel, Baghdad, Basra, Dhi Qar, Diwaniya, Karbala, Maysan, Muthanna and Wasit.

The Kurdish-speaking population is concentrated in the autonomous region of Iraqi Kurdistan, consisting of the governorates of Dohuk, Erbil, Halabja and Sulaymaniyah. Large Kurdish communities are to be found in adjacent areas of Iraq, most importantly in the vicinity of Kirkuk.

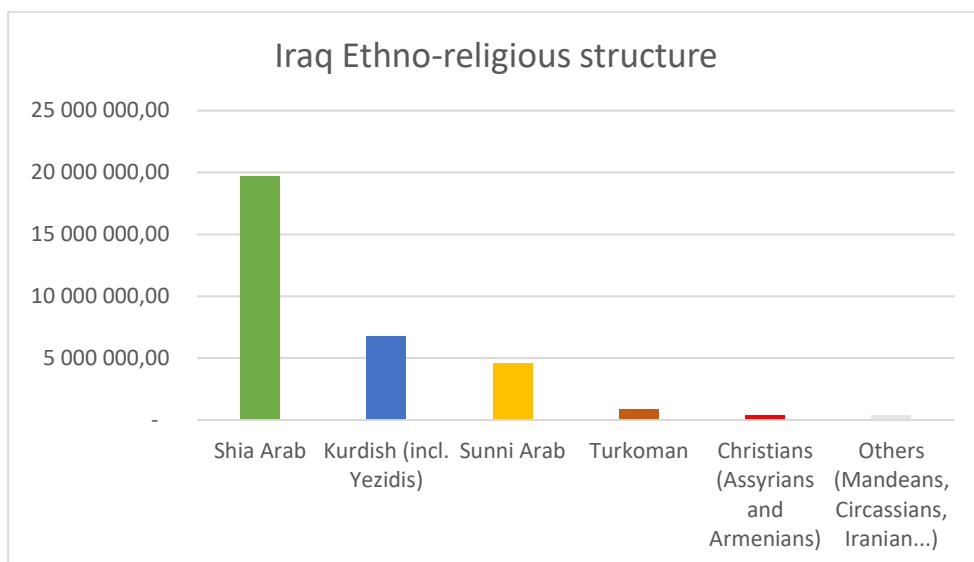

Figure 1: Ethno-religious structure of Iraq in 2015, according to data by Izady, 2021c: Iraq's Ethnic Shift (1947-2015). Source: https://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Iraq_Ethnic_Shift_1947-2017_lg.png

The Sunni Arab heartland in Iraq consists of the provinces of Anbar, Nineveh, and Saladin, with the cities of Baghdad, Tikrit and Ramadi being the three corners of the *Sunni Triangle*, a densely populated area, which in 2003 had become a bastion of Sunni insurgents against incoming American forces.

Regions with the largest concentration of minority communities can be found in the piedmont of the Zagros Mountains, adjacent to Iraqi Kurdistan. Starting from the Yezidi-populated Mount Sinjar, through Turkoman-populated Tal Afar district and a diverse Niniveh Plains with an Assyrian plurality and a Yezidi and Shabak minority, it extends further southeast towards Kirkuk and Tuz Khurmatu with significant Turkoman communities. This Iraqi Turkoman homeland is known to them as Turkmeneli.

2 Al-Muhasasa Principle

Following the American invasion and overthrow of the Baath party regime, a new political reality has expressed itself in needing to allow for inclusion of the hitherto disenfranchised ethno-religious groups. Until then, the Baath party regime, consolidated in the hands of Sunni Arabs has concentrated power in its hands.

The three highest constitutional offices have been divided according to the so-called *Al-Muhasasa Principle*, which can be likened to the Lebanese *National Pact* of 1932. The Lebanese *National Pact* stated that the President of Lebanon be Maronite, the Prime Minister be a Sunni Muslim and the Speaker of Parliament be a Shia Muslim. It further defined the ratio of Christian and Muslim MPs while defining Lebanon as an Arab country and preventing Christians from seeking Western intervention. This power-sharing agreement has become a manifestation of consociationalism in ethno-religiously diverse states.

The Al-Muhasasa Principle states that the President of Iraq be a Kurd, the Prime Minister be a Shia and the Speaker of the Council of Representatives be a Sunni Arab (Dudziec, 2021). This system of elite inclusion has ultimately led to the strengthening of the Kurdish and Shia position, using it to prevent Sunni leadership in government.

In the process of government formation, the Al-Muhasasa principle sees the cabinet position being divided according to a 54% Shia, 24% Sunni, 18% Kurdish and 1% minorities formula. In a cabinet of 22 ministerial posts, this results in 12 Shia ministers, 6 Sunni, 3 Kurdish and 1 Christian (or other). According to later “gentleman agreements”, the Shia control the Ministry of Interior, while the Sunnis oversee Defense. If the Shia assume control of the Finance ministry, the Kurds take over Foreign Affairs or vice versa (Al Shadeedi, van Veen, 2020).

Examining the ratios more closely, we find a slight underrepresentation of the Kurds, which is on the other hand compensated by the fact that they enjoy their autonomy and have their own Kurdistan Regional Government. The Assyrians have one ministry, while other groups, such as the Iraqi Turkoman or Yezidis have no reserved posts altogether.

3 Defects of the Current System

Identifying the major defects of the current system is not difficult. To begin with, the current dispensation was imposed by the coalition forces, which were satisfied with a hasty approval by those segments of the population who decided to take part in the referendum. It was not, however the result of a common negotiated agreement among the diverse segments of the Iraqi population, with some lacking sufficient inclusion into the process (Belser, 2020).

Furthermore, the asymmetric nature of the system itself, with only one autonomous region creates a situation which creates preferential treatment for one group of Iraqi citizens – the Kurds, by granting them the status of an autonomous region (Andersen, Stanfield, 2005).

Perhaps the most pronounced is the Sunni-Shia sectarian tension. Another defect in the Iraqi political system is the manipulation with the reserved seats for Christians, as well as the underrepresentation of other Iraqi religious minorities.

3.1 Sunni-Shia divide

The Sunni-Shia sectarian tensions have resulted in internecine violence following the overthrow of the Baath party. German political scientist Rainer Hermann (Hermann, 2021) pointed out that sectarian preference politics of the Shia prime minister Nouri al-Maliki have been one of the root causes leading to the emergence of the Islamic State.

The Sunni-Shia divide was bolstered by four further moments: Saddam's preferential treatment of Tikritis, ideological transformation of the Baath party, elite replacement following the overthrow of the Baath party and lastly sectarian agitation by regional powers.

Firstly, there was the *asabiya* or clan-attachment of Saddam Hussein's compatriots from Tikrit, a Sunni town in the Saladin province, who all happened to be Sunni Arabs (Marashi, 2014). The preferential treatment of Sunni Arabs was not necessarily a choice of policy but rewarded through the system of patronage his neighbours from Tikrit. The system was of course designed to reward loyalty as its key criterion, and the empowered elites from Tikrit had a personal stake in perpetuating the system (Marashi, 2014). While the ethno-religious factor (the Sunni Arab identity of the Tikritis) may not have been a choice of policy, in consequence the highest state offices have been occupied by Sunni Arabs, while Shia Arabs or Kurds were grossly underrepresented. From the perspective of the Shia majority, it was the Sunni Arabs, who were the dominant minority.

The preferential treatment of Tikritis may not have raised concerns in other circumstances, one major motive was an ideological transformation of the Iraqi Baath party during the war with Iran. Originally, the Baath party in Iraq remained true to its secular origins as a party dedicated to Arab nationalism. This has however changed during the war with Iran, as the party gradually moved towards Sunni Islamism (Kepel, 2006).

The Sunni Arabs have felt disenfranchised especially as "*the decision of Paul Bremer, the administrator of Iraq, to dismantle the Iraqi army, considered merely as a harmful residue of a repressive apparatus of the toppled regime meant that tens of thousands of officers and petty officers lost their wages, not to mention 350 000 soldiers sentenced to bolster the ranks of the unemployed and the disappointed*" (Kepel, 2006, p. 196).

The army command, composed largely of Sunni Arabs has suddenly lost political influence and the “*Military elites, with nothing to lose, and trained for combat as well as for intelligence operations were now at disposal for any violent actions or manipulative operations*” (Kepel, 2006, p. 196). Suddenly, the Iraqi state had turned against itself a critical mass of militarily capable yet hostile officers, having valuable experience from the wars against Iran and the Gulf War.

The Sunni Arabs had decided to boycott the first elections after the invasion. In January 2005, the turnout in the Sunni-populated Anbar governorate was as low as 2% (Belser, 2020), resulting in the political arena being dominated by Shia and Kurdish parties. “*In part they (the Sunnis) suffered from exclusion due to their association with the previous regime and the tendency to blame their entire group for the atrocities of the former regime. In part, they freely decided to abstain from a state transformation with which they profoundly disagreed.*” (Belser, 2020, p. 389).

Similarly, to the dismantling of the army, the decision was taken to dismember the Iraqi Baath party as well. The dismemberment of the Baath party can be interpreted as a rearrangement of the system of patronage. Membership in the Baath party had hitherto been one of the primary vehicles of bestowing patronage. The place hitherto occupied by the Baath party was taken by Shia parties, who likewise used the same patronage system to allocate important positions of influence to their clients (Marashi, 2014). Thus, the previous Tikriti elites were replaced by new Shia elites.

Fareed Zakaria has pointed out in his 2007 book *Future of Freedom* how the disbanding of the Iraqi army, firing tens of thousands of bureaucrats and shut down government enterprises, effectively dismantled the Iraqi state, while replacing the Sunni Arab elites by Shias and Kurds. Zakaria draws a contrast between post-Baathist Iraq and post-apartheid South Africa

“We summarily deposed not just Saddam Hussein but a centuries-old ruling elite and then were stunned that they reacted poorly. In contrast, Nelson Mandela did not fire a single white bureaucrat or soldier – and not because he thought that they had been kind to his people. He correctly saw the strategy as the way to prevent an Afrikaner rebellion” (Zakaria, 2007, p. 265).

We must also not forget that regional powers, namely Iran and Saudi Arabia, have used sectarian agitation as means of projecting their influence abroad. After the Islamic Revolution, Iran has sought to export its revolution, and inspired a Shia uprising in Bahrain. Iran also played a role in the founding Hezbollah in Lebanon and Shia militias operating in Iraq, the Hashd ash-Shaabi (Popular Mobilization Units, PMU), have close ties to Iran. The sphere of Iranian influence has been labelled as the Shia Crescent and extends from Lebanon, through Syria, Iraq to Iran, before turning southward towards Bahrain, the Eastern Province of Saudi Arabia to reach the Houthis of northern Yemen.

We have seen that one of the major issues at stake in the Sunni-Shia conflict in Iraq is rivalry for a limited resource, and that being positions available for distribution for clients. As such, the sectarian conflict does not have religious motives as its primary motive but can be better understood as a conflict between rival group identities. To solve the underlying issue of the conflict, federalization of the country would allow for a more proportional distribution of this limited resource amongst different ethno-religious groups, rather than a winner-takes-all system under the Baath party. A federalized Iraq would allow for local Sunni elites being in power in Sunni-populated regions and local Shia elites in power in Shia-dominated regions.

3.2 Marginalization of Religious Minorities

Another issue with the current system in Iraq is the misrepresentation of the Christian vote in Iraqi parliamentary elections. While Christians do have five reserved seats in the Iraqi parliament, the system allows for Muslims to vote for Christian candidates. The additional Muslim votes do not increase the Christian representation, thus gaining more Muslim votes cannot increase Christian representation. Quite the contrary, as with the large-scale exodus of Assyrian Christians from Iraq the Muslim voters for Christian candidates can easily outvote Christian votes for Christian candidates, the result being that the five Christian MPs in the Iraqi parliament often do not genuinely represent Christian interests and often lack grassroots support from the community they represent on paper (Barber, 2018).

A case in point being the landslide success of the Babylon Movement in the most recent Iraqi general election, which has won four out of the five reserved Christian seats (Sliwa, 2021). The Babylon Movement is a political party headed by Rayan al-Kildani, with a militia known as the Babylon Brigades, which is part of the Popular Mobilization Units (a collection of largely Shia militias, often with close ties towards Iran). Neither the party nor the militia have grassroots support among the residents of the Nineveh Plains or any other areas with significant population, and have been criticised as being only nominally Christian, as most of the Babylon Brigades recruits are Shia Muslim. The group has close ties with the Badr Organization and Rayan al-Kildani has been described as a “*fervent loyalist*” of Qassem Soleimani (Kruczek, Hanna, 2020, p. 36). To make matters worse, after the expulsion of the Islamic State from the Nineveh Plains the towns (Tel Keppe and Batnaya) where the Babylon Brigades were in control had the lowest rates return of Christians among all the towns in the Nineveh Plains (Kruczek, Hanna, 2020). This is due to continued reports of intimidation and harassment of the local population as well as engagement in criminal activity.

„*The 50th Brigade is reportedly the primary impediment to the return of internally displaced persons to the Ninewa Plain*“ (Kruczek, Hanna, 2020, p. 49).

This is comparable to a similar case in Bosnia elaborated by Valentino Grbavac, where he identifies what he labels as the Željko Komšić phenomenon, the case of a nominally Croat candidate for the presidency, who has been elected as such, despite losing significantly in every Croat-majority municipality while winning in Bosniak-majority municipalities. This has of course raised concerns about his legitimacy, as he had no grassroots support from the community he was nominally representing. Representing the interests of his voters, Željko Komšić was seen as a second Bosniak member of the presidency, resulting in Bosniaks taking over constitutional positions reserved for Croats (Grbavac, 2015).

We see that the case with the reserved parliamentary seats was very similar to the Željko Komšić phenomenon in Bosnia. The landslide victory of the Babylon Movement for the Christian vote, whose military wing was the inhibitor for the return of Assyrian Christians to their homes in the towns with their security presence clearly demonstrates the flaws of the system, which it would not be that difficult to mend, as Iraqi citizens do have identity documents that clearly identify one's religion, whether they be a Muslim, Christian or Yezidi. Restricting voting for reserved seats for minorities to voters who belong to the minority to have that minority legitimately represented would be a logical step.

The case with the Assyrian vote being hijacked by other parties is not new. The same problem arose in the 2018 elections, when the Kurdish Democratic Party's satellite Christian party named Chaldean Syriac Assyrian Popular Council won two seats while the Babylon Movement won another two seats (Barber, 2017).

It has been further pointed out, that number of voters participating in the Assyrian elections has risen all the while the entire Assyrian population has decreased. A case in point being the Kirkuk governorate, where the number of votes cast for the Christian reserved seats was a high 289% of the estimated Assyrian population, all the while the turnout in Christian-majority towns and neighbourhoods such as Ankawa or Alqosh oscillated between 20 and 28%. (Barber, 2017).

Whilst mentioning reserved seats for minorities, it is noteworthy that the Yezidis, who currently outnumber the Christians in Iraq, still have only one reserved minority seat, despite a verdict of the Federal High Court stating that the Yezidis have insufficient representation, as the Constitution provides for 1 MP per 100 000 citizens. This issue has however not been resolved in the following election of 2021, as at that election there remained only one seat reserved for the Yezidis.

4 Combatting the Asymmetric Component of Federalism

In the present situation, Iraq remains an asymmetrical federation, for the only autonomous region is Iraqi Kurdistan, with the rest of the country being organized into governorates, districts, and sub-districts, while being governed from Baghdad.

According to Allen Buchanan, Iraqi Kurdistan would have made a legitimate case for secession, due to Saddam Hussein's anti-Kurdish policies which amounted to factual genocide (Buchanan in Rosulek, 2014). Allen Buchanan also backs the Kurdish argument for secession by *long-term, serious, and unprovoked breaches of agreements on intra-state autonomy* Buchanan in Rosulek, 2014, p. 65), whereby the case of the Iraqi Kurds is listed explicitly as an example. While not explicitly stated, the secessionist movement of Iraqi Kurdistan could also arguably be the case of a *sauve qui peut separatism*, as identified by Allen Buchanan, defined as an "*attempt to create a political entity capable of self-defence by seceding from a dysfunctional state governed by radical insecurity and threat to basic rights*" (Buchanan in Rosulek, 2014, p. 65). This case of a dysfunctional state could be applicable to the condition Iraq has found itself, embroiled in sectarian strife.

To prevent outright secession, governments seek to allow for internal self-determination by providing autonomy or devolution to otherwise secessionist groups (Rosulek, 2014). Indeed "*most Western scholars advocate a form of territorial federalism as a defence against the fragmentation of the state*" (Anderson, Stansfield, 2005). This way the territorial integrity of the country is preserved while conceding to many demands of the secessionists. Such was also the case in Iraqi Kurdistan.

According to article 119 of the Iraqi Constitution of 2005 "*One or more governorates shall have the right to organize into a region based on a request to be voted on in a referendum*". It further specifies that such proposal may be submitted by a third of the governorate's council members or by a tenth of the voters in the proposed region (Constitution of Iraq, 2005). This has not yet materialized in any form. The early interest in transforming the Shia-dominated south and centre into a federal region soon faded as the Shias got used to dominating in Baghdad (Belser, 2020).

The process has however been attempted in four governorates, namely Basra, Diyala, Niniveh and Saladin (Hamad, 2019). Apart from Basra, the other governorates seeking elevation to status of federal region were governorates with a Sunni Arab majority.

Iraq's geography and ethno-religious makeup offer a convincing case for federalizing the country. It has been noted that federations composed of only two units are particularly unstable, as has been demonstrated by the case of Czechoslovakia and Serbia and Montenegro (Dudziec, 2021). The reason for this is simple – should the rivalry between the two statesmen grow bitter, there is no third party within the country to mediate the dispute between the two. Alternatively, the dispute may be grounded in a very different ideological outlook or practical policy.

Currently, Iraq consists of only two such units: Iraqi Kurdistan and the rest of Iraq governed from Baghdad. As Eva Maria Belser puts it "*Iraq today is composed of a quasi-independent region of Kurdistan with disputed region of Kurdistan operating without a regional constitution within disputed borders, and a slightly decentralized and highly dysfunctional rest of Iraq*" (Belser, 2020, p.

384). The separatist tendencies of the Kurds have manifested themselves in 2017, when Iraqi Kurdistan has indeed organized a vote on their independence. The decision to organize the referendum in Kirkuk as well ultimately led to a conflict between Iraq and Iraqi Kurdistan forces, since Kirkuk is not *de iure* part of Iraqi Kurdistan. The issue of Kirkuk is part of a wider dispute between Iraqi Kurdistan and the Iraqi government on the status of the ethnically mixed areas of the Zagros piedmont adjacent to Iraqi Kurdistan. Iraqi Kurdistan claims the whole area from Mount Sinjar, through the Nineveh Plains, Tuz Khurmatu as well as roughly a half of the Diyala Province and even a small part of the Wasit province.

O'Leary points out, that the United States and Germany are both cases of mono-national federations, where the prime function of the federation was "*to unite people living in different political units, who nevertheless shared a common language and culture*" (O'Leary, 2003, p. 6). He goes on to say that the American model is ultimately inappropriate for a country whose *Staatsvolk*, the Shia Arabs, constitute at maximum 60% of the electorate. Any attempt of the Shia at gaining dominance would thus likely be blocked by a coalition of minorities.

Therefore, O'Leary views Iraq to be better suited to be a multi-national federation. He points out their tendency to instability and collapse, as has been evidenced in the breakup of the USSR, Yugoslavia, and Czechoslovakia, which were all facilitated by coercion, authoritarianism, maltreatment of smaller nations, distributive conflicts and centralizing coups. On the other hand, Belgium, Canada, and Switzerland are examples of well-functioning and stable federations. To remain stable, multi-national federations need a *Staatsvolk*, or in case they don't, then to have an effective power-sharing mechanism on the central level (O'Leary, 2003). In the case of Iraq, this power sharing mechanism has been described above as the Al-Muhasasa principle. Further points leading to stable multi-national federations are non-interventionist neighbours and democratic political systems (O'Leary, 2003). In Iraq, this is not the case, namely for considerable Iranian and Turkish involvement in the country, as well as the lack of democratic political culture.

If Iraq is to be restructured into a symmetrical federation, the two most relevant factors to be considered are geography and historical patterns of geopolitical formation on one hand, and the current ethno-religious structure of the country on the other.

We can draw parallels with the organization of Spain into autonomous communities. While initially the concept of autonomous communities was thought to include only a few regions with distinct identities, such as Catalonia, Galicia, and the Basque Country, eventually the entirety of Spanish territory came to be organized into autonomous communities. While Spain is not officially a federation, the administrative system evolved from an asymmetrical to a symmetrical one.

Before we seek for an optimal model for reorganizing the country, let us consider existing proposals of federalization. Proposals include:

- 18-governorate model
- Threefold division of Iraq
- Five-Regions Model

One obvious model, which could in theory be relatively simple to implement, would be that based on the 18 governorates inherited from the Baathist era. Among its advantages would be the relative ease by which it could be implemented, as it would not require lengthy debates among politicians as of where to delimitate boundaries. Furthermore it would promote intra-ethnic competition, Shia parties would compete among themselves in the southern governorates as opposed to acting in a unified manner on the country-wide scale (Anderson, Stansfield, 2005). However, implementing this plan would require to break up the Kurdistan Regional Government, which the leaders of both parties, Barzani and Talabani, rejected (Anderson, Stansfield, 2005).

4.1 Threefold division of Iraq

One proposal, which has been discussed and has gained traction in a wider debate seeks to divide Iraq into three ethno-religiously defined components. The issue was raised by current American president Joseph Biden and Leslie H. Gelb (Biden, Gelb, 2006), where they advocated a federal solution of the Iraqi problem according to the ethnic principle, drawing parallels with the Dayton Agreement of Bosnia Herzegovina. The article proposes a symmetrical division of Iraq into three federal components – alongside an Iraqi Kurdistan, the Iraqi Sunni and the Shia would be given their regions. This proposal is on the table for the Biden administration and is thus seriously considered (Eid, 2020).

Karna Ekland shows a cartographic representation of this threefold division of Iraq, as theorized by Khaled Salih. In this proposal, Kurdistan is depicted as including Tal Afar and Niniveh Plains, as well as the entire Kirkuk governorate, while also receiving the northern sections of Diyala and Saladin governorates, in addition to Duhok, Erbil and Sulaymaniya. Sunnistan would include Anbar, most of Saladin and remaining parts of Niniveh governorate, but also the western and central parts of Diyala governorate, and most importantly the city of Baghdad itself, while the rest of Iraq was designed as Shiastan (Ekland, 2005).

While the proposal states that these borders are likely to be disputed, there are several points to be raised. Firstly, the proposal assigns the entire city of Baghdad to the Sunni region, despite being a religiously mixed city. Secondly, the proposal includes the entire Kirkuk governorate, Niniveh plains and Tal Afar districts into Kurdistan, areas with a strong Assyrian and Turkoman presence, yet for some reason keeps the Yezidi-populated Sinjar within “Sunnistan”, even though the Yezidis speak Kurdish, not Arabic and are not Sunni Muslims.

Eslam A. Eid has pointed out several weaknesses of this proposal. Firstly, the proposal never mentions the future status of ethno-religious minorities in Iraq. It does not address the status of Assyrians, Iraqi Turkoman or

Mandean-Sabians or Yazidis at all (Eid, 2020). Given the fact that these three units, which were labelled as “Kurdistan”, “Shiastan” and “Sunnistan”, would be defined by their group identity, the minorities would likely not be co-opted into the system. The fate of Sunni Arabs who end up in Shiastan or vice versa is likely to be that of an exodus like that during the Partition of India.

As has been mentioned above, a threefold division of Iraq would be highly unstable. With each entity defined on an ethno-religious basis and nothing holding them together, the risk of secession would be high. This is enhanced by the bitter Sunni-Shia relations in Iraq.

Michael Izady (Izady, 2017) has provided a variant proposal, which tackles some of the major weaknesses of the former plan. While still proposing a threefold partition (with the Shia state labelled “Iraqia”, the Sunni state labelled “Jazira” and Kurdistan), Michael Izady proposes that the three cities of Baghdad, Mosul, and Kirkuk due to their multi-ethnic composition be excluded from any of the three states and have the status of “Federal Metropolitan Areas” (Izady, 2017). This special status of these cities provides a check to any of the states from seceding, as many of their kinsmen would be left behind in Iraq, and thus provides an incentive for each of the three largest ethno-religious groups to remain in Iraq. The minorities in this model are provided “Federal Districts” subordinated to one of the three states: Mandia in the Mesopotamian Marshes to be subordinated to Shia “Iraqia”, an Assuristan consisting of disjointed enclaves to be subordinated to Kurdistan, as well as a Turkomanlia to be subordinated to Kurdistan.

The proposal does not consider a separate status for the Yezidis, who are identified as Kurds. However, many Yezidis do not consider themselves as Kurds and more importantly have little trust in the Kurdish Regional Government. Similarly, the Assyrian Christians in the Niniveh Plains lack full trust in the Kurdish Regional Government, especially following the treason of the Peshmergas vis-à-vis the threat posed by the Islamic State. The Peshmergas have first disarmed the locals, then abandoned their positions without warning before constructing roadblocks and barricades, resulting in a defenceless population unable to escape (Kruczek, Hanna, 2020). Assyrian political representation has objected against being subordinated to Iraqi Kurdistan and favoured a joint project with the Yezidis.

Michael Izady also proposes that the Iraqi Turkoman to be subordinated to Iraqi Kurdistan, which again is a highly sensitive issue. We need to consider the Turkish-Kurdish conflict, which has been going with varying intensity in neighbouring Turkey, as well as the Turkish intervention against Rojava. Given the close cultural proximity between the Turks and the Iraqi Turkoman, as well as the influence exerted by Ankara over this community, this proposal is not likely to be a workable one. Should the Turkomanlia be included in one of the three federal states, in that case it may be preferable to include it under Jazira.

Another minor issue is the drawing of the delimitation of the border in the desert areas of Anbar province. Michael Izady has suggested that the border between “Iraqia” and “Jazira” runs westward from the northern end of Lake Melh

to the Jordanian border, passing through the southern outskirts of the oasis-town of Rutbah (Izady, 2017), roughly copying the route of the Iraq's highways 10 and 11, leading to the Karamleh Border Crossing with Jordan. His rationale behind this must be his aim to allocate a proportional amount of land among the major ethno-religious groups, resulting in the Shia being given large swathes of sparsely populated land. It has been pointed out that the current extent of Anbar governorate is not, however historical, as the Anbar governorate grew at the expense of Karbala during the war with Iran (Izady, 2018), effectively reducing Karbala governorate to a rotated square and detaching the desert areas away from it, while making Anbar cover roughly a third of Iraq's land area.

4.2 Five-Regions Model

According to O'Leary, Iraq should be composed of no less than five federal regions. The case for the existence of a Kurdish and Sunni Arab region was discussed on the demographic and geographical reality. O'Leary states that the city of Baghdad should become a region of its own, as it houses a fifth of the entire Iraqi population, and it would be difficult to carve it up among other regions (O'Leary, 2003)

O'Leary doesn't make any specific proposal for how to divide the Shia Arab area, but seeking to establish regions with similarly sized populations, he proposes two regions dominated by the Shia Arabs outside of Baghdad. Drawing comparisons with Australia and Canada, O'Leary shows that these countries have six and ten federal units, respectively, while having some very small units (O'Leary, 2003).

While stating that Iraq should be defined as a multi-ethnic and multi-religious country, stressing the need of representation of all segments of the Iraqi society, including the less numerous communities such as the Turkomans and the Christians (O'Leary, 2003) the five-regions model does not propose a specific region for the minority communities, despite their heavy concentration in some of those regions, but proposes to guarantee them representation on the regional and national level.

Considering previous evidence, namely the hijacking of reserved seats for minority communities discussed in section 3.2, this is not the best remedy to ensure genuine inclusion of minorities.

Subdividing Iraq into five regions has also been proposed Mowaffaq al-Rubaie, who served as Iraq's national security advisor. His proposal can be summarized below:

- I. Basra: consisting of the governorates of Basra, Dhi Qar, Misan and wasit
- II. Kufa: consisting of the governorates of Babil, Karbala, Najaf, Muthanna and Qadisiyya.
- III. Greater Baghdad: consisting of the governorates of Baghdad and Diyala.
- IV. Mosul: consisting of the governorates of Anbar, Niniveh and Saladin.

- V. Kurdish region: in northern Iraq, not further specified, presumably including the remaining governorates not listed above, as well as Kirkuk (Andersen, Stanfield, 2005)

The five-regions approach provides several benefits – firstly it counterbalances extreme centralization, that had been the rule during Iraq’s history and has made the country vulnerable to coups. With five centres of power, regime change would be more difficult (Andersen, Stanfield, 2005). “*The five-region model is, therefore, a compromise position that allows the Kurds to keep their autonomy but that does not involve “preferential treatment for any group” and is potentially acceptable to many of Iraq’s major political forces.*” (Andersen, Stanfield, 2005, p. 19). Furthermore, consolidating the smaller Shia-dominated governorates into larger regions would prevent religiously motivated parties from gaining control on the governorate level, while diverting the aim of these parties away from seeking to implement Islamic principles of governance on the nation-wide scale to implementing them on the regional level (Andersen, Stanfield, 2005), which would allow remove a point of tension among the different ethno-religious groups.

The counterargument, that implementing such a system would a first step for Iraq’s dissolution can be countered by alternative, perpetuating the status quo, which has resulted in sectarian strife and rise of religious extremism (Andersen, Stanfield, 2005).

While the proposed five-regions model would be a step in the right direction, the plan is far from perfect, as it fails to accommodate to the demands of Assyrian, Turkoman, and Yezidi minorities, who have suffered from being caught up in the disputed regions between the central government and Iraqi Kurdistan.

4.3 Geographic Factors

Having discussed the previous proposals, we shall now discuss the geographic factors that are at play in determining the borders of a federalized Iraq. First examining geography and historical patterns of geopolitical formation, the two metropolises of Mosul in the north and Basra in the south would make a convincing case for further decentralization.

The city of Mosul had been the centre of a vilayet during the Ottoman era, while during the reign of the Abbasid Caliphate it formed the capital of Jazira province, extending also into north-eastern Syria. In the ancient era, the upper Tigris region formed the core of Assyrian statehood, which was distinct from Babylonia, whose capital lay in the vicinity of Baghdad. The area of Mosul has thus been a centre of power rival to that of Baghdad. Mosul has been the site of an uprising in 1959, motivated by the ideas of “*vague Sunni pan-Arabism*” (Sorby, 2018, p. 69) and the city has not yet recovered after the links to Turkey and Syria had been cut following the First World War. “*It had a reputation for being a bastion of nationalism and conservatism, being the birthplace of a quarter of the military officers*”(Sorby, 2018, p. 75), a fact which manifested itself

in an extreme form more recently as Mosul had become a bastion of the Islamic State once the jihadist group had seized control over the city in June 2014. Soon Islamic State took over the Sunni Arab towns in Nineveh, Saladin and Diyala provinces within two weeks. *“Mosul was the last city to be pacified by Americans during their campaign; with no other city having so many Baathist army officers as on the city on the Tigris”* (Hermann, 2011, p. 46). In both cases, Mosul was chosen to be a rival centre of power to that of the capital. Mosul remains today the second largest city of the country and is a metropolis of northern Iraq, being as well a major railway and highway node in the area. Therefore, Mosul is a natural choice to be the capital of federal region which would extend into the non-Kurdish areas in the upper Tigris watershed.

The city of Basra, which is the third largest in Iraq, forms focal point of in the lower reaches of the Mesopotamian River system. It has been a seat of an Ottoman vilayet, and the Sassanids had detached this area from the rest of Mesopotamia to form a satrapy of Meshan.

The city of Basra had supplanted Ubullah (during the Abbasid and Sassanid periods) and Charax (during the Parthian and Hellenistic periods) as the major port city at the head of the Persian Gulf, a position that allowed it to rise in influence and gives it potential to become another centre of power. The city lies at the southern end of the Mesopotamian Marshes and on the Shatt al-Arab waterway, not far from the confluence of the Tigris and Euphrates. Its position makes it a necessary stop for any land route from the Arabian Peninsula into Iran. As such the city's size reflects the strategic importance of its location.

Basra governorate is geographically separated from the rest of the Shia regions of Iraq by the Mesopotamian Marshes at the confluence of the Euphrates and the Tigris, which forces Basra to orient itself towards the Persian Gulf. Regular contacts across the Gulf have in fact resulted in a greater cultural proximity between the Basrans and Shia groups of the Gulf countries (namely the Shia of Bahrain and Saudi Arabia's Eastern Province), while having subtle religious differences with the rest of the Iraqi Shia (Izady, 2021b), as the Basrans subscribe to Akhbari tenets while the rest of Iraqi Shia follow Usuli tenets of Twelver Shia Islam.

The case for Basra to become a federal region was submitted four times since 2008. The first attempt was by a petition campaign, which however reached only 2% of the registered voters in the governorate and which was insufficient. In 2010, a second attempt was made by the governorate council, asking for the date of the referendum on the subject. The third time was by the governorate council in 2013 but was withdrawn after succumbing to political pressure. The issue was raised again in 2019 (Hamad, 2019). As can be seen, there exists a sentiment in Basra to become a separate federal region.

The Iraqi capital, Baghdad remains a node for the central parts of the country. Its position near the “neck”, the narrowest place between the Tigris and the Euphrates rivers has allowed it to become a major crossroads, intersecting major routes aligned with both the upper and lower sections of the Tigris and Euphrates rivers. While Baghdad had been a newly planned capital city founded

in 762 CE by the Abbasids, its location was not chosen by chance. Quite the contrary, it had a several important predecessor, namely the city of Seleucia-Ctesiphon which served as the capital for the Parthians and the Sassanids, or the ancient Mesopotamian city of Babylon, or the city of Sippar. All these metropolises lay in the proximity of contemporary Baghdad and served as capitals of larger empires. The area directly gravitating to this seat of power in central Mesopotamia is quite similar, roughly corresponding to the extent of the Baghdad vilayet under the Ottomans and thus straddling both sides of the Sunni-Shia demographic divide.

Geography and administrative history thus dictate a decentralization of power to promote the role of Mosul and Basra, which are also the second and third most populous in the country. Both cities, Mosul and Basra do have a history of being an administrative centre of a satrapy or vilayet distinct from that of Baghdad. Their geographic position – Mosul at the upper reaches of the Tigris River and Basra near the estuary of the Mesopotamian River system make them ideal candidates for being capitals of separate regions in a federal reorganization of the country.

4.4 Ethnic Factors

In a country with a complex ethno-religious structure, such as Iraq, it is also important to consider the demographic complexities, not only the geographic ones.

To balance out an autonomous Iraqi Kurdistan, the logical step would be to establish parallel regions for the Sunni and Shia Arabs. Apart from the province of Basra, which perhaps with the province of Maysan could be a separate region, the remaining Shia-majority governorates (Babel, Dhi Qar, Diwaniya, Muthanna, Najaf and Wasit) could be combined into another region. The name of this new Shia-dominated region would yet have to be determined. Among the possible options could be the historicizing name Babylonia or Sawad, which has been used during the Islamic period to refer to the areas of Mesopotamia, alongside the term Iraq. Given the strongly perceived Muslim identity of the inhabitants of the area, it may be assumed that this term dating back from the earlier Islamic period may be preferred. The most likely candidate for a capital for this region would be the city of Najaf, mainly due its central location in the area, as well as its religious significance for the Shia Muslims.

Similarly, the Sunni Arabs could be provided with two regions, one along the Upper Tigris centred on Mosul to also encompass the Saladin province, while the Anbar province on the Middle Euphrates could be promoted to become a separate region, for it is the single largest governorate in Iraq accounting for roughly a third of the overall surface area of Iraq.

The region on the Upper Euphrates with Mosul as its capital could be named Jazira, and would include the city of Mosul itself, as well as two districts of Niniveh Governorate with a Sunni Arab majority – Baaj and Hatra, as well as the Sunni-inhabited parts of the Saladin province, including Tikrit, the birthplace

of Saddam Hussein. It is likely to also include the Sunni-majority of Diyala province.

There are multiple reasons for why including Anbar governorate into the Jazira region might not be the best idea. As has been noted above, size in terms of land area is a significant factor, as Anbar is the single largest governorate in Iraq. Furthermore, functionally, area is not as connected to Mosul as it is to Baghdad. The population of Anbar province is centred on the middle Euphrates, while the population of Jazira is centred around the banks of the Tigris. Furthermore, as Izady points out, the inhabitants of Anbar governorate, whom he labels as “Badawi” are slightly distinct from the Jazirans proper, who live in the upper Tigris basin, mainly by the fact that the Badawi have retained a degree of tribal identity (Izady, 2021b).

Establishing two, not one, federal units for both the Shia and the Sunni would also provide an additional anchor to prevent a further dismemberment of the country.

However, the city of Baghdad and its outskirts should not be part of any federal region and serve the country’s capital. This would not be an unusual arrangement: many federations have their capital as a separate jurisdiction: we can mention Washington D. C. in the United States of America, Mexico City not being administratively part of Mexico state, Canberra being outside of New South Wales, or the position of Brussels, Berlin, and Vienna as city-states. With Baghdad having a mixed Sunni-Shia population, the city should not be part of either Sunni or Shia-majority regions.

To establish a federal Iraq which accommodates all Iraqi citizens would also require to carve another federal region from certain districts of the Nineveh governorate. The area is home to minority populations, who differ from the majority using distinct languages (Assyrian Neo-Aramaic, Iraqi Turkoman dialects) and religion (various Christian churches in the case of the Assyrians, namely the Chaldean Catholic Church, the Syriac Orthodox Church, the Syriac Catholic Church the Assyrian Church of the East (Bisits, Halemba, 2020), as well as non-Muslim Yezidis). Establishing an administrative region for the minorities of Iraq would recognize their historic ties to the country, while giving them a true homeland, which would result in slowing down the Christian exodus.

The case of the Christians and Yezidis or Iraq of would qualify according to the remedial theory of secession, using the criteria of Allen Buchanan, namely in the points of serious long-term human rights breaches, which had even the character of genocide, as sectarian strife in Iraq has seen an upsurge of attacks against religious minorities, leading to a large-scale Assyrian exodus from Iraq. While the attacks against Christians were committed by non-state actors, and not the Iraqi state itself, the state has failed to protect a part of its citizens.

A step in this direction was already made in January 2014, when the Iraqi Council of Ministers has agreed to decision to promote the Niniveh Plains as a separate governorate, yet the decision has not been implemented due to the rise of the Islamic State (Kruczek, Hanna, 2020).

While this decision was not implemented, the minority communities have proposed the establishment of a separate federal region in a slightly larger extent. This region would cover the Nineveh Plains, home to a dwindling Assyrian population, alongside the Shabaks and the Yezidis; the Turkoman district of Tal Afar and the Yezidi-populated Mount Sinjar. This proposal has found support amongst Yezidi and Turkoman representatives (Salloum, 2017). Assyrian International News Agency has posted a map of the proposed region (Proposed Assyrian Administrative Region, year unknown)

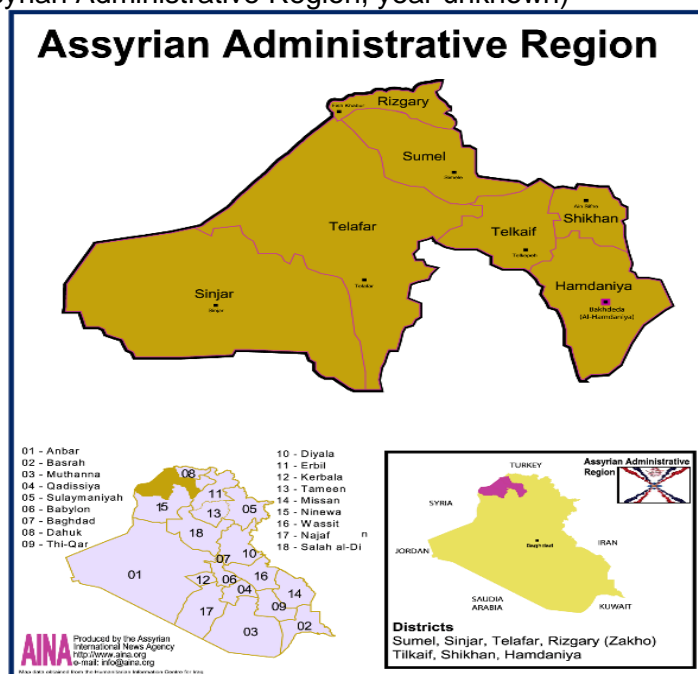

Figure 2: A map of the proposed Assyrian Administrative Region, as published by the Assyrian International News Agency. The proposed region also includes Yezidi-populated Mount Sinjar and Turkoman-populated Tal Afar

Following the Sayfo Genocide during World War 1, the Assyrians were evicted from their settlements in the Hakkari region, now in south-eastern Turkey and were resettled into northern Iraq. The Assyrian forces have fought on the side of the Entente powers during World War 1 and hoped that they be rewarded for their efforts by being granted an autonomous homeland. The Assyrian claimed the area known as the Assyrian Triangle, bounded by the Tigris to the west, the Turkish border to the north and the Great Zab to the east (Malek, 1935). Overlaid upon contemporary subdivisions, it would include the Niniveh Plains, the district of Aqra and the entire Dohuk governorate. During the interbellum period, the Yezidis of Sinjar have expressed their desire to be governed by a Christian governor (Malek, 1935).

It is hardly reasonable to expect the Kurds to give up the entire Dohuk governorate. The proposal cited above does, however, include the westernmost parts of the Dohuk governorate – the districts of Sumel/Simele (site of the infamous 1933 Simele Massacre) and Rizgary (to be detached from the westernmost parts of Zakho). Iraqi Kurdistan could be compensated by the Aqra district in the north-eastern extremity of Niniveh province and populated mostly by Sunni Kurds anyway.

Finally, we have not yet touched the issue of Kirkuk. This is a sensitive issue, firstly due to the large oil deposits in its vicinity, and secondly due to demographic changes caused by Saddam Hussein’s forced Arabization. *“Kirkuk is the focus of nationalist struggle between the Kurds on one side and the Turkomans and Arabs on the other”* (Hanish, 2013, p. 3). The Kurds argue, that were it not for demographic manipulation, the entire city and governorate of Kirkuk would have retained a Kurdish majority. The Turkomans present their claim to the city based on their plurality in the city in 1957. Since then, the city has seen an increase in Kurdish population coming from the surrounding countryside. According to a 1997 census, the Arabs made as many as 58% of the city’s population (Hanish, 2013).

The province could be split according to demographic patterns, with the Sunni Arab Hawija district joining the region with its capital at Mosul, with a separate governorate for the Iraqi Turkomans in a strip of land from Taza Khurmatu in Kirkuk province to Kifri in Diyala, while Kurdish-majority regions could join Iraqi Kurdistan.

To conclude, we have proposed to counter the asymmetric nature of the federal system in Iraq by reorganizing the country into a symmetric federation, composed of the following regions:

name	capital	governorates	ethnic group
Anbar	Ramadi	Anbar	Sunni Arab
Assyria-Sinjar-Tal Afar	Bakhdida	Niniveh Plains, Sinjar Tal Afar; western parts of Dohuk	Assyrian, Turkoman, Yezidi
Basra	Basra	Basra, Maysan	Shia Arab
Baghdad	Baghdad	Baghdad	Mixed
Iraqi Kurdistan	Erbil	Dohuk, Erbil, Halabja Sulaymaniyah, parts of Kirkuk	Kurds
Jazira	Mosul	Saladin, Sunni parts of Niniveh and Kirkuk	Sunni Arab
Sawat/Shia Iraq/Babylonia	Najaf	Babel, Dhi Qar, Diwaniya, Muthanna, Najaf, Wasit	Shia Arab
Turkmeneli	Tuz Khurmatu	Parts of Diyala, Kirkuk and Saladin	Iraqi Turkoman

Figure 3: Table showing proposed region of Iraq with capitals, and existing administrative divisions involved

4.5 Adjustments after comparison with previous models

There when comparing our proposed model to other attempts discussed above, we have found that there would still be a need for slight adjustments in our proposal. Firstly, as Michael Izady has proposed a special status of the city of Kirkuk (Izady, 2017), not being included neither in the Sunni Arab nor in the region of Iraqi Kurdistan, we find this to be a workable solution. As such, the city of Kirkuk could then serve as the capital of its own region, simply named Kirkuk, with a mixed Turkoman-Kurdish population, as well as a significant Arab minority. The region centred on Kirkuk could then allow for a compromise solution of the Kirkuk dispute, as the Kurds would still have a significant degree of influence in the city while not being part of Iraqi Kurdistan proper, while also providing the Iraqi Turkoman with an administrative region in the area. This also recognizes the importance of the city of Kirkuk itself, which ranks amongst the top ten largest cities of Iraq.

Critics may point out, that including the city of Kirkuk into the region of “Turkmeneli” rather than Kurdistan would ultimately make the region no longer a specifically Turkoman-populated region, but a mixed Kurdish-Turkoman region. In this, sense, we must concede that their point is correct, and we therefore actually propose to call this region simply “Kirkuk” to concede its ethnically diverse character. To counter this argument, we can state that the Iraqi Turkoman in our proposal would be still provided with a governorate of Tal Afar within the federal region of Assyria-Sinjar-Tal Afar, and due to the disjointed nature of the Iraqi Turkoman settlements in the southern part of the Zagros piedmont, the only alternative that they could hope for would be either an ethnically gerrymandered homeland as seen in Izady’s proposal (Izady, 2017) or its outright inclusion into Iraqi Kurdistan.

A second important revision to the proposal above is the status of Samarra. The city is an important Shia shrine and pilgrimage centre, and Izady has stated its necessary inclusion into the Shia federal state (Izady, 2017). The city of Samarra sits on the east bank of the Tigris River in Saladin governorate, to the north of Baghdad. Including it explicitly in the Shia region of “Sawad” would result in a strange gerrymandering panhandle and would not make any functional sense. However, we do not deem it wise to include it into the Sunni Arab region of Jazira. Therefore, we propose to enlarge the federal region of Baghdad to extend north-westwards and include the mixed Sunni-Shia district of Balad in the south of Saladin governorate as well as the city of Samarra itself. An extended Greater Baghdad could also include the mixed Sunni-Shia districts of western Diyala governorate, namely Baqubah, Muqdadia and al-Khalis, while also including the Musayyibe district from Babil governorate, having a Sunni Arab minority. The enlarged Baghdad region would thus include all mixed Sunni-Shia areas of central Iraq. Placing the city of Samarra within this region would thus give the Iraqi Shia partial control over the shrine of Samarra.

The third change we propose is cosmetic, in slightly altering the south-eastern border of Anbar province. It has been pointed out, that the Shia-

dominated province of Karbala has been almost wiped out in favour of the Sunni-dominated Anbar province during the war with Iran (Izady, 2018). Karbala province now has the shape of a rotated square and has been cut off from its hinterlands. The area in dispute is the small oasis-town of Nukhaib, which lies in the eastern part of Anbar's Rutbah district, roughly halfway between Karbala and the Saudi border. The oasis town is thus functionally cut off from both its district capital (Rutbah) as well as the major cities of Anbar governorate.

Below, we have attached a cartographic representation of our proposal, dividing Iraq into eight federal states.

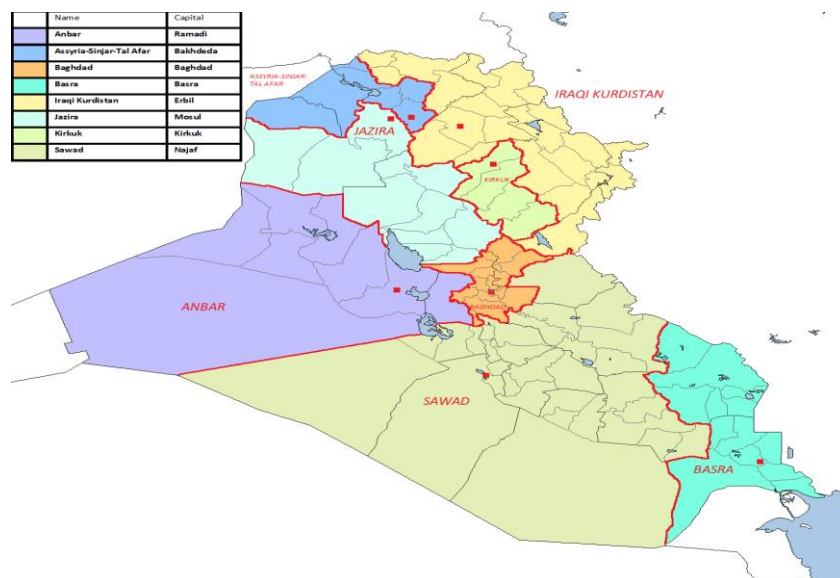

Figure 4: Cartographic representation of a federal model for Iraq with labelled regions and capitals

While the proposed federal model may still have some weaknesses, a symmetrical federalization of the country could help remedy some of the major structural problems of the current dispensation as well as allow for more democratic participation, as the local communities, especially the minorities, would be more involved in running their local affairs. In such an ethno-religiously diverse country in Iraq, federalization would increase the legitimacy of government institutions, while also holding local elites accountable, as failures in service our delivery could no longer be blamed on a distant federal government sitting in Baghdad.

From our understanding of the stability of federations, we concluded that a stable federation must be composed of a larger number of states or regions, and some of those regions need not to be ethnically defined. Both the Sunni and Shia Arab areas were divided into two regions each in this proposal, while Baghdad and its religiously mixed surroundings is set aside as federal region of

its own. Similarly, Kirkuk is set aside as an ethnically mixed, Kurdish-Turkoman region.

The region of Assyria-Sinjar-Tal Afar would provide the Assyrians and Yezidis for a safe haven and become a much-needed homeland for Assyrian Christians, ultimately fulfilling the nationalist aspirations of the Assyrians ever since World War I, and allowing for a return of the large Assyrian diaspora. With the increasing islamisation of Iraqi society ever since the war with Iran, Iraq has adopted more and more Shariah-based legislation, which affected non-Muslim communities in the country as well. With Assyria-Sinjar-Tal Afar set aside as autonomous, mostly non-Muslim region of Iraq, it would allow the area to be exempt from Sharia laws, effective in the rest of the country.

5 Conclusion

Iraq with its diverse ethno-religious structure is a prime candidate to be organized into a symmetrical federation. An informal arrangement of power-sharing among the largest groups already exists, yet we still find that the post-2003 arrangement has many flaws. The two most evident are the deep distrust between the Shia and the Sunni Arabs, with the latter being politically marginalized. Similarly, the non-Muslim religious minorities have been politically marginalized to such extent that they have lost genuine political representation, despite having reserved minority seats. Continued lack of public security has contributed to a continued exodus of Assyrians from Iraq. Territories disputed between the central government and Iraqi Kurdistan, where the minorities live, have experienced neglect due to unwillingness to invest in an area whose future status is uncertain.

We have considered the stability of federations and found that for a stable federal solution, a country needs to be composed of at least three such units, with at least some of those units not being ethnically defined. Therefore, a proposal for a federalization of Iraq consisting of three states would be a highly unstable situation, and wouldn't remedy the grievances of Iraq's minorities. The alternative proposal, laid out by Mowafaqq al-Rubaie, would contain many of the drawbacks laid out by the three-regions model, but it still fails to accommodate the aspirations of minority communities. Alternatively, using the pre-existing 18 governorate proposal would not be feasible, both prominent Kurdish parties have explicitly rejected any such proposal.

Considering both geographical and ethnic factors, we have proposed an administrative reorganization of Iraq consisting of 8 federal states. In that way, Iraq would turn into a symmetrical federation. Both the Shia and Sunni Arabs in this proposal would have two states each, in which they form an absolute majority. The cities of Baghdad and Kirkuk along with their hinterlands, both having a diverse population, were detached in our model as separate regions on their own right. Ultimately, the area populated by Assyrians, Turkomans and Yezidis makes an excellent case for organizing into a separate region, being religiously distinct from the rest of Iraqi population. The idea of a

joint autonomous unit combining the three communities does have grassroots support and would help to preserve the unique cultures of these communities, as since 2003 there has been a large-scale exodus of Assyrians from Iraq.

The proposed administrative reorganization would help tackle the major issues raised. Sunni Arabs would be no longer marginalized but would be provided with two of their own autonomous regions. The problem with the replacement of the previous Sunni Arab elite from Tikrit by a new Shia elite would be solved by allowing the parallel existence of both Sunni and Shia elites in their respective regions.

Meanwhile, the misrepresentation of Assyrians and the marginalization of Yezidis would no longer be the case, as Iraq could then do away with reserved minority seats and treat the governorates of the Assyria-Sinjar- Tal Afar region just as any other governorates, and the area would elect their own MPs as any other part of Iraq. That way, Assyrians from the Nineveh Plains could no longer be outvoted by Babylon Movement supporters from the outskirts of Baghdad. Assyrian representation would thus be guaranteed by applying the territorial principle in full, rather the current system.

References

- Al Shadeedi, Hamzeh, van Veen, Erwin, 2020 *Iraq's Adolescent Democracy: Where to go from here*, Haag: Clingendael Institute
<<https://www.clingendael.org/pub/2020/iraqs-adolescent-democracy/>>
- Anderson, Liam , Stansfield,Gareth, 2005 *The Implications of Elections for Federalism in Iraq: Toward a Five-Region Model*, Oxford University Press: doi:10.1093/publius/pji024
- Barber, Matthew Travis, 2018 *Iraq's Stolen Election: How Assyrian Representation Became Assyrian Repression*. Washington: Assyrian Policy Institute
https://www.academia.edu/38755808/Iraqs_Stolen_Election_How_Assyrian_Representation_Became_Assyrian_Repression
- Belser, Eva Maria, 2020, *A Failure of State Transformation Rather than a Failure of Federalism? The Case of Iraq*, *Ethnopolitics*, 19:4, 383-401, DOI: 10.1080/17449057.2020.1795474
- Biden, Joseph Robinette Junior, Gelb, Leslie Howard, 2006 Unity Through Autonomy in Iraq,*New York Times*, 01.05. 2006,
<https://www.nytimes.com/2006/05/01/opinion/01biden.html?pagewanted=all> or
https://www.researchgate.net/publication/343231321_trjmt_mqal_jw_baydn_U_nity_Through_Autonomy_in_Iraq
- Bisits,Xavier, Halemba,Andrzej, 2020 *Life After ISIS: New Challenges to Christianity in Iraq*, Aid to the Church in Need,
<https://www.churchinneed.org/wp-content/uploads/2020/07/Report-on-Christianity-in-northern-Iraq.pdf>
- Constitution of Iraq,(2005) Constitution of Iraq:
https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en
- Dudziec, Madison., 2021 *Consociationalism and Ethno-Sectarian Conflict: Iraq's Political Fragmentation and Flawed Federalism*. Honors Thesis, New Jersey: Drews University
- Eid, Eslam Abdelmagid, 2020. The Future of Biden's Project of Partition of Iraq into three Regions., *World Geostrategic Insights*, 09.11.2020
<https://wgi.world/the-future-of-joe-biden-s-project-of-partition-of-iraq-into-three-regions/>
- Eklund, Karna, et al 2005: *Negotiating a Federation on Iraq* in: *The Future of Kurdistan in Iraq*
- Grbavac, Valentino, 2015 *Unequal Democracy: The Political Position of Croats in Bosnia and Herzegovina*, Honours Thesis, Macalestern College,
https://digitalcommons.macalester.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=poli_honors
- Hamad, Tawfiq, 2019 *Iraqi Federalism*, St. Johns': Memorial University of Newfoundland,
https://www.researchgate.net/publication/349009210_Iraqi_Federalism

- Hanish, Bernard Shak, 2013 *The Current Iraqi Government Kurdish Relations: an Evaluation*, Journal of International Relations and Foreign Policy, Vol. 1 , No. 2
- Hermann, Rainer, 2016 *Konečná stanice Islamský stát?* Praha: Academia, ISBN 978-80-200-2607-1
- Izady, Michael 2021a, *Central Iraq: Ethnoreligious Composition*, In: *Atlas of the Islamic World and Vicinity*, New York: Columbia University < https://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Central_Iraq_Ethnic_2020_lg.png >
- Izady, Michael 2021b, *Iraq: Group Divisions*, In: *Atlas of the Islamic World and Vicinity*, New York: Columbia University < https://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Iraq_Group_Divisions_lg.png >
- Izady, Michael 2021c, *Iraq's Ethnic Shift, 1947-2017*, In: *Atlas of the Islamic World and Vicinity*, New York: Columbia University < https://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Iraq_Ethnic_Shift_1947-2017_lg.png >
- Izady, Michael, 2018 *Iraq's Provinces in 2009* In: *Atlas of the Islamic World and Vicinity*, New York: Columbia University < https://gulf2000.columbia.edu/images/maps/IraqProvincial_2009_lg.png >
- Izady, Michael 2017, *Iraq's Federal Option*, In: *Atlas of the Islamic World and Vicinity*, New York: Columbia University < https://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Iraq_Federal_Option_lg.png >
- Izady, Michael 2015, *Iraq's Religious Composition*, In: *Atlas of the Islamic World and Vicinity*, New York: Columbia University https://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Iraq_Religions_lg.png
- Kepel, Gilles, 2006, *Válka v srdci islámu*. Praha: Vydavatelství Karolinum, ISBN 80-246- 1217-8
- Kruczek, Gregory Jr., Hanna, Reine, 2020: *Contested Control: The Future of Security in Iraq's Niniveh Plains*, Washington: Assyrian Policy Institute, <http://aina.org/reports/cctfositnp.pdf>
- Malek, Yusuf, 1935 *The British Betrayal of the Assyrians*, Chicago: The Assyrian National Federation and the Assyrian National League of America, <http://www.aina.org/books/bbota.htm>
- Marashi, Ibrahim, 2014 *Reconceptualizing Sectarianism in the Middle East and Asia*, Washington: Middle East Institute <https://www.mei.edu/publications/reconceptualizing-sectarianism-middle-east-and-asia>
- O'Leary, Brendan, 2003 *Multi-national Federalism, Federacy, Power-Sharing and the Kurds of Iraq*, University of Pennsylvania: https://www.researchgate.net/publication/228471348_Multi-national_federalism_federacy_power-sharing_and_the_Kurds_of_Iraq
- Proposed Assyrian Administrative Region (year unknown), *Assyrian International News Agency*, <http://www.aina.org/maps/assyrianregion.htm>
- Rosůlek, Přemysl, 2014 *Politický secesionismus a etické teorie*, Plzeň: Západočeská univerzita, ISBN 978-80-7485-037-0

Salloum, Saad, 2017 Iraqi Minorities Push Forward Autonomy Plan , *Al Monitor*, 16.03. 2017

Shlama Foundation(2021)Population Project. Ankawa, Erbil: Shlama Foundation: <https://www.shlama.org/population>

Sliwa, Joseph, 2021: Former MP Joseph Sliwa on Iraqi Elections: Some Iraqi parties dominate and exploit minority votes for their own advantage *SyriacPress*, 01. 12. 2021 <https://syriacpress.com/blog/2021/12/01/former-mp-joseph-sliwa-on-iraqi-elections-some-iraqi-parties-dominate-and-exploit-minority-votes-for-their-own-advantage/>

Sorby, Karol R. 2018, *Arabský Východ (1959-1970)* Bratislava: Ústav orientalistiky SAV, ISBN: 978-80-89607-65-5

Zakaria, Fareed 2007 , *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*, New York, Norton and Company, Inc., ISBN 978-0-393-333152-3

Studies

CITOVANIE RUSKÝCH A UKRAJINSKÝCH MEDIÁLNYCH ZDROJOV V ČASE KONFLIKTU

QUOTATION OF RUSSIAN AND UKRAINIAN MEDIA RESOURCES DURING CONFLICT

Mgr. Daniel RABINA

Abstract: Since February 24, 2022, the world has witnessed an open military conflict in Ukraine. As this is a state of tragic proportions that evokes many emotionally charged moods, it is important that impartial and balanced information is made available to the public. The media, which work with sources from the place of the conflict in the interest of current news, play an important role in this issue. In our study, we investigate the proportionate use of media resources from both sides of the conflict. Through the use of quantitative analysis of Slovak media content, we bring results that confirm the equal use of resources from the Russian and Ukrainian sides. The text also brings several findings that can be the subject of further research on the issue.

Keywords: *Ukraine, Russia, Conflict, Media, Resources*

1 Úvod

Od 24.februára 2022 boli v slovenských médiách publikované tisícky mediálnych správ, ktorých cieľom je sprostredkovať čitateľom, divákovi, či poslucháčovi informácie o konflikte na Ukrajine. V ére tzv. informačnej spoločnosti, ktorá je závislá na prijímaní a spracovávaní obrovského množstva informácií, ide o udalosť, ktorá legitímne získava v médiách bezprecedentný priestor. Možno aj pre blízkosť konfliktu verejnosť očakáva objektívne a faktami podložené správy.

Pre podnikateľov sú dôležité informácie o vplyve konfliktu na svetovú i lokálnu ekonomiku, politici sa okrem ekonomického aspektu zameriavajú aj na ten geopolitický, bežní ľudia (zvlášť v regiónoch východného Slovenska) pozorne vnímajú správy týkajúce sa rizika ohrozenia vlastnej bezpečnosti v prípade prekročenia konfliktu cez hranice. Všetky skupiny obyvateľstva, možno s výnimkou vedenia štátu, sú odkázané iba na sprostredkované informácie, ktoré prinášajú médiá.

Keďže naša schopnosť získať informácie o konflikte z primárnych zdrojov (svedkovia, účastníci, priami aktéri a tzv. decision makers¹), teda sveta ležiaceho mimo našu bezprostrednú skúsenosť, je limitovaná, sme odkázaní na správy prinášané médiami. V duchu slávneho výroku Waltera Lipmanna (Lippmann, 2015: 55): „Svet, s ktorým sa musíme politicky potýkať, leží mimo náš dosah, je vzdialený zmyslom i myšlienkam...“ sa automaticky stávame prijímateľmi „pseudoprostredia“ vytváraného spravodajskými médiami.

Vzhľadom na tragický rozmer konfliktu a jeho citlivé vnímanie spoločnosťou, stojí pred médiami náročná úloha sprostredkovať informácie o dianí na Ukrajine objektívne a nestranne. Pri tejto ambícii hrá významnú rolu precízny a vyvážený výber zdrojov. Na dennej báze sme svedkami spravodajských reportáží, či článkov od redaktorov vyslaných na miesto konfliktu, no stále ide iba o marginálnu časť z celkového množstva správ. Aj preto sú pre redakcie mimoriadne dôležité tzv. sekundárne zdroje - tlačové agentúry, médiá a v menšej miere aj samotní aktéri prostredníctvom sociálnych médií, prioritne cez Twitter.

Naša štúdia sa zameriava na prácu vybraných slovenských internetových médií so sekundárnymi zdrojmi na oboch stranách konfliktu, teda na ukrajinskej i ruskej a kladie otázku o proporčnosti využívania (citovania) týchto zdrojov v publikovaných redakčných textoch. Prostredníctvom kvantitatívnej analýzy viac ako 2000 článkov publikovaných v období od 24.februára do 24.mája 2022 zároveň identifikuje nové otázky, ktoré by mohli byť predmetom ďalšieho výskumu s použitím niektorej z kvalitatívnych metód využívaných pri analýzach obsahu.

2 Práca so zdrojmi ako denná agenda redakčnej práce

Pod „zdrojom“ môže byť vnímaný akýkoľvek informačný prameň. Ide o zdroje (Marková 2015: 13), ktoré novinár nevyhnutne potrebuje k svojej práci. Pokiaľ ide o účastníkov udalostí a novinár s nimi vedie priamu komunikáciu (osobný rozhovor, telefonát, e-mail), ide o tzv. živý (primárny) zdroj. Ďalšími zdrojmi informácií sú tzv. neživé (sekundárne) zdroje, teda správy tlačových agentúr, iných médií, tlačové správy, archívy, oficiálne dokumenty, zvukové a audiovizuálne záznamy alebo informácie publikované na sociálnych médiách.

Pri udalostiach ako je konflikt na Ukrajine, hrajú významnú úlohu správy publikované zahraničnými spravodajskými agentúrami. Ich úlohou je vytváranie „novín pre novinárov“, teda zhromažďovanie, spracovávanie a následne sprostredkovanie informácie predplatiteľom, ktorými sú spravidla bývajúcimi mediálne organizácie. Tlačové agentúry dodávajú textové správy, fotografie, infografiky, či zvukový alebo obrazový záznam.

¹ Pojem používaný pre osoby, ktoré prinášajú strategicky dôležité rozhodnutia na úrovni vedenia významných firiem, záujmových združení alebo politických štruktúr.

Významným zdrojom informácií pre novinárov sú aj správy publikované inými médiami, ktorých sledovanie sa významne uľahčilo vďaka trendu digitalizácie. Ponuka obsahu sa rozšírila, no zároveň kladie pred novinárov náročnú úlohu – vybrať z obrovského množstva obsahu len tie relevantné a preverené informácie. Zároveň je dôležité, aby novinár, vedomý si úlohy sprostredkovateľa informácie smerom k verejnosti, pristupoval k obsahu iných médií kriticky a budoval si permanentnú rezistenciu voči textom, ktoré sú výsledkom PR aktivít, lobistickej činnosti alebo tzv. motivačnej propagandy, ktorá je častým javom v časoch vojnových konfliktov.

V 21. storočí boli spomenuté tradičné zdroje z časti nahradené sociálnymi sieťami. Z pohľadu tlmočenia politického obsahu sú najviac preferované sociálne siete Facebook a Twitter, prípadne LinkedIn (orientovaný skôr na odborný obsah). Slovensko je v porovnaní s inými krajinami skôr výnimkou, keďže politici zdieľajú svoje stanoviská a názory prioritne cez Facebook. No nielen v USA alebo v krajinách západnej Európy, ale napríklad aj v Čechách, hrá primárnu rolu Twitter, vďaka čomu je pre mnohé médiá významným zdrojom informácií. Samotné médiá využívajú potenciál Twitteru nielen na získavanie sledovateľov, ale aj na publikovanie informácií, čo potvrdzuje aj naša štúdia.

3 Výber zdrojov a mediálna rutina

Témy a zdroje sú novinármi vyberané prostredníctvom viacerých postupov, no najčastejšie (Reifová 2004: 174) je finálny výber výsledkom niektorého z nasledujúcich faktorov:

- ekonomické záujmy mediálnej organizácie,
- vnútorné mediálne rutiny,
- deľba práce v mediálnej organizácii,
- časový harmonogram práce mediálnej organizácie,
- ciele mediálnej organizácie.

Práve faktor „mediálnej rutiny“ je v otázke výberu zdrojov asi najzásadnejší. Ide o používanie postupov (Trampota 2006: 55), ktoré sa novinárom v praxi osvedčili a z dôvodu časovej efektivity ich aj pravidelne opakujú. Ako píše Trampota „novinárska práca prebieha v neustálom časovom tlaku uzávierok a aby ju novinári zvládali, musí byť rutinizovaná. Tieto rutiny ako pravidelné vzorce konania mediálnych organizácií uľahčujú kontrolu toku práce a umožňujú spracovávať v krátkom časovom horizonte nečakané udalosti“. Mediálna rutina sa prejavuje u každého novinára (Burton, Jiráček 2001: 102). Vo výsledku verejnosť vníma, že konkrétne médiá využívajú na hodnotenie udalostí iba obmedzený počet odborníkov (ekonomickí a bezpečnostní analytici, vedci, lekári, bývalí politici, iní odborníci alebo významné spoločenské osobnosti). Ich pravidelné oslovenie je častokrát výsledkom bežnej mediálnej rutiny.

Rutinizácia mediálnej práce je rovnako uplatňovaná aj pri výbere neživých (sekundárnych) zdrojov, či už ide o spravodajské agentúry, iné médiá alebo obsah na sociálnych sieťach.

4 Problém rutinizácie a objektivita médií

Ako bolo spomenuté vyššie, mediálna rutina významne vplyva na efektivitu novinárskej práce. Na druhej strane vedie k stereotypnému vnímaniu vzniku správy. Vo výsledku tak médiá v podstate podporujú „sociálnu hierarchizáciu“ a ukazujú, ktorí ľudia, inštitúcie, či názory sú v spoločnosti dôležité. Odborníci na výskum mediálneho vplyvu Pamela Shoemakerová a Stephen D. Reese (Reifová 2004: 107) uvádzajú, že príčiny konštruovania reality v médiách, možno rozdeliť na príčiny organizačné a ideologické. Zatiaľ čo pri organizačných príčinách možno hovoriť o faktoroch, ktoré vychádzajú z organizačných daností redakcie (deľba práce a časové harmonogramy), pri ideologických faktoroch sa dá hovoriť vtedy, pokiaľ je *„kritériom selekcie udalostí a sítom prepúšťajúcim iba isté aspekty skutočnosti snaha uprednostniť jeden svetonázor či určitú politickú orientáciu pred inými“*.

Toto riziko, ktoré je v rozpore s étosom objektivitu a nestrannosti je z pohľadu bežného publika identifikovateľné aj pri otázke výberu zdrojov. Zároveň, práve otázka výberu zdrojov, sa stáva predmetom mnohých, častokrát emocionálne podfarbených diskusií a relativizácie ich použitia. Trampota upozorňuje (Trampota 2006: 57) na celý rad štúdií, ktoré potvrdili, že novinári majú sklon používať iba malé spektrum informačných zdrojov. Vplyvom tejto rutinizácie prichádza k zníženej schopnosti flexibilne reagovať na prekvapivé a neočakávané udalosti a zníženú mieru kritického prístupu k informáciám, získaným zo zdroja.

To, ktoré zdroje novinári oslovujú a vyhľadávajú pri tvorbe vlastných výstupov, môže ovplyvňovať aj ich svetonázor. Okrem úrovne vzdelania (Trampota 2006: 50), osobných postojov a hodnôt redaktora, môže hrať rolu aj jeho politická alebo náboženská orientácia. V takom prípade môže novinár vnímať svoju rolu ako *„neutrálneho sprostredkovateľa informácií alebo naopak ako angažovaného obrancu sociálne slabších“*.

Keďže novinár je rovnako ako každý iný človek unikátna osobnosť s vlastným svetonázorom a hodnotovým rebríčkum, mali by na úrovni redakcií existovať profesné a etické normy a nástroje, schopné zabraňovať tomu, aby redaktor nekontrolovane neprenášal do obsahu správ svoje postoje a nenarúšal tak princípy spravodajskej objektivitu (pozn. autora: zvykne sa používať aj pojem objektivita spravodajstva). Podľa Slovníka mediálnej komunikácie (Reifová 2004: 167) možno podľa niektorých autorov (napr. Fiske, Tochmanová) na objektivitu spravodajstva nazerať ako na stav nedosiahnuteľného ideálu. Denis McQuail (Reifová 2004: 163) medzi základné argumenty nedosiahnuteľnosti objektivitu zaraďuje proces selekcie správ, ktorý vo svojej humánnej podstate musí obsahovať subjektívne sudy, ktorých si novinári nemusia byť vedomí.

McQuail zároveň uvádza (Reifová 2004: 164) hneď niekoľko spôsobov ako možno obsah, napriek faktickému základu, koncipovať tendenčne, v prospech jednej strany, okrem jazykových prostriedkov (používanie slov a viet s pozitívnou, resp. negatívnou konotáciou), cez vizuálno/auditívnu formu (uhly kamery, použitie hudby, zobrazovanie aktérov s negatívnym výrazom), kontextualizáciu (spájanie s inými, nefaktickými informáciami) až po štruktúrovanie správy, ktorá môže aktivovať pozitívne alebo negatívne predstavy. Rovnako to platí aj pri výbere zdrojov.

V tomto ohľade je, zvlášť v dobe náročných spoločenských kríz (politický obrat, stav ohrozenia demokratických princípov spoločnosti alebo vojnový stav), dôležité vnímať ideologickú rovinu spravodajstva a schopnosť médií konať rezistentne v záujme objektívneho informovania o stave vecí okolo nás. Vzhľadom k tomu, že produkcia správ je sociálne podmienená (Trampota 2006: 165) spravodajské obsahy tlmočia zakotvené predstavy o ideálnej podobe spoločnosti. Články, reportáže, či rozhovory sprostredkujú názory a postoje tých, ktorí majú do spravodajského obsahu prístup, či už ide o autorov textov alebo nimi použité zdroje. Rovnako je pri každom vnímaní spravodajského obsahu dôležité vnímať to, že aj texty redaktorov vychádzajú z istého hodnotového poňatia sveta, z ktorého sa nedá úplne vymaniť. Idey vložené do obsahu môžu vychádzať z hodnôt a noriem danej kultúry.

Podľa Trampotu je prejav ideológie v spravodajstve zreteľnejší u udalostí, ktoré „*nejakým spôsobom zobrazujú ohrozenie stability spoločnosti a jej sociálneho poriadku*“. V týchto prípadoch je aktér, ktorý sociálny poriadok svojím konaním ohrozuje, často reprezentovaný v negatívnom kontexte. Fínsky novinár a teoretik médií, Pertti Hemánus (Reifová 2004: 164) dokonca uvádza, že existujú udalosti, ktoré majú tak silný emocionálny náboj (teroristický útok, masová vražda, vraždenie civilného obyvateľstva počas vojnových konfliktov), pri ktorých nie je nestrannosť spravodajstva nevyhnutnou podmienkou. V týchto prípadoch je ťažké určiť ako má vyzeráť neutrálne pokrytie udalosti bez pozitívnej alebo negatívnej konotácie.

5 Objektivita výberu zdrojov informujúcich o konflikte na Ukrajine

Ako bolo zmienené vyššie, práve výber zdrojov je jedným z faktorov, ktoré by mali zaručovať finálnu objektivitu spravodajského obsahu. Ide o otázku s ktorou sa denne musia potýkať aj slovenskí novinári informujúci o prebiehajúcom vojenskom konflikte na Ukrajine.

Jednou z novinárskych zásad je rovnocenná proporčnosť použitia zdrojov, zvlášť pri udalosti, ktorá má jasne polarizované strany konfliktu – stranu Ruska a stranu Ukrajiny. Pri informovaní o udalostiach je preto dôležité, aby novinári používali približne vyvážený počet zdrojov, teda netvorili jednostranný obsah reprezentujúci pohľad jednej strany. Ide o jeden zo základných predpokladov, ktoré by mali zaručiť objektívny pohľad na udalosť, tak aby nebola do obsahu správ prenášané prvky propagandy.

Vývoj médií sa od svojich počiatkov (Jiráková, Köpplová 2007: 369) vyznačuje úsilím elít o ovplyvnenie médií vo svoj prospech dosiahnutím dopredu naplánovaného efektu pôsobenia, teda o propagandu. V moderných spoločnostiach sa propaganda prelína celým spektrom spoločenských činností a dá sa rozdeliť do siedmych hlavných kategórií. Popri politickej, ekonomickej, diplomatickej, didaktickej, ideologickej a eskapistckej, je v prípade aktuálneho konfliktu najdominantnejšia propaganda vojenská. Tento druh propagandy je zameraný na demoralizovanie nepriateľa alebo na podporu morálky vlastného obyvateľstva a získavanie spojencov.

6 Formulácia výskumnej otázky a metodológia

Vzhľadom na významný počet správ o konflikte publikovaný slovenskými médiami sme pri otázke skúmania proporčnosti použitia zdrojov z obidvoch strán konfliktu zamerali na kvantitatívne dáta. Formulácia výskumnej otázky znie nasledovne: *Aká je proporčnosť využívania sekundárnych (neživých) mediálnych zdrojov z obidvoch strán konfliktu v obsahu slovenských internetových médií?*

1. Z hľadiska metodológie sme použili metódu kvantitatívnej analýzy s použitím nástroja MONITORA². Pri identifikácii výskumnej vzorky sme sa vzhľadom na rozsiahle množstvo dát zamerali na obsah 10 najnavštevovanejších slovenských internetových médií podľa monitoringu IAB³. Na základe verejne dostupných prišlo k výberu nasledujúcich internetových portálov: www.aktuality.sk, www.sme.sk, www.pluska.sk, www.cas.sk, www.pravda.sk, www.topky.sk, www.hnonline.sk, www.dobrenoviny.sk, www.startitup.sk a www.tvnoviny.sk. Pri výbere médií sme použili spriemerované dáta o návštevnosti za obdobie od februára do mája 2022 (tabuľka 1).

Tabuľka 1:

Web	Priemerná návštevnosť (Real Users) za február-máj 2022
aktuality.sk	2829697
pluska.sk	2447287
sme.sk	2424631
pravda.sk	2104474
cas.sk	1996952
topky.sk	1962824
hnonline.sk	1832953
dobrenoviny.sk	1725297

² Automatizovaný systém používaný na monitoring mediálneho obsahu

³ Verejne dostupný automatizovaný systém na monitoring návštevnosti internetových stránok

startitup.sk 1649687

tvnoviny.sk 1426815

Zdroj: <https://monitor.iabslovakia.sk/>

2. Ďalšou premennou bol výber zdrojových agentúr a médií z oboch strán konfliktu. V prípade ukrajinských⁴ i ruských⁵ médií sme použili aktualizovaný zoznam uverejnený na stránke českého ministerstva zahraničných vecí. Z ponúknutého prehľadu nám vyplynulo 21 ukrajinských a 36 ruských médií. Po prvej selekcii sme sa na základe počtu zmienok v slovenských médiách dopracovali k rebríčku desiatich médií na oboch stranách konfliktu s najvyšším počtom zmienok v slovenských médiách (tabuľka 2). Informácia o počte zmienok bude predmetom ďalšieho obsahu našej štúdie.

Tabuľka 2

Ruské médiá	Mediatyp	Ukrajinské médiá	Mediatyp
TASS	Agentúra	The Kyiv Independent	Online
Interfax	Agentúra	Unian	Agentúra
Ria Novosti	Agentúra	Ukrajinská pravda	Denník/Web
Russia Today (RT)	Televízia	Ukrinform	Agentúra
Novaja gazeta	Denník/Web	Interfax - Ukrajina	Agentúra
meduza.io	Web	Hromadske TV	TV
Pervyj kanál	TV	RBK - Ukrajina	TV
Kommersant	Denník/Web	Suspilne	TV
Telekanal Dožď	TV	RADA TV	TV
Telekanal Zvezda	TV	1+1	TV

Zdroj: Monitora.sk

3. Poslednou premennou, nevyhnutnou k zodpovedaniu výskumnej otázky, bolo stanovenie sledovaného obdobia, počas ktorého boli publikované výstupy sledovaných slovenských médií so zmienkami o ruských, resp. ukrajinských médiách. V záujme získania reprezentatívneho množstva dát sme sa zamerali na pomerne rozsiahle obdobie 3 mesiacov, teda od prvého oficiálneho dňa konfliktu (24.februára 2022) až do 24.mája 2022.

⁴Online: https://www.mzv.cz/kyiv/cz/o_ukrajine/media_na_ukrajine/index.html

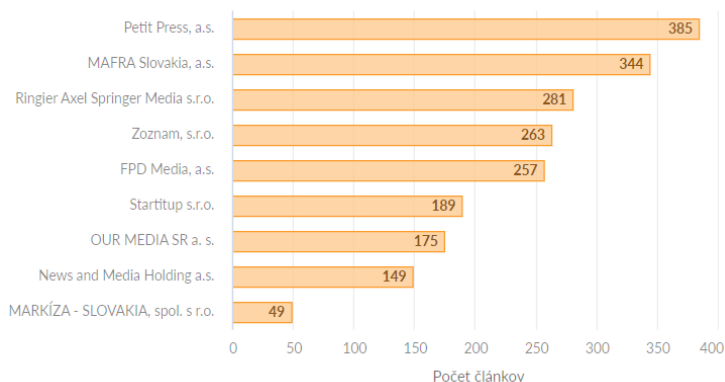
⁵Online: https://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/media_ve_svete/jihovychnodni_a_vychodni_evropa/ruska_media.html

7 Výsledky

Ešte pred samotným pokusom o zodpovedanie výskumnej otázky sme realizovali základný prehľad o počte zmienok ruských a ukrajinských zdrojov vo výstupoch slovenských médií. Na základe automatizovanej analýzy nástroja Monitora sme dospeli k celkovému počtu 2159 výstupov, v ktorých boli zmienené názvy sledovaných ruských a ukrajinských médií a boli publikované v období 24.február – 24.máj 2022.

Pre zaujímavosť možno uviesť, že vydavateľstvom, ktoré vo svojich mediálnych výstupoch najčastejšie zmieňovala ruské a ukrajinské médiá (graf 1), bola spoločnosť Petit Press, a.s. (vlastník portálu www.sme.sk) s 385 zmienkami.

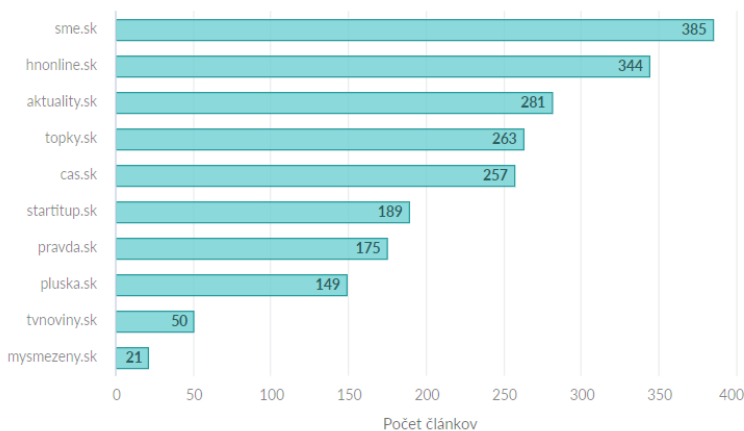
Graf 1: Vydavatelia z najvyšším počtom zmienok ruských a ukrajinských médií

Zdroj: Monitora

V prípade jednotlivých médií sme dospeli k výsledku (graf 2), ktorý čiastočne koreluje s predchádzajúcim grafom. Internetovým médiom, ktoré počas sledovaného obdobia pracoval vo svojich textoch s najvyšším počtom zmienok ruských a ukrajinských médií sa stal portál www.sme.sk s 385 článkami.

Graf 2: Média s najčastejším výskytom zmienok o ruských, resp. ukrajinských médiách

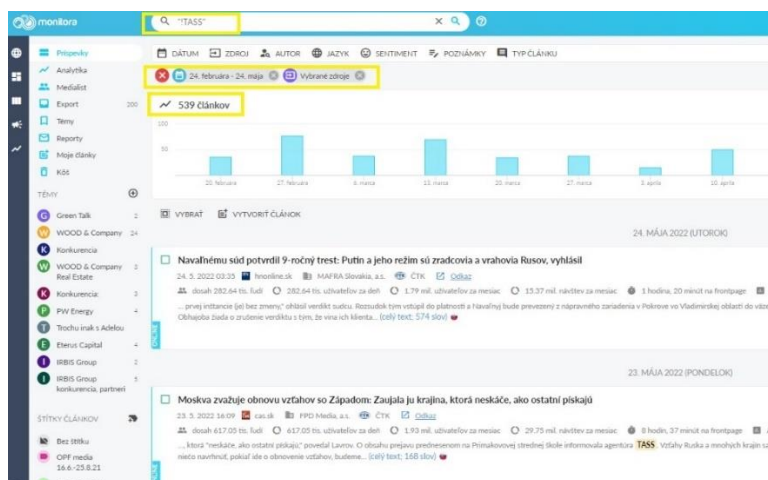

Zdroj: Monitora

Po úvodnej analýze počtu medializovaných výstupov sme pokračovali analýzou počtu zmienených sledovaných sekundárnych zdrojov. V tomto prípade išlo o relatívne jednoduchý proces, ktorý sme realizovali cez použitie funkcií

na určenie sledovaného časového obdobia a konkrétnych desiatich sledovaných slovenských internetových portálov (obrázok 1).

Obrázok 1

Zdroj: Monitora

S využitím rovnakého kľúča ako pri agentúre TASS sme postupne identifikovali počty zmienok o všetkých sledovaných 36 ruských a 21 ukrajinských médiách, ktoré sa ocitli v našom rozšírenom súbore (Tabuľka 3).

Tabuľka 3

Ruské médiá	Počet zmienok	Ukrajinské médiá	Počet zmienok
Agentúry		Agentúry	
Interfax	278	Interfax - Ukrajina	78
Ria Novosti	332	Ukrinform	161
TASS	539	Unian	370
Rossija Segodňa	4	TV	
TV		UA:Peršij	N/A
Rossija 24	23	Suspilne	35
Rossija 1	14	1+1	9
Pervyj kanál (prvý kanál)	69	ICTV	2
REN TV	N/A	STB	N/A
NTV	13	5 kanal	1
Telekanal 360	N/A	Kanalukrajina	N/A
TNT	N/A	Inter.ua	N/A
Pjatyj kanal	N/A	Novy kanal	N/A
Telekanal Zvezda	53	Hromadske TV	59
Telekana Dožd'	89	RADA TV	10
Russia Today (RT)	126	Internet	
Internet		Ukrajinská pravda	209
RBC.ru	15	Liga.net	4
Gazeta.ru	11	The Kyiv Independent	510
Lenta.ru	16	Gordon	N/A
360.ru	N/A	Cenzor.net	1
fontanka.ru	3	RBK - Ukrajina	22
kp.ru	2	Denníky	
news.ru	N/A	Fakty i Kommentarii	N/A
life.ru	1	Dělo	N/A
meduza.io	172	Děň	N/A
Denníky		Golos Ukrajiny	N/A
Kommersant	75	Ukrajina moloda	N/A
Izvestija	5		

Rossijskaja gazeta	1		
Komsomolskaja pravda	20		
Moskovskij komsomolec	4		
Parlametskaja gazeta	N/A		
Vedomosti	N/A		
Novaja gazeta	165		
Vedomosti	N/A		
Vesti.ru	3		
RBK	7		
Týždenníky			
Argumenty i Fakty	N/A		

Zdroj: Monitora

Pri pohľade na tabuľku je zrejmé, že zatiaľ čo viaceré ruské i ukrajinské médiá mali vo výstupoch sledovaných slovenských médií desiatky až stovky zmienok, našli sa i také, ktoré boli bez zmienok a označili sme ich symbolom „N/A (Not Applicable)“. Tieto médiá sme z nášho zoznamu odstránili. Pri ďalšej selekcii sme sa rozhodli zúžiť zoznam zmieňovaných zdrojov na 10 za každú krajinu. Vzhľadom na ich nízke počty zmienok (od 1 po 20), nešlo o zásah, ktorý by významne narušil reprezentatívnosť výskumu ako takého. Po zúžení sme dospeli k rebríčku (tabuľka 4), v ktorom bolo spracovaných 10 médií za každú krajinu podľa počtu zmienok.

Tabuľka 4

Ruské médiá	TOP10	Ukrajinské médiá	TOP10
TASS	539	The Kyiv Independent	510
Ria Novosti	332	Unian	370
Interfax	278	Ukrajinská pravda	209
meduza.io	172	Ukrinform	161
Novaja gazeta	165	Interfax - Ukrajina	78
Russia Today	126	Hromadske TV	59
Telekanal Dožď	89	Suspilne	35
Kommersant	75	RBK - Ukrajina	22

Pervyj kanal	69	RADA TV	10
Telekanal Zvezda	53	1+1	9
Počet zmienok	1898		1463

Zdroj: Monitora

Dáta uvedené v tabuľke preukazujú dominanciu zmienok **ruských médií v počte 1898 zmienok oproti 1463 zmienkam ukrajinských médií**. V percentuálnom vyjadrení ide o 56,47% oproti 43,53%.

Pri manuálnej kontrole výstupov sme však dospeli k dôležitému zisteniu – nie každá zmienka je automaticky citáciou, preto nemožno všetkým zmieneným ruským i ukrajinským médiám automaticky pripisovať funkciu zdroja. V dlhom zozname výstupov je identifikovateľný celý rad takýchto príkladov. Za všetky môžeme uviesť nasledujúce tri:

1. Text uverejnený 2.3.2022 na portáli www.hnonline.sk, ktorý zmieňoval ruskú agentúru TASS:

Google prestal vo svojej službe Google News zobrazovať weby médií financované Ruskom. Platí to napríklad pre RT, Sputnik alebo tlačovú agentúru **TASS**.

2. Text uverejnený 23.5.2022 na portáli www.sme.sk, ktorý zmieňoval ruský nezávislý denník Novaja gazeta:

Herečky Sarah Jessica Parkerová a Mila Kunisová či herec Channing Tatum sú v kategórii umelcov. V kategórii "titanov" zaradil Time na zoznam generálneho riaditeľa spoločnosti Apple Tima Cooka, televíznu moderátorku Oprah Winfreyovú i šéfkou Európskej centrálnej banky Christine Lagardeovú. Medzi "ikonami" je okrem iných šéfredaktor ruského nezávislého denníka **Novaja gazeta** Dmitrij Muratov.

3. Text uverejnený 28.3.2022 na portáli www.hnonline.sk, ktorý zmieňoval ukrajinskú televíziu 1+1:

Sluha národa v domovskej Ukrajine trhal rekordy sledovanosti na obrazovkách televízie **1+1** a okrem troch sezón seriálu bol natočený aj celovečerný film. Po obrovskom úspechu seriálu tvorca a ústredný herec Volodymyr Zelenskij oznámil svoj zámer kandidovať na prezidenta vo voľbách v roku 2019 – tentoraz naozaj.

Vzhľadom na zistený nesúlad medzi počtom zmienok a citácií, sme museli pristúpiť k ďalšej fáze kvantitatívnej analýzy, tentokrát orientovanej výhradne na citovanie zdrojových médií. Išlo o najnáročnejšiu časť výskumu, keďže nájsť mechanizmus na selekciu zmienok od citácií nebolo jednoduché. Napokon sme využili ďalšiu funkciu nástroja Monitora, umožňujúcu vytváranie reťazcov obsahujúcich konkrétne (kľúčové) slová. Relevantné kľúčové slová sme identifikovali analýzou niekoľko desiatok článkov, ktoré napĺňali atribúty citovania sekundárnych zdrojov. V závere sme dospeli k zoznamu 56 slov (slovných spojení) vrátane ich variácií: *podľa, citoval, citovala, citovali, cituje,*

uviedol, uvádza, uviedla, uviedli, s odvolaním, neuvádza, informuje, informovala, informoval, informujú, informovali, odvoláva, odvolal, odvolala, odvolali, odkazuje, napísal, napísala, napísali, zverejnil, zverejnila, zverejnili, povedal, povedala, povedali, vyjadril, vyjadrila, vyjadrili, priniesol, priniesla, priniesli, pridala, pridal, pridali, odvolávajúce, odvolávajúca, odvolávajúci, tvrdí, tvrdili, tvrdila, píše, písal, písala, písali, odvysielala, odvysielal, vysielal, vysielala, pre, cituje, a s odkazom.

Použitie kľúčových slov v spojitosti so zdrojovým médiom môžeme uviesť cez nasledujúci príklad článku uverejneného 13.5.2022 na portáli www.cas.sk:

Ruský prezident Vladimir Putin dnes telefonicky hovoril s nemeckým kancelárom Olafom Scholzom o evakuácii civilistov z oceliarní Azovstal, poslednej ukrajinskej bašty v prístavnom meste Mariupol pri Azovskom mori. S odvolaním sa na Kremel' to dnes napísala ruská agentúra **TASS**.

V záujme korektného vyhľadávania bolo následne treba určiť vzdialenosť medzi kľúčovým slovom a názvom zdrojového média. Zo spomínaných prečítaných článkov bolo evidentné, že vo väčšine príkladoch je vzdialenosť medzi kľúčovým slovom a názvom média v rozpätí 5 slov. V ojedinelých prípadoch sme zaznamenali aj rozpätie šiestich slov. Z toho dôvodu sme stanovili naše rozpätie na max. 7 slov aj s rezervou. Následne sme mohli prikočiť k vytváraniu reťazcov. Príklad spojenia kľúčových slov s názvom ruského média Kommersant s rozpätím 7 slov:

Kommersant+podľa~7 OR Kommersant+citoval~7 OR
Kommersant+citovala~7 OR Kommersant+citovali~7 OR
Kommersant+cituje~7 OR Kommersant+uviedol~7 OR Kommersant+uvádza~7
OR Kommersant+uviedla~7 OR Kommersant+uviedli~7 OR Kommersant+s
odvolaním~7 OR Kommersant+neuvádza~7 OR Kommersant+informuje~7 OR
Kommersant+informovala~7 OR Kommersant+informoval~7 OR
Kommersant+informujú~7 OR Kommersant+informovali~7 OR
Kommersant+odvoláva~7 OR Kommersant+odvolal~7 OR
Kommersant+odvolala~7 OR Kommersant+odvolali~7 OR
Kommersant+odkazuje~7 OR Kommersant+napísal~7 OR
Kommersant+napísala~7 OR Kommersant+napísali~7 OR
Kommersant+zverejnil~7 OR Kommersant+zverejnila~7 OR
Kommersant+zverejnili~7 OR Kommersant+povedal~7 OR
Kommersant+povedala~7 OR Kommersant+povedali~7 OR
Kommersant+vyjadril~7 OR Kommersant+vyjadrila~7 OR
Kommersant+vyjadrili~7 OR Kommersant+priniesol~7 OR
Kommersant+priniesla~7 OR Kommersant+priniesli~7 OR
Kommersant+pridala~7 OR Kommersant+pridal~7 OR Kommersant+pridali~7 OR
Kommersant+odvolávajúce~7 OR Kommersant+odvolávajúca~7
Kommersant+odvolávajúci~7 OR Kommersant+tvrdí~7 OR
Kommersant+tvrdili~7 OR Kommersant+tvrdila~7 OR Kommersant +píše~7 OR
Kommersant +písal~7 OR Kommersant +písala~7 OR Kommersant +písali~7
OR Kommersant +odvysielala~7 OR Kommersant +odvysielal~7 OR

Kommersant +vysielal~7 OR Kommersant +vysielala~7 OR Kommersant +pre~7 OR Kommersant +cituje~7 OR Kommersant +s odkazom~7

V prípade menšej časti výstupov sme zaznamenali spôsob citácie bez použitia kľúčového slova, no cez uvedenie názvu zdroja v zátvorke (príklad č.1) alebo v spojení so slovom „Autor“ alebo „Zdroj“ (príklad č.2)

Príklad č.1: použitie zdroja v zátvorke v článku uverejneného 24.5.2022 na portáli www.aktuality.sk:

11:05 - UKRAJINA: Podľa prieskumu, ktorý uskutočnil Kyjevský medzinárodný inštitút sociológie v čase od 13. do 18. mája vyplýva, že 82 % Ukrajincov nie je pripravených obetovať územia Ukrajiny v prospech mieru (Ukrajinská Pravda).

Príklad č.2: použitie zdroja v spojení s pojmom „Autor“ alebo „Zdroj“ v článku uverejneného 17.3.2022 na portáli www.startitup.sk:

Sýriu možno označiť za ďalšie známe pôsobisko Wagnerovcov, kde si čoraz viac budovali povest' brutálnych, nemilosrdných zabijakov, ktorým mučenie rozhodne nie je cudzie – podobné zverstvá sa o nich šíri v podstate všade, kde sa objavili (k niektorým sa dostaneme nižšie). Zdroj: **Novaja Gazeta**

Poslednou kategóriou sú texty, ktoré citujú zdroje prostredníctvom ich príspevkov (tweetov) na sociálne sieti Twitter (príklad č.3). V tomto prípade ide o použitie textov v cudzom jazyku (anglickom, ukrajinskom alebo ruskom) v plnom tvare vrátane slovenského prekladu.

Príklad č.3: použitie zdroja prostredníctvom jeho „tweetu“ na sociálnej sieti Twitter v texte uverejnenom 16.5.2022 na portáli www.topky.sk:

⚡ Putin says military drills will be held in autumn.

The military exercises will be held in Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan in the framework of the Collective Security Treaty Organization, a Russian-led military bloc, Russian dictator Vladimir Putin said on May 16.

— The **Kyiv Independent** (@KyivIndependent) May 16, 2022

Po aplikácii všetkých štyroch spôsobov citovania na 20 sledovaných zdrojov sme dospeli k výsledkom zobrazeným v tabuľke č.5.

Tabuľka 5

Ruské médiá	Zmienky	Citácie	Ukrajinské médiá	Zmienky	Citácie
TASS	539	507	The Kyiv Independent	510	496
Ria Novosti	332	311	Unian	370	370
Interfax	278	259	Ukrajinská pravda	209	207
meduza.io	172	153	Ukrinform	161	157
Novaja gazeta	165	95	Interfax - Ukrajina	78	77
Russia Today	126	33	Hromadske TV	59	59
Telekanal Dožď	89	15	Suspilne	35	35

Kommersant	75	60	RBK - Ukrajina	22	22
Pervyj kanal	69	17	RADA TV	10	10
Telekanal Zvezda	53	41	1+1	9	5
Spolu	1898	1491		1463	1438

Zdroj: Monitora

Z upresnených dát je zrejmé, že oproti zmienkam prišlo pri citáciách k miernemu vyrovnaniu proporcie. **Ruské médiá mali zaznamenané 1491 a ukrajinské 1438 citácií.** V percentuálnom vyjadrení sa ruské médiá podieľali na celkovom počte citácií 50,9 % a ukrajinské médiá 49,1 %.

Z kvantitatívneho hľadiska nemožno konštatovať, že by sledované slovenské internetové médiá vo významnej miere preferovali citácie z jednej alebo druhej strany konfliktu. **Analýza preukázala, že proporčnosť používania zdrojov je takmer rovnocenná, čo korešponduje s princípmi mediálnej nestrannosti.**

8 Možné odchýlky

Je korektné uviesť, že výsledky našej analýzy môžu obsahovať nepresnosti, spôsobené nasledujúcimi faktormi:

1. Pri analýze mediálnych výstupov bolo zistené, že zmienky, resp. citácie v prípade niektorých sekundárnych zdrojov neboli uvádzané s korektným názvom, resp. boli zaznamenané prípady, kedy boli zdroje uvedené bez názvu. Ako príklad môžeme uviesť článok portálu www.aktuality.sk z 3.5.2022 s nasledujúcim úryvkom:

Šéf mariupolskej poriadkovej polície Mychajlo Veršynin, ktorého citovala **ukrajinská televízia**, uviedol, že ruská armáda "začala útočiť na továreň (Azovstal') na niekoľkých miestach".

Nielen v uvedenom úryvku, ale ani v celom článku nebol uvedený názov spomínanej „ukrajinskej televízie“, preto nie je možné identifikovať o ktorú ukrajinskú televíziu ide.

2. K ďalším odchýlkam mohlo prísť pri oddeľovaní citácií od zmienok. Napriek rozsiahlemu zoznamu 56 kľúčových slov, ktoré sme vyhodnotili ako najčastejšie používané vo vzťahu k citovaným zdrojom, pripúšťame možnosť existencie ďalších, menej frekventovaných výrazov.

Vzhľadom k rozsiahlemu času venovanému spracovaniu dát však možno konštatovať, že aj v prípade odstránenia nepresností by výsledky analýzy s vysokou mierou pravdepodobnosti neboli výrazne odlišné od prezentovaných dát. V obidvoch prípadoch išlo o jednotlivé prípady, ktoré vzhľadom na výsledky v objeme tisícok analyzovaných výstupov možno vnímať ako prípustnú štatistickú odchýlku.

9 Iné zistenia

V záujme o korektnú prácu so sekundárnymi zdrojmi sme zaznamenali niekoľko momentov, ktoré by bolo vhodné rozpracovať z kvalitatívneho hľadiska. V textoch, ktoré vo všeobecnosti prinášajú informácie o konflikte na Ukrajine, sme identifikovali prípady používania výrazov typu „proruský“, „proputinovský“ alebo „prokremeľský“. Viaceré z nich boli priradené ku konkrétnemu médiu ako v prípade článku uverejneného 16.3.2022 na portáli www.aktuality.sk. Úryvok:

„Mám naivnú otázku. Chápem, že sa nad nimi zľutúvame, že robíme veci jemne, ale nemohli by sme sa o nich prestať starať, obklúčiť ich a vypnúť elektrinu?“ spýtal sa Berezovskij 10. marca v talkshow **prokremeľskej** štátnej TV stanice **Pervyj** kanal.

Úryvok článku uverejneného 18.3.2022 na portáli www.cas.sk: Rusko stratilo ilúziu, že by sa mohlo spoľahnúť na Západ, uviedol šéf ruskej diplomacie Sergej Lavrov v rozhovore s **prokremeľskou** spravodajskou televíziou **RT** (predtým Russia Today).

Úryvok článku uverejneného 8.3.2022 na portáli www.cas.sk: Ten istý deň notoricky známy **propagandistický web** Komsomolskaja pravda zverejnil príbeh obviňujúci Ukrajinu z používania fosforových bômb, avšak video, ktoré použili ako svoj údajný „dôkaz“, v skutočnosti ukazovalo tepelné pasce, teda falošné ciele pre rakety zem-vzduch.

Aj keď z celkového pohľadu ide skôr o ojedinelé príklady, možno stojí za otázku, či v textoch, ktoré na rozdiel od komentárov alebo blogov, majú plniť skôr spravodajský účel, je nevyhnutné priradovanie spomínaných výrazov, ktoré v sebe nesú hodnotiacu informáciu, resp. predkladajú čitateľovi názor, ktorý si možno dokáže vytvoriť aj sám.

Ďalším poznatkom, ktorý poukazuje na nový trend práce so sekundárnymi zdrojmi, je významný počet príkladov citovania obsahu zo sociálnych sietí. V tomto ohľade je zaujímavé, že podobne ako u západných politikov, je aj v prípade Volodymyra Zelenského jeho účet na sociálnej sieti Twitter miestom, na ktoré upriamuje pozornosť nielen verejnosť, ale aj médiá. Pri našej analýze sme dospeli k 155 výstupom sledovaných slovenských médií, ktoré priamo citovali Twitter ukrajinského prezidenta. Ako príklad môžeme uviesť úryvok článku portálu www.aktuality.sk z 30. marca 2022:

„Práve som ukončil konverzáciu s americkým prezidentom, ktorá trvala hodinu. Vymenili sme si svoje pohľady na situáciu na bojisku a pri rokovanom stole. Hovorili sme o špecifickej obrannej podpore, novom balíku zosilnených sankcií, o makrofinančnej a humanitárnej pomoci,“ napísal na sociálnej sieti Twitter Zelenskyj.

Je predpoklad, že zatiaľ čo Twitter využíva prezident Zelenskyj prioritne za účelom informovania západných médií, pokiaľ sa chce obrátiť na obyvateľstvo ruského pôvodu žijúce na východe Ukrajiny alebo priamo na ruských občanov, preferuje komunikačnú platformu Telegram. Jeho posolstvá sa rovnako ocitajú ako zdroje vo výstupoch slovenských médií,

celkovo sme narátali počet 83. Ako príklad môžeme uviesť úryvok článku portálu www.hnonline.sk z 20.mája 2022:

Ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskij v piatok odsúdil ruský raketový útok na budovu kultúrneho centra v meste Lozova v Charkovskej oblasti. Pri útoku sa zranilo sedem ľudí vrátane 11-ročného dieťaťa. Zelenskij to uviedol v príspevku na sociálnej sieti **Telegram**.

V prípade používania sociálnych sietí ako sekundárneho zdroja informácií, je zaujímavé upozorniť aj na jeden unikátny moment, ktorý sa týka ukrajinského média The Kyiv Independent. Zatiaľ čo v prípade iných médií má Twitter skôr doplnkovú funkciu, pri spomínanom médiu ide o informačný kanál, ktorý sa stáva používaným zdrojom informácií aj u slovenských médií. Z celkového počtu 496 citácií pochádzalo až 126 z Twitteru spravovaného portálom The Kyiv Independent. Ako príklad môžeme úryvok z článku portálu www.topky.sk zo 17.mája 2022:

21:15 Ukrajinská armáda oslobodzuje ďalšiu osadu v Charkovskej oblasti. 18. mája Ukrajina opäť získala kontrolu nad obcou Dementiivka. Nepriateľstvo s ruskými silami pokračuje v ďalšej dedine, Ternova.

🔥 General Staff: Ukrainian military liberates another settlement in Kharkiv Oblast.

On May 18, Ukraine regained control over the village of Dementiivka. Hostilities with the Russian forces continue in another village, Ternova.

— The **Kyiv Independent** (@KyivIndependent) May 18, 2022

10 Záver

Aj keď naša štúdia na pomerne obsiahlej vzorke nepreukázala neproporčné používanie sekundárnych zdrojov, nemožno jednoznačne potvrdiť, že v prípade práce sledovaných médií prichádza k objektívnemu informovaniu o konflikte. V nadväznosti na vyššie zmienený názor Denisa McQuaila, že text je možné napriek faktickému základu koncipovať zaujato a v prospech jednej strany, by mohlo byť v záujme korektnosti užitočné realizovať na vybranej nadväzujúci výskum prostredníctvom niektorých z používaných kvalitatívnych metód.

Vedomá, či podvedomá manipulácia prostredníctvom mediálneho obsahu nie je totiž ani v našich pomeroch ničím výnimočným existuje (Lincényi, 2013: 73) celý rad manipulatívnych techník, rozdelených do štyroch základných stupňov (persuázia, plánovaná manipulácia, nátlak a násilie). S týmto názorom možno iba súhlasiť. Ako bolo spomenuté vyššie, vzhľadom na humánnu povahu žurnalistického povolania, je prakticky nemožné byť schopný konzistentne prinášať nezaujatý a nestranný obsah, zvlášť pokiaľ ide udalosti so silným emocionálnym nábojom.

Napriek tomu a berúc do úvahy nielen hodnotové, ale aj časové-organizačné faktory, by to mohla byť z vedeckého hľadiska lákavá ambícia. Tomáš Trampota a Martina Vojtěchovská v knihe *Metódy výskumu médií*

ponúkajú riešenie v podobe analýzy objektivity a jej porušovania (Trampota, Vojtěchovská, 2010: 127) aj keď s dovetkom, že absolútna objektivita je skôr nedosiahnuteľným ideálom. Jedným z dôvodov skepsy môže byť aj fakt, že aj „samotný výskumník je len človek“, teda bytosť s vlastným svetonázorom a hodnotovým rebríčkom. Preto by aj výsledok akokoľvek poctivej a precíznej snahy mohol byť vnímaný ako síce ambiciózny, ale stále len subjektívny príspevok do problematiky.

Zoznam literatúry

- Burton, G. a Jiráček, J. (2001): Úvod do studia médií. Brno, Barrister & Principal.
Jiráček, J. a Köpplová, B. (2009): Masová média. Praha, Portál.
Lincényi, M. (2013): Manipulácia a objektivita v masmédiách. Brno, Tribun EU.
Lippmann, W. (2015): Veřejné mínění. Praha, Portál.
Marková, M. (2015): Využívání online a tradičních zdrojů při novinářské Rešerši. Brno. Masarykova univerzita.
McQuail, D. (1999): Úvod do teorie masové komunikace. Praha, Portál.
Reifová, I. (2004): Slovník mediální komunikace. Praha. Portál.
Trampota, T. (2006): Zpravodajství. Praha. Portál.
Trampota, T. a Vojtěchovská, M. (2010): Metody výzkumu médií. Praha. Portál.

Použité online zdroje

- brainee.hnonline.sk (2022): SLEDUJEME ONLINE: Kyjev sužujú ďalšie výbuchy. Raketový útok zaznamenali neďaleko ministerstva obrany, In: www.brainee.hnonline.sk [online]. Available at: < <https://brainee.hnonline.sk/notsorry/news/spolocnost/svet/22896478-sledujeme-online-na-charkov-mali-v-noci-zautocili-ruski-vysadkari-v-meste-prebihaju-tazke-boje>> [Accessed 2. March 2022].
- cas.sk (2022): Propaganda útočí zo všetkých strán: Laboratóriá na Ukrajine podporované Američanmi? Prečítajte si, kde je pravda!, In: www.cas.sk [online]. Available at: < <https://www.cas.sk/clanok/2652745/propaganda-utoci-zo-vsetkych-stran-laboratoria-na-ukrajine-podporovane-americanmi-precitajte-si-kde-je-pravda/>> [Accessed 12. March 2022].
- aktuality.sk (2022): Ruský klavirista Berezovskij vyzval na prerušenie dodávok elektriny do Kyjeva., In: www.aktuality.sk [online]. Available at: < <https://www.aktuality.sk/clanok/LgrMPWC/rusky-klavirista-berezovskij-vyzval-na-prerusenie-dodavok-elektliny-do-kyjeva/>> [Accessed 16. March 2022].
- startitup.sk (2022): Brutálne mučia a prinášajú skazu. Wagnerovci chcú v rámci denacifikácie zabiť židovského prezidenta., In: www.startitup.sk [online]. Available at: < <https://www.startitup.sk/brutalne-mucia-a-prinasaju-skazu-wagnerovci/>> [Accessed 17. March 2022].
- cas.sk (2022): Sergej Lavrov o cieľoch ruskej armády na Ukrajine: Jednu vec Moskva nedopustí., In: www.cas.sk [online]. Available at: < <https://www.cas.sk/clanok/2657105/sergej-lavrov-o-cieloch-ruskej-armady-na-ukrajine-jednu-vec-moskva-nedopusti/>> [Accessed 18. March 2022].
- tvnoviny.sk (2022): Zo seriálu do prezidentského kresla: Markíza prináša seriál, ktorý predznamenal osud Volodymyra Zelenského., In: www.tvnoviny.sk [online]. Available at: < <https://tvnoviny.sk/domace/clanok/154468-zo-serialu-do-prezidentkeho-kresla-markiza-prinasa-serial-ktory-predznamenal-osud-volodymyra-zelenskeho>> [Accessed 28. March 2022].
- aktuality.sk (2022): Ukrajina: Biden a Zelenskyj hovorili o ďalšej pomoci, sankciách a rokovaníach s Ruskom., In: www.aktuality.sk [online]. Available at:

< <https://www.aktuality.sk/clanok/IM62jKT/ukrajina-biden-a-zelenskyj-hovorili-o-dalsej-pomoci-sankciach-ci-rokovaniach-s-ruskom/> > [Accessed 30. March 2022].

aktuality.sk (2022): Z Azovstalu evakovali ďalších 101 civilistov., In: www.aktuality.sk [online]. Available at: < <https://www.aktuality.sk/clanok/riA0F1p/z-azovstalu-evakovali-dalsich-101-civilistov/> > [Accessed 3. May 2022].

cas.sk (2022): Vypätý telefonát Putina a Scholza: Narazili na problém, Rusko sa drží svojej pravdy., In: www.cas.sk [online]. Available at: < <https://www.cas.sk/clanok/2677857/vypaty-telefonat-putina-a-scholza-narazili-na-problem-rusko-sa-drzi-svojej-pravdy/> > [Accessed 13. May 2022].

topky.sk (2022): Vojna na Ukrajine: Deň osemdesiaty štvrtý., In: www.topky.sk [online]. Available at: < <https://www.topky.sk/cl/11/2314757/VOJNA-na-Ukrajine-Den-osemdesiaty-stvrty--18--maj-2022->> > [Accessed 18. May 2022].

hnonline.sk (2022): Zelenskyj: Ruská raketa zasiahla dom kultúry v Charkovskej oblasti, In: www.hnonline.sk [online]. Available at: < <https://hnonline.sk/svet/96020043-zelenskyj-ruska-raketa-zasiahla-dom-kultury-v-charkovskej-oblasti> > [Accessed 20. May 2022].

sme.sk (2022): Time na svoj zoznam 100 najvplyvnejších ľudí zaradil Zelenského i Putina, In: www.sme.sk [online]. Available at: < <https://www.sme.sk/minuta/22918761/time-na-svojho-zoznam-100-najvplyvnejsich-ludi-zaradil-zelenskeho-i-putina> > [Accessed 23. May 2022].

aktuality.sk (2022): Vojna na Ukrajine: EÚ poskytne Ukrajine ďalšie stovky miliónov, aby sa mohla brániť., In: www.aktuality.sk [online]. Available at: < <https://www.aktuality.sk/clanok/vR3X8FK/vojna-na-ukrajine-eu-poskytne-ukrajine-dalsie-stovky-milionov-aby-sa-mohla-branit/> > [Accessed 24. May 2022].

DISCUSSION

POSTOJE PREDSEDU VLÁDY EDUARDA HEGERA K RUSKEJ INVÁZII NA UKRAJINE NA KONCI FEBRUÁRA 2022

POSITIONS OF PRIME MINISTER EDUARD HEGER TO THE RUSSIAN INVASION OF UKRAINE AT THE END OF FEBRUARY 2022

Matej MINDÁR

Abstract: The Russian-Ukrainian war has become the largest military conflict in Europe since 1945. Through its course, it has substantially increased the risk of global or Pan-European military conflict. The task of our article is to analyze selected statements, attitudes and opinions on the attack of the Russian Federation on Ukraine on 24 February 2022 by Prime Minister Eduard Heger (OĽaNO) on his official Facebook account. We set the reporting period from 24 February 2022 to 28 February 2022. The main reason for this decision was the fact that the first days of the Russian military invasion of Ukraine were the most closely watched event. As a research sample, we thus chose the Slovak Prime Minister himself. Within the selected methods of data collection in a quantitative way, we used the method of content analysis. Finally, by theoretical judgment, we predicted all our acquired knowledge and attempted to formulate statements about possible scenarios of development through logical considerations.

Keywords: *Facebook, prime minister, Slovak Republic, Ukraine, Russian Federation*

1 Úvod

Ukrajinská spoločnosť ako taká bola rozdelená na dve navzájom súperiace politické a etnické entity už v čase vyhlásenia ukrajinskej nezávislosti od Zväzu socialistických republík (ZSSR) v roku 1991. Ruská a ruskojazyčná východná oblasť Ukrajiny sa vždy cítila byť súčasťou ruského sveta nielen po stránke politickej, ale aj po stránke kultúrnej. Ukrajinskí a ukrajinskojazyční obyvatelia západnej oblasti naopak historicky viac inklinovali k západnej Európe. Ich silný protiruský postoj neumožňoval hlbšiu politickú a kultúrnu integráciu s ruským svetom. Práve preto väčšina z nich má dodnes negatívny vzťah k ruskému imperializmu a nacionalizmu. Napriek tomu, že väčšina obyvateľov západnej a východnej Ukrajiny sa postupne integrovala s Ukrajinským štátom, nárast ukrajinského a ruského nacionalizmu začiatkom roka 2014, priniesol koniec jeho územnej celistvosti. Môžeme preto

konštatovať, že útok Ruskej federácie na Ukrajinu 24. februára 2022 je len vyvrcholením osemročných bojov na Donbase (Donecká ľudová republika, Luhanská ľudová republika).

Rusko-ukrajinská vojna sa stala najväčším vojenským konfliktom v Európe od roku 1945. Svojim priebehom podstatne zvýšila riziko celosvetového resp. celoeurópskeho vojenského konfliktu. Na druhej strane musíme povedať, že za nárastom napätia a porušenia ako takej bezpečnostnej rovnováhy v Európe nesú zodpovednosť obe strany konfliktu. Ukrajina podporovaná západnými štátmi Európskej únie a NATO, predovšetkým USA, nedokázala prijať kompromis s Ruskou federáciou o štatúte Donecka a Luhanska. Americký politológ Robert H. Donaldson v rámci svojho príspevku „The Role of nato Enlargement in the Ukraine Crisis“ poukázal v roku 2017 na možné bezpečnostné riziká rozširovania NATO o Ukrajinu. Jej vnútropolitická kríza v roku 2014 podľa jeho slov vyvolala konfrontáciu medzi Východom a Západom, ktorá bola vyvolaná mylnými predstavami na oboch stranách. Ruské vnímanie bezpečnosti opisuje ako výzvy a riziká vyplývajúce z rozšírenia NATO o Ukrajinu ako bývalej súčasťi Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR). Západný pohľad vníma ako rozšírenie sféry vplyvu euro-atlantickej politiky bližšie k ruským hraniciam. Vo svojom konštatovaní tiež dodáva, že pre ruskú spoločnosť naprieč politickým spektrom, je začlenenie bývalých členských štátov Varšavskej zmluvy do NATO, narušením európskej bezpečnosti. (Donaldson 2017) Kritický postoj voči aktivitám NATO na Ukrajine sa vyjadřila aj hlava Katolíckej cirkvi pápež František. V rozhovore so šéfredaktormi jezuitských kultúrnych časopisov, v slovenskej verzii publikovaný v jezuitskom časopise „Viera a život“, sa nechal počuť, že vojna na Ukrajine má globálny charakter. (Spadaro 2022) *„Pár mesiacov pred začiatkom vojny som sa stretol s hlavou istého štátu, múdрым mužom, ktorý hovorí veľmi málo, ale naozaj veľmi múdro. A po rozhovore o veciach, o ktorých chcel hovoriť, mi povedal, že ho veľmi znepokojuje spôsob, akým postupuje NATO. Spýtal som sa ho prečo a on odpovedal: „Štekajú na brány Ruska. A nechápu, že Rusi sú imperiálni a nedovolia, aby sa k nim priblížila nejaká cudzia mocnosť.“ Na záver dodal: „Situácia môže viesť k vojne.“ To bol jeho názor. A 24. februára sa začala vojna. Tá hlava štátu dokázala prečítať znamenia toho, k čomu sa schyľovalo.“* (Spadaro 2022:4-5) Pápež František zároveň skritizoval obe strany tohto konfliktu. *„To, čo vidíme, je brutalita a krutosť, s akou túto vojnu vedú jednotky, spravidla žoldnierske, ktoré využívajú Rusi. A Rusi tam naozaj radšej posielajú Čečencov, Sýrčanov, žoldnierov. Nebezpečenstvo však spočíva v tom, že vidíme len toto, a je to naozaj obludné, no nevidíme celú drámu, ktorá sa odohráva za touto vojnou, ktorú možno niekto nejakým spôsobom vyprovokoval alebo jej nezabránil.“* (Spadaro 2022:5)

Ako sme už vyššie spomínali nárast ruského a ukrajinského nacionalizmu vo veľmi veľkej miere prispel ku rusko-ukrajinskej vojenskej konfrontácii. Už v roku 2011 v článku „Developmental tendencies of the right-wing radicalism in Ukraine“, publikovaný v časopise Ústavu politických vied „Studia politica Slovaca“, ukrajinský politológ Ivan Stryapko opisoval stav

a pôsobenie proukrajinských a proruských krajne pravicových strán na Ukrajine. Podľa jeho slov ich pôsobenie začalo v 90. rokoch minulého storočia. Ako ďalej uvádza dôležitú úlohu v tomto smere zohralo aj formovanie ich ideológie. Ruskí nacionalisti na Ukrajine presadzovali pričlenenie ruských a ruskojazyčných oblastí východnej Ukrajiny naspäť k Rusku. Naopak ukrajinskí nacionalisti sa okrem vysporiadania sa s komunistickou minulosťou a ZSSR, ohradzovali aj proti údajnej rusifikácii a asimilácii ukrajinského obyvateľstva. Podľa ukrajinských nacionalistov práve komunizmus sa stal jedným z nástrojov ruského imperializmu a eliminácie ukrajinského národa a jazyka. (Stryapko 2011)

Slovenská republika ako priamy sused s Ukrajinou musí svoju zahraničnú a bezpečnostnú politiku po ruskej agresii 24. februára 2022 uplatňovať na princípe väčšej ochrany svojej územnej celistvosti. Zároveň sa musí sústrediť na zaistenie bezpečnosti nielen svojho obyvateľstva, ale aj kritickej infraštruktúry. Slovenský politológ Alexander Duleba vo svojej monografii „Bilaterálne vzťahy SR s Ukrajinou a prognóza ich vývoja v strednodobej perspektíve: Návrh stratégie rozvoja vzťahov s Ukrajinou“ z roku 2021 zastáva názor, že rusko-ukrajinská kríza od roku 2014 má celoeurópsky dosah a znižuje mieru vojenskej bezpečnosti všetkých európskych krajín, vrátane Slovenska. (Duleba 2021) *„Odvetné politiky a obranné i ekonomické opatrenia prijaté na úrovni NATO, EÚ i národnej úrovni zvyšujú cenu vojenskej bezpečnosti s dosahom na štátny rozpočet a verejné výdaje SR. Rusko-ukrajinský konflikt od roku 2014, spôsobený ruskou okupáciou Krymu a podporou separatistov vo východnej Ukrajine, je v súčasnej medzinárodnej situácii i v strednodobom výhľade hlavným faktorom, ktorý negatívne ovplyvňuje bezpečnosť SR. Možnosť zmeny hraníc štátu v Európe s použitím vojenských prostriedkov, ako sa stalo v prípade okupácie Krymu zo strany Ruska, rovnako ako i možnosť priameho vojenského alebo hybridného zasahovania jednej krajiny na území inej európskej krajiny, je pre SR nielenže neakceptovateľné, ale predstavuje pre SR existenciálnu hrozbu.“* (Duleba 2021:18) Na základe jeho tvrdení môžeme predpokladať, že postoj súčasného predsedu vlády Eduarda Hegera (OĽaNO) k vojne na Ukrajine, je do veľmi veľkej miery ovplyvnený jeho vyššie uvedenými postojmi a názormi. Autor tohto príspevku je však presvedčený, že slovenská vláda na čele s premiérom Hegerom, by mala namiesto posielania vojenského materiálu ukrajinskej armáde diplomatickou cestou apelovať na obe strany konfliktu, aby svoje problémy riešili mierovou cestou. Podľa nášho názoru tento spôsob by efektívnejšie zabezpečil bezpečnosť a územnú celistvosť Slovenskej republiky. Zbytočné naťahovanie rusko-ukrajinského konfliktu neprispieva ani k obnoveniu celoeurópskej bezpečnosti a nastoleniu mocenskej rovnováhy na starom kontinente. Slovenská republika ako malý stredoeurópsky štát by mohol ako mediátor zohrať kľúčovú úlohu pri obnovení mieru na Ukrajine a nastolovaní nového bezpečnostného poriadku v Európe. Realita je však úplne iná. Súčasný jednostranný postoj a aktivity slovenskej vlády a jej predsedu Eduarda Hegera bohužiaľ ešte viac eskalujú napätie, a čo je horšie, Ruská federácia vníma

Slovenskú republiku ako nepriateľský štát, ktorý vo veľmi veľkej miere prispieva k pokračovaniu bojov na východnej Ukrajine.

2 Metodika práce

Úlohou nášho príspevku je analýza vybraných vyjadrení, postojov a názorov na útok Ruskej federácie na Ukrajinu 24. februára 2022 predsedu vlády SR Eduarda Hegera (OL'ANO) na svojom oficiálnom facebookovom účte. Sledované obdobie sme si určili od 24. februára 2022 do 28. februára 2022. Hlavným dôvodom tohto rozhodnutia bola skutočnosť, že prvé dni ruskej vojenskej invázie na Ukrajinu boli najviac sledovanou udalosťou. Ako výskumnú vzorku sme si tak zvolili samotného slovenského premiéra. V rámci vybraných metód zberu dát kvantitatívnym spôsobom sme používali metódu obsahovej analýzy. Je to analýza obsahových dokumentov a dostupných materiálov presahujúca rámec holého opisu a subjektívnej interpretácie a naopak, snaží sa o subjektivitu a presnosť aj kontrolu platnosti. Na záver sme teoretickým usudzovaním prognózovali všetky naše získané poznatky a logickými úvahami sme sa pokúsili formulovať výpovede o možných variantoch vývoja. (Lincényi 2018)

3 Výsledky výskumu

24. február 2022

V deň ruskej invázie na Ukrajinu 24. februára 2022 predseda vlády SR vo svojom prvom statuse „SVET BUDE ODDNES INÝ“ oznámil slovenskej verejnosti, že Ruská federácia začala vojnu na Ukrajine „*Zaútočilo na slabšieho, ktorého jediným previnením je to, že chcel žiť mierumilovne podľa svojich predstáv ako ostatné zvrchované národy. Je to zo strany Ruska neospravedliteľný barbarský čin, hrubé porušenie medzinárodného práva. Znova nám pred očami ožil ruský imperializmus v jeho agresívnej, militantnej podobe.*“ Zároveň deklaroval, že vláda Slovenskej republiky so všetkou rozhodnosťou odsudzuje konanie ruského prezidenta Vladimíra Putina a jeho vlády. „*Všetky obeť, ktoré táto vojna prinesie, budú jeho obeťami a bude za to niesť zodpovednosť pred tvárou svetovej verejnosti. Slovenská republika stojí pri trpiacom ukrajinskom ľude. Vláda Slovenskej republiky bude v súčinnosti so spojencami v NATO a Európskej únii pomáhať v sebaobrane Ukrajiny pred ruským agresorom a zasadzovať sa za zastavenie bojov. Nastolenie mieru je absolútnou prioritou. Dnes však vieme, že je ho možné dosiahnuť len tým, že demokratické štáty budú mať voči diktatúram a despotom vojenskú prevahu a ich odvetné kroky za agresiu budú mať silný moment odstrašenia.*“ Na záver spolu s vládou ubezpečil slovenských občanov, že spolu so spojencami v NATO urobí všetky potrebné kroky na odvrátenie vojny, ktorá zasiahla nášho ukrajinského suseda. (Heger 2022a)

Vo svojom druhom statuse „Vážené spoluobčianky a spoluobčania“, pod ktorý sa podpísal spolu s prezidentkou SR Zuzanou Čaputovou a predsedom

Národnej rady SR Borisom Kollárom (SME RODINA) upozornil, že v tento deň pred niekoľkými hodinami sa začala ruská vojenská invázia voči Ukrajine. *„Ruské ozbrojené sily zasahujú ciele na celom území nášho suseda. Nádeje tých, ktorí si mysleli, že Kremel' sa uspokojí s vojenskou okupáciou častí Doneckej a Luhanskej oblasti, sa stali ilúziou. Spoločné úsilie medzinárodného spoločenstva na odvrátenie vojnového konfliktu vyšlo nazmar. Prezident Putin sa rozhodol presadiť svoje neprijateľné teritoriálne a politické ambície cestou priamej vojenskej agresie. Zaútočil na slabšieho, ktorého jediným previnením je to, že chcel žiť mierumilovne, podľa svojich predstáv ako ostatné zvrchované národy. Toto sa žiadnymi slovami nedá ospravedlniť. Všetky obeť, ktoré táto vojna na Ukrajine prinesie, budú jeho obeťami a bude za to niest' plnú zodpovednosť pred tvárou svetovej verejnosti. Veriť tomu, že k vojenskému útoku Rusko vyprovokovala ukrajinská armáda, nemôžu ani samotní šíritelia týchto dezinformácií.“* Zároveň podporil Ukrajinu, ktorá ma podľa jeho názoru plné právo brániť sa. *„Brániť svoje právo existovať ako štát a slobodne rozhodovať o svojom osude. My sami by sme v tejto situácii nekonali inak. Slovenská republika ostro odsudzuje ruskú agresiu a stojí pri trpiacom ukrajinskom ľude. V súčinnosti so spojencami v Severoatlantickej aliancii a Európskej únii sme pripravení poskytnúť Ukrajine pomoc na ukončenie konfliktu a na ochranu ľudských životov.“* Poznamenal tiež, že opätovné nastolenie mieru sa stalo jeho absolútnou prioritou. *„Napätá situácia, akú zažívame dnes, je dôvodom na ostražitosť, pretože bezpečnostná situácia v Európe sa po dnešnej noci dramaticky zmenila. Zároveň musíme zachovať pokoj. Hoci je ozbrojený konflikt v blízkosti našich hraníc, naša územná celistvosť a bezpečnosť nie je v priamom ohrození. Slovensko je súčasťou západnej civilizácie, členom Európskej únie aj Severoatlantickej aliancie. Vďaka nim sú aj v tejto napätej situácii naša sloboda a zvrchovanosť chránené našimi spojencami. Je v bytostnom záujme Slovenska byť pevnou súčasťou zväzku, v ktorom si členovia bezpečnosť navzájom garantujú. Aj pred tými, ktorí neváhali napadnúť vlastného suseda a vo svojich požiadavkách sa usilujú oslabiť aj našu suverenitu.“* V záver poprosil slovenských občanov, aby mali pre prichádzajúcich Ukrajincov súcit a pochopenie. *„Tí, ktorí utekajú pred vojnou, si podľa medzinárodných zákonov zaslúžia našu pomoc. Slovenská republika bude princípy ľudskosti a solidarity zodpovedne plniť. Presne tak, ako ich plnili iní, keď naši rodičia či prarodičia utekali pred vojnou a inváziou z našej krajiny. Chceme vás zároveň uistiť, že naše ozbrojené sily a polícia aj v tejto výnimočnej situácii budú zabezpečovať kontrolovaný prechod hraníc a ľudia utekajúci pred vojnou u nás dostanú potrebné zázemie. Zachovajme si, prosím, aj v tejto ťažkej situácii pokoj a chladnú hlavu. Nenechajme sa vyprovokovať, nepodliehajme dezinformáciám a zomknime sa! Pre našu bezpečnosť a pre zabezpečeníu mieru na Ukrajine a v Európe.“* (Heger 2022b)

V treťom statuse „KLAMSTVÁ NIE SÚ INÝ NÁZOR, DÁVAJTE SI POZOR NA DEZINFORMÁCIE!“ Eduard Heger upozornil na rôzne dezinformácie, ktoré mali podľa jeho názoru presvedčiť slovenských občanov

o oprávnenosti vstupu armády Ruskej federácie a jej spojencov (Donecká ľudová republika, Luhanská ľudová republika) na Ukrajinu. „Dnes sme sa prebudili do dňa, keď nášho suseda Ukrajinu napadlo Rusko. Žiaľ, aj napriek tejto skutočnosti sa v informačnom priestore šíri množstvo dezinformácií, ktoré sa snažia ospravedlniť aktivity Ruskej federácie. Rovnako pozorujeme aj snahy spochybniť naše členstvo v EÚ a NATO, a tým podkopať našu vlastnú bezpečnosť. Prosím, dávajte si pozor na dezinformácie, ktoré sa vás snažia zmiašť, vystrašiť a zneistiť. K informáciám pristupujte obozretne a sledujte dôveryhodné zdroje. Základné informácie vám budeme prinášať nielen my, ale aj Ministerstvo obrany Slovenskej republiky a Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR.“ (Heger 2022c)

25. február 2022

V prvom statuše „MOSKVA MUSÍ ČELIŤ RAZANTNEJ ODVETE“, publikovanom po jeho návrate na Slovensko z mimoriadneho samitu Európskej rady, oznámil slovenským občanom, že prezidenti a premiéri členských štátov Európskej únie podľa jeho slov spoločne prijali sankcie voči Ruskej federácii v rozsahu, v akom tu ešte nikdy neboli. Ako ďalej uvádza ich zavedenie mali pocítiť predovšetkým ruské banky, štátne podniky a ľudia, ktorí sú súčasťou politického režimu, alebo mu napomáhajú, ako aj bohatí oligarchovia. „Zhodli sme sa tiež na príprave ďalších sankcií voči Bielorusku, z ktorého územia Rusko útočí na Ukrajinu. Jednohlasná zhoda bola aj na navýšení pomoci Ukrajine a v posilnení bezpečnosti Európy, vrátane tej energetickej. Počas zasadania sme sa prostredníctvom videohovoru spojili s ukrajinským prezidentom. Bol to mimoriadne emotívny moment samitu. Včera som po samite dostal otázku, či sa nazdávam, že sankcie zastavia Vladimíra Putina. Boje na Ukrajine neutíchlí, niektorí obyvatelia Kyjeva nocovali s rodinami v priestoroch metra pred raketovými útokmi. Je to situácia, ktorú si nevieme predstaviť. Úprimne, nevieme, čo odradí Rusko od agresie.“ Vyhlásil tiež, že Ukrajinu nemôžeme nechať napospas. „Ukrajinci dnes bojujú aj za nás. Za našu slobodu, zvrchovanosť a bezpečnosť. Obeťou tejto vojny nie je len Ukrajina, ale aj stabilita a mier v Európe, ktoré sme ešte do včerajšieho dňa brali ako samozrejmosť. Musíme im poskytnúť pomoc, aby neboli v tomto boji osamotení, a to humanitárnu pomoc, zdravotnícky materiál a finančnú podporu na udržanie ekonomiky.“ Na záver zdôraznil, že aj vzhľadom na silu útoku na Ukrajinu, má dnes Slovenská republika obrovské šťastie, že je súčasťou silnej aliancie. „Tá nám v prípade ohrozenia podá pomocnú ruku. Znamená to ochotu Nemcov, Francúzov, Čechov, Poliakov, Američanov položiť za našu slobodu život. Chcem preto vyzvať občanov, aby otvorili oči a nenechali sa ďalej manipulovať parlamentnou opozíciou, že Západ je náš nepriateľ. Správajme sa ako zodpovedný spojenec, ktorý vie, kde je sever. Ukrajinská lekcija pre nás znamená, že zvýšenie obranyschopnosti Slovenskej republiky vyžaduje posilnenie vojenskej prítomnosti spojencov NATO na našom území. Je to kľúčový faktor na odstránenie Ruska od prípadnej invázie.“ (Heger 2022d)

V druhom sledovanom statuise 2022 „JE TO STRAŠNÁ TRAGÉDIA“ predseda vlády SR odprezentoval svoje stretnutie s ukrajinskými matkami, ktoré utiekli s deťmi pred vojnou. *„Na hraničnom prechode vo Vyšnom Nemeckom ich bolo niekoľko desiatok, ale stovky ešte čakali na vstup na ukrajinskej strane. Povedal som im: Vitajte na Slovensku. Boli vystrašené a unavené. Sú to naši priatelia v núdzi. Chcem vám všetkým, ktorí už pomáhate a ktorí prejavujete ochotu pomôcť týmto nešťastným ľuďom, úprimne poďakovať za veľkú ľudskosť. Uvedomujem si, že štát spolu so samosprávami musí urýchlene zlepšiť koordináciu pomoci, aby sa dostala včas k tým, ktorí ju potrebujú. Priniesli si svoje veci v niekoľkých taškách. Majú v sebe nádej, že sú v bezpečí, lebo teraz, keď Rusko ničí ich domovy, záleží len na tom. Toto Putinovi nikdy nezabudnú. Ani my nezabudneme.“* (Heger 2022e)

26. február 2022

V prvom statuise „ĎAKUJEM, NEMECKO A HOLANDSKO“ sa premiér Heger verejne poďakoval nemeckej a holandskej vláde za prísľub vojenskej pomoci. *„Slovensko tak môže výrazne zvýšiť ochranu vzdušného priestoru. Strategické objekty vrátane našich jadrových elektrární a chemických tovární musíme dôkladne chrániť. Protiraketový systém Patriot je presne to, čo teraz potrebujeme. Dlhé roky sme žili v mieri, ale brutálny útok Ruska na Ukrajinu nami všetkými otriasol. Bezpečnosť našich občanov i našich susedov je na prvom mieste. Nedopustíme žiadnym útočným ani zblúdilým strelám, aby spôsobili na našom území škody a nešťastie. Ešte raz, ďakujem Nemecko a Holandsko. Pomoc prijímame.“* (Heger 2022f)

Druhý skúmaný status „SLOVENSKÉ HRANICE SÚ PRIPRAVENÉ ZVLÁDAŤ NÁPOR ĽUDÍ UTEKAJÚCICH PRED VOJNOU“, Eduard Heger oznamoval slovenským občanom, že vláda SR v tento deň v súvislosti so situáciou na Ukrajine a prílevom ľudí, ktorí odtiaľ utiekali pred vojnou, vyhlásila mimoriadnu situáciu. *„Dnes som sa zúčastnil online na rokovaní koordinačného štábu, ktorý vedie policajný viceprezident Damián Imre priamo v blízkosti ukrajinsko-slovenskej hranice. Je to človek na správnom mieste, má moju plnú podporu.“* Eduard Heger zároveň informoval výsledky rokovania koordinačného štábu. Ako uviedol Slovensko bolo podľa jeho slov pripravené zvládnuť očakávaný prílev ľudí, utekajúcich pred vojnou. *„Prijímame opatrenia, aby sme im už na hraničných prechodoch poskytli účinnú pomoc. Štát bude spolu s partnermi zabezpečovať transport osôb z hranice. Prichádzajúci budú dostávať informačné materiály a v prípade potreby bude zabezpečená zdravotná pomoc ministerstvom zdravotníctva a Slovenským červeným krížom.“* Okrem toho pre prichádzajúcich ukrajinských občanov vláda SR spustila webovú stránku v ukrajínčine aj slovenčine. Deklaroval tiež, že slovenská polícia proaktívne koná voči dezinformačnej scéne. *„Policajný prezident nás ubezpečil, že príslušné orgány v tejto veci postupujú podľa Trestného zákona, ktorý obsahuje aj paragraf Ohrozenie mieru.“* Vyzval preto

slovenských občanov, aby verili len informáciám z overených zdrojov. Na záver oznámil slovenskej verejnosti, že Spojené štáty americké ponúkli Slovensku širokú materiálno-technickú pomoc na zvládnutie humanitárnej krízy. *„Chcem sa poďakovať rezortom, úradom, samosprávam a mimovládny organizáciám za ukážkovú spoluprácu a akcieschopnosť.“* (Heger 2022g)

V treťom stase „SLÚBIL SOM UKRAJINSKÉMU PREZIDENTOVI, ŽE PODPORÍME ICH VSTUP DO EÚ“ oznámil Eduard Heger, že počas večerných dní telefonoval s ukrajinským prezidentom Volodymyrom Zelenským, aby ho povzbudil informáciou o ďalšej vládou schválenej pomoci pre jeho krajinu. *„Vyjadril som mu obdiv za jeho veľké odhodlanie a vnútornú silu udržať Ukrajinu nezávislú a v slobodnom svete. Hoci dostal od niekoľkých krajín ponuku na exil, on ostáva so svojim národom. Spýtal som sa ho, čím vie Slovensko ešte pomôcť. Ukrajinským vojakom začína dochádzať munícia, a preto som na zajtra okamžite zvolal vládu, aby sme mohli čím skôr na žiadosť reagovať.“* Ubezpečil tiež ukrajinskú hlavu štátu, že všetci prichádzajúci ukrajinskí občania na Slovensko, budú mať zabezpečenú primeranú starostlivosť a poskytnuté bezpečné útočisko. *„Spomenul som mu aj vlnu solidarity, akú Slováci prejavili voči prichádzajúcim. Pevne dúfam, že sa táto tragédia čoskoro skončí v prospech slobodnej a demokratickej Ukrajiny. Hovorili sme aj o tom, že sme pripravení podporiť najtvrdšiu sankciu voči Rusku, a to odpojenie od SWIFTU. Slovensko sa bude zasaďovať aj o integráciu Ukrajiny do štruktúr EÚ a NATO. Ukrajina dokazuje každý jeden ťažký deň bojov, že patrí do európskeho spoločenstva hodnôt a demokracie, patrí do EÚ. Náš sused môže rátať s tým, že Slovensko podporí všetko, čo napomôže prinavrátiť mier na ukrajinské územie. Má v nás silnú oporu. Pán prezident, držte sa! Sme s Vami a ukrajinským ľudom.“* (Heger 2022h)

27. február 2022

V stase „POMOC PRE UKRAJINU“ predseda vlády SR Heger informoval, že na územie Slovenska z Ukrajiny prichádzalo čoraz viac ľudí, najmä žien a detí, ktorí podľa jeho názoru potrebovali našu podporu a pomoc. *„Som nesmierne dojatý ako sa slovenskí občania zachovali k svojim susedom a na hranice im nosia jedlo, vodu, oblečenie a ponúkajú im odvoz. Žiaľ, nájdú sa medzi nami aj takí, ktorí budú chcieť situáciu zneužívať a bez hanby si pýtať od týchto utrápených ľudí veľké sumy za prepravu. Prosím, ak budete svedkom takejto udalosti, tak toto zdieranie nedovoľte.“* (Heger 2022i)

Druhý status „BRATISLAVA BUDE RADA SÚČASŤOU MIEROVÝCH ROKOVANÍ“ interpretoval slová ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského, ktorý navrhol Bratislavu ako jedno z možných miest na mierové rokovanie s Ruskou federáciou. Podľa Eduarda Hegera to dokazovalo aké sú naše blízke susedské vzťahy a pravidelný kontakt, ktorý s ukrajinskou vládou

máme. „Slovensko je tomuto návrhu naklonené a rado prispeje, aj takýmto krokom, k dosiahnutiu mierového stavu na Ukrajine.“ (Heger 2022j)

28. február 2022

Eduard Heger v prvom sledovanom statuse „SME AJ V HYBRIDNEJ VOJNE“ vyhlásil, že podpora vojnových zločinov Vladimíra Putina je podľa jeho názoru za hranicou ľudskosti i zákona. „Proruské účty na sociálnych sieťach chrlia dezinformácie, pretože nás potrebujú odradiť od pomoci Ukrajincom. Vláda i polícia si v zápase o pravdu plnia domácu úlohu.“ Ubezpečoval zároveň slovenských občanov, polícia Slovenskej republiky denne sleduje činnosť dezinformátorov a koná podľa Trestného zákona. „Zatiaľ konkrétne prípady nezverejňujú, aby mohli vyšetrovanie dotiahnuť do úspešného konca. Máme už k dispozícii aj legislatívu, aby sme mohli blokovať dezinformačné weby. Do zápasu s dezinformáciami sa môžu aktívne zapojiť aj občania. Stačí, ak si budú dávať pozor na zdroje, z akých zdieľajú informácie, alebo môžu takéto príspevky nahlasovať polícii.“ Podľa jeho názoru do demokracie patrí právo na slobodu myslenia i prejavu, ale na strane druhej si netreba túto výsadu slobody pomýliť s aktivitami, ktoré idú proti nej, aby ju zlikvidovali. „Produkovať klamstvá, vedome šíriť dezinformácie a poplašné správy, podporovať násilie, vojnu a toto všetko v záujme okupačnej moci zneužívať na demoralizovanie našej spoločnosti.“ (Heger 2022k)

V druhom skúmanom statuse „MYSLÍM NA BEŽNÝCH RUSOV NA SLOVENSKU“ sa predseda vlády SR Eduard Heger verejne zastal bežných Rusov žijúcich na Slovensku. „Vojna je obrovská záťaž na psychiku. Obnaží v nás to dobré i zlé. Zvlášť v takýchto vypätých chvíľach musíme rozlišovať medzi ruskou vládou, ktorá je zodpovedná za rozpútanie vojny na Ukrajine, a obyčajnými ruskými občanmi. Nedovoľme, aby táto vojna v nás vzbudila nenávisť voči občanom Ruska. Odsúdme vojnu a tých, ktorí ju páchajú. Nehádzme všetkých do jedného vreca. Myslite, prosím, na to, že aj na Slovensku sa nachádzajú ľudia ruskej národnosti a malo by byť našim spoločným želaním, aby sa u nás cítili bezpečne. Majú to teraz veľmi ťažké. Mnohí majú svoje rodiny v Rusku, ktoré sa premenilo na nebezpečnú totalitu. Voči oponentom režimu je nemilosrdná. Držme sa solidarity a ľudskosti. To je cesta.“ (Heger 2022l)

4 Zhrnutie

Ruský útok na Ukrajinu 24. februára 2022 je porušením medzinárodného práva. Je správne, že demokratický svet odsúdil tento akt. Nie je možné, aby sa v súčasnom globalizovanom svete 21. storočia riešili problémy medzi zvrchovanými štátmi vojenskou silou. Ruskú agresiu nemožno ospravedlňovať ani osemročným konfliktom na Donbase, ktorého obeťami sa

stali aj ruskí a ruskojazyční civilisti. Dôležité je dnes neustále apelovať na obe strany tohto konfliktu, aby svoje problémy a spory riešili diplomatickou cestou. Neustále posielanie zbraní na Ukrajinu nie je riešením k ukončeniu vojny. Práve naopak. Predlžovanie bojov neprinesie želaný mier vo východnej časti starého kontinentu. Zvyšuje sa tiež riziko posunu frontovej línie bližšie k východným hraniciam Slovenskej republiky – Európskej únie a NATO.

Slovenská republika ako priamy sused vo vojne zmietanou Ukrajinou si vo veľmi krátkom čase posilnila obranyschopnosť svojej východnej hranice jednotkami členských štátov NATO. Na druhej strane by mala viesť konštruktívnejšiu zahraničnú politiku voči Ukrajine a Ruskej federácii. Podľa nášho názoru ukrajinskej strane by mala neustále prízvukovať, že mierové riešenie tohto konfliktu je oveľa efektívnejšie než obranná a vyčerpávajúca vojna. Naopak Ruskej federácii musí normálnym diplomatickým slovníkom opakovane pripomínať, že bolo veľkou chybou riešiť vzájomné rusko-ukrajinské spory vojenskou cestou. V tomto smere by bolo tiež dobré využiť skúsenosti z dobrých bilaterálnych vzťahov s Ruskou federáciou a Ukrajinou a ponúknuť obom stranám riešenia, ktoré by ukončili túto nezmyselnú vojnu. Slovenská republika by mohla využiť tento svoj potenciál aj pri obnovovaní vzťahov Ruskej federácie so štátmi EÚ a NATO. Naše názory sú však dnes utópiou. Celý západný svet dnes vníma Ruskú federáciu ako bezprostrednú hrozbu. Nie je však vylúčené, že po nejakom čase bude priestor na normalizáciu vzťahov. Jedným z dôvodov môže byť nedostatok nerastných surovín (ropa a zemný plyn) v štátoch Európskej únie. Podľa nášho názoru tak vláda SR na čele s premiérom Eduardom Hegerom (OĽaNO) by mala prehodnotiť svoj jednostranný postoj k tomuto konfliktu. Naďalej však musí trvať na tom, že útok Ruskej federácie na Ukrajinu je porušením medzinárodného práva. Mala by sa však pokúšať obnoviť dialóg aj s ruskou stranou, pretože nie je v záujme Slovenskej republiky a jej občanov, aby sa boje ukrajinskej armády s armádou Ruskej federácie, nebezpečne priblížili k jej výhodným hraniciam. V prípade naplnenia tohto nebezpečného scenára, by sa okrem státisícov západných Ukrajincov, dala do pohybu aj časť obyvateľov východného Slovenska. Veríme, že tieto naše konštatovania sa nikdy nenaplnia. Musíme s nimi však počítat'. Je preto dôležité, aby si členovia súčasnej vlády SR, viac uvedomovali toto možné bezpečnostné riziko a trvali na diplomatickom riešení rusko-ukrajinského konfliktu. Naše odporúčania nemajú žiadny súvis s našim politickým a hodnotovým presvedčením. Ako hrdí občania demokratickej a samostatnej Slovenskej republiky musíme v prvom rade zabezpečovať jej vnútornú a vonkajšiu bezpečnosť, územnú celistvosť, a ochraňovať všetkých jej občanov.

Zoznam literatúry

monografie:

DULEBA, A. (2021). *Bilaterálne vzťahy SR s Ukrajinou a prognóza ich vývoja v strednodobej perspektíve: Návrh stratégie rozvoja vzťahov s Ukrajinou*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o., 2021, 68 s. ISBN: 978-80-89356-92-8

LINCÉNYI, M. (2018). *Vybrané metódy výskumu v politológii*. 1. vydanie. Trenčín: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2018, 131 s. ISBN 978-80-8075-801-1

články v časopise:

DONALDSON, R. H. (2017): The Role of nato Enlargement in the Ukraine Crisis. In: *The soviet and post-soviet review*. 2017, roč. 44, č.1, s. 32-52. ISSN: 1876-3324

SPADARO. A. (2022). Rozhovor pápeža Františka so šéfredaktormi jezuitských časopisov. In: *Viera a život*. 2022, roč. XXXII. č. 3, s. 3-9. ISSN: 1335-6771

STRYAPKO, I. (2011): Developmental tendencies of the right-wing radicalism in Ukraine. In: *Studia Politca Slovaca*. 2011, roč. IV, č. 2, s. 16-34. ISSN: 1337-8163

internetové zdroje

HEGER, E. (2022a). SVET BUDE ODDNES INÝ. In: *Facebook*. (24. 2. 2022), [online], [Citované 28. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/504263217930401>

HEGER, E. (2022b). Vážené spoluobčianky a spoluobčania. In: *Facebook*. (24. 2. 2022), [online], [Citované 28. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/504439927912730>

HEGER, E. (2022c). KLAMSTVÁ NIE SÚ INÝ NÁZOR, DÁVAJTE SI POZOR NA DEZINFORMÁCIE!. In: *Facebook*. (24. 2. 2022), [online], [Citované 28. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/504469211243135>

HEGER, E. (2022d). MOSKVA MUSÍ ČELIŤ RAZANTNEJ ODVETE. In: *Facebook*. (25. 2. 2022), [online], [Citované 28. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/505144894508900>

HEGER, E. (2022e). JE TO STRAŠNÁ TRAGÉDIA. In: *Facebook*. (25. 2. 2022), [online], [Citované 28. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/505397654483624>

HEGER, E. (2022f). ĎAKUJEM, NEMECKO A HOLANDSKO. In: *Facebook*. (26. 2. 2022), [online], [Citované 29. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/505875194435870>

HEGER, E. (2022g). SLOVENSKÉ HRANICE SÚ PRIPRAVENÉ ZVLÁDAŤ NÁPOR ĽUDÍ UTEKAJÚCICH PRED VOJNOU. In: *Facebook*. (26. 2. 2022), [online], [Citované 29. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/506040381086018>

HEGER, E. (2022h). SLŪBIL SOM UKRAJINSKÉMU PREZIDENTOVI, ŽE PODPORÍME ICH VSTUP DO EÚ. In: *Facebook*. (26. 2. 2022), [online], [Citované 29. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/506208721069184>

HEGER, E. (2022i). POMOC PRE UKRAJINU. In: *Facebook*. (27. 2. 2022), [online], [Citované 29. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/506524837704239>

HEGER, E. (2022j). BRATISLAVA BUDE RADA SÚČASŤOU MIEROVÝCH ROKOVANÍ. In: *Facebook*. (27. 2. 2022), [online], [Citované 29. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/506630907693632>

HEGER, E. (2022k). SME AJ V HYBRIDNEJ VOJNE. In: *Facebook*. (28. 2. 2022), [online], [Citované 29. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/507261687630554>

HEGER, E. (2022l). MYSLÍM NA BEŽNÝCH RUSOV NA SLOVENSKU. In: *Facebook*. (28. 2. 2022), [online], [Citované 29. 6. 2022.]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/premier.sr/posts/507444674278922>

DISCUSSION

PROBLEMATICKÉ DEFINOVANIE POJMU TERORIZMUS A S TÝM SÚVISIACE PORUŠOVANIE ĽUDSKÝCH PRÁV V KONTEXTE BOJA PROTI TERORIZMU NA PRÍKLADE RUSKEJ FEDERÁCIE

PROBLEMATIC DEFINITION OF TERRORISM AND ASSOCIATED HUMAN RIGHTS VIOLATIONS IN THE CONTEXT OF THE FIGHT AGAINST TERRORISM ON THE EXAMPLE OF THE RUSSIAN FEDERATION

Zuzana ROZKOŠOVÁ

Abstract: The present article aims to point out the long-term problematic definition of the term terrorism and related human rights violations in the context of the fight against terrorism on the example of the Russian Federation. The first part of the article is devoted to a theoretical view of the issue of defining terrorism and related risks in the context of national definitions of counter-terrorism legislation. In the second part of the article, we focused on the Russian Federation and its alleged fight against terrorism. Using a qualitative research method, we conclude that domestic counter-terrorism legislation can be a breeding ground for serious human rights violations if it is based on overly broad or otherwise problematic definitions of terrorism.

Key words: *terrorism, definitions, human rights, Russian Federation*

1 Úvod

2. januára 2022 vypukli v Kazachstane demonštrácie. Zatiaľ čo rast cien pohonných hmôt bol ich počiatočným spúšťačom, rozvinuli sa do masových protestov kvôli nespokojnosti s vládou v súvislosti s korupciou, životnou úrovňou, chudobou a nezamestnanosťou v krajine. Vyhlásenie kazašského ministerstva zahraničných vecí uvádza, že „Kazachstan čelí ozbrojenej agresii teroristických skupín vycvičených mimo krajiny“ (The Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan 2022). Prezident Tokajev požiadal 5. januára o pomoc Ruskom vedenú Organizáciu zmluvy o kolektívnej bezpečnosti (ODKB), ktorej je Kazachstan členom, „aby pomohli Kazachstanu prekonať túto teroristickú hrozbu“ (Official website of the President of the Republic of Kazakhstan 2022). Vláda neuviedla žiadne dôkazy na podporu tvrdení, že do podnecovania nepokojov boli zapojení teroristi a niektoré jej argumenty hraničia s absurditou. Dňa 6. januára prezident Kazachstanu vyhlásil celoštátny

výnimočný stav a v ten istý deň osobne vydal príkaz orgánom činným v trestnom konaní, aby „strieľali a zabíjali bez varovania“. Pohrozil tiež „maximálnou silou“ a „likvidáciou“ demonštrantov. V kroku, ktorý nemá v regióne obdobu, jeho vláda uzákonila úplný výpadok internetu na päť dní (International Crisis Group 2022). Oficiálne bolo zabitých 225 ľudí a mnoho ďalších bolo zranených, zadržaných bolo asi 10 000 ľudí (Abdurasulov 2022). Úplný rozsah tvrdého zásahu vlády v reakcii na protesty nie je jasný kvôli výpadku internetu a policajným zásahom proti nezávislým novinárom.

Kolektívna bezpečnostná rada ODKB v súlade s článkom 4 Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti rozhodla o vyslaní kolektívnych mierových síl ODKB do Kazašskej republiky na obmedzené obdobie s cieľom stabilizovať a normalizovať situáciu v tejto krajine (Pashinyan 2022). ODKB nasadila necelých 4000 vojakov, veľkú väčšinu z nich z Ruska, a to hneď 6. januára. Ide o prvú takúto akciu v takmer 30-ročnej histórii aliancie (International Crisis Group 2022).

Experti OSN na ľudské práva vyzvali kazašské úrady a bezpečnostné sily, aby zastavili neobmedzené používanie sily, vrátane smrtiacej sily, proti demonštrantom. *„Rozsiahle označovanie demonštrantov za teroristov je spôsob, ako využiť príliš širokú kazašskú legislatívu v oblasti terorizmu, ktorá umožňuje použitie sily, vrátane politiky „shoot to kill“ proti každému jednotlivcovi, ktorý je označený za „teroristu“. ... Takéto rozsiahle prekážky slobody prejavu a zhromažďovania založené na terorizme sú absolútne v rozpore s prísnyimi ustanoveniami medzinárodných ľudských práv a práva na život.“* (United Nations Human Rights 2022). Zneužívanie slova „terorizmus“ podkopáva bezpečnosť všetkých a zľahčuje tento výraz, ktorý má v medzinárodnom práve špecifický význam. Experti varovali pred nepresným, rétorickým a príliš širokým používaním tohto výrazu a zdôraznili, že takýto „teroristický“ jazyk by sa nemal používať na umlčanie tých, ktorí nesúhlasia s názorom vlády, ktorí protestujú proti sociálnym a ekonomickým pomerom a vyjadrujú politické názory (United Nations Human Rights 2022). Na vyhlásenia OSN ironicky naráža vyhlásenie kazašskej vlády, ktorá dôrazne popiera, že proti demonštrantom bola použitá akákoľvek sila – iba proti „teroristom“ (Putz 2022).

Rýchle nasadenie jednotiek ODKB a okamžité akceptovanie naratívu kazašskej vlády o „terorizme“ a extrémnych represívnych opatreniach zo strany organizácie vysielajú znepokojujúce signály o ľahkosti, s akou možno v mene boja proti terorizmu ospravedlniť eskaláciu násillia proti domácemu nesúhlasu a vnútornému konfliktu. V kombinácii s novým precedensom zásahu ODKB do domácich nepokojov môžu lídri regiónu nájsť v tejto situácii povzbudenie k ďalšiemu ignorovaniu verejnej mienky a medzinárodného tlaku a spoliehaniu sa na silu na potlačenie protestných hnutí (International Crisis Group 2022).

2 Prehľad literatúry, cieľ výskumu a metodika

Moderné diskusie o priesečníku medzi ľudskými právami a protiteroristickými opatreniami sú hlboko zakorenené v dlhej histórii učenia o napätí medzi povinnosťou štátov voči zásadám občianskych a ľudských práv na jednej strane a ich zodpovednosťou poskytovať bezpečnosť svojim občanom na strane druhej. O kompromisoch protiteroristickej politiky a práva už rozsiahlo písali aj Ch. Hewitt (1984) či D. Charters (1994). P. Hoffman (2004) poznamenáva, že spôsob akým sa vedie „vojna proti terorizmu“, hrozí podkopaním medzinárodného rámca ľudských práv, ktorý sa tak usilovne budoval od druhej svetovej vojny a tvrdí, že opustenie ľudských práv v čase krízy je krátkozraké a sebazničujúce.

Za skutočne detailnú analýzu problematiky definovania terorizmu možno považovať dielo A. Schmida (2004). Politické dôvody na definovanie a kriminalizáciu terorizmu skúma B. Saul (2008). Jeden z najmodernejších prehľadov súčasných poznatkov a diskusií o terorizme a boji proti terorizmu ponúka A. Silke (2018), z kritických prístupov k štúdiu terorizmu možno spomenúť J. L. Stumpa a P. Dixita (2013). Dielo S. N. Romaniuka a kol. (2018) zhromažďuje odborné názory na protiteroristickú politiku a poskytuje multidisciplinárne zameranie so širokou škálou medzinárodných štúdií o boji proti terorizmu v štátoch, spoločnostiach a komunitách.

M. Scheinin a M. Vermeulen (2010) sa zamieravajú na jednostranné výnimky z ľudských práv a medzinárodného práva v boji proti terorizmu sa snažia sa zhodnotiť celý rad argumentov, doktrín alebo konštrukcií, ku ktorým sa štáty môžu uchýliť, keď sa snažia odôvodniť svoje jednostranné výnimky z noriem ľudských práv v boji proti terorizmu. R. Heller, M. Kahl a D. Pisiou (2012) pojednávajú o tom, ako vládni činitelia, aby legitimizovali svoje politické rozhodnutia, používajú normatívnu argumentáciu na predefinovanie toho, čo je „vhodné“ na zaistenie bezpečnosti v rámci boja proti terorizmu.

Na túto problematiku v kontexte Ruskej federácie poukazuje A. Borshchevskaya (2013). Podľa nej ruská vláda využíva terorizmus na ospravedlnenie pre zvýšený zásah proti občianskej spoločnosti a pre chýbajúcu demokratizáciu v Rusku. O. Panfilov (2005) opisuje ako protiteroristická politika Putinovej vlády viedla k obmedzeniu slobody médií. Obmedzenie práva nekomerčných a mimovládnych organizácií v tomto smere uvádza aj J. Siegert (2003). S. Rastegari (2020) analyzuje problémy v oblasti regulácie a metód boja proti terorizmu v Ruskej federácii. Na nedostatky právnej úpravy boja proti terorizmu v Rusku poukazujú napríklad M. Y. Omelicheva (2009a, 2009b, 2019), V. B. Knyazhev, M. P. Kireev (2013) a P. A. Olenev (2016).

Podľa H. Plater-Zyberka (2005) a A. Goltsa (2004) ruská vláda s odôvodnením účinného boja proti terorizmu rozšírila kompetencie národných bezpečnostných služieb v oblasti trestného stíhania čo viedlo k nárastu mimozákonných foriem protiteroristických praktík. M. Kravchenko (2019) skúma presadzovanie ruskej protiteroristickej legislatívy prostredníctvom webovej

regulácie a E. B. Baran and Z. Knox (2019) ponúkajú prehľad ruských protixtrémistických zákonov, poukazujú na spolitizovanú a stranícku povahu ruského právneho systému a na rozpory, nezrovnalosti a svojvôľu aplikácie skúmaných zákonov. Aj R. Denber (2019) uvádza ako ruské úrady selektívne presadzujú protiteroristické a protixtrémistické opatrenia.

„Vojna proti terorizmu“ vedená bez rešpektovania zásad právneho štátu podkopáva práve tie hodnoty, ktoré má chrániť. Cieľom nášho článku je poukázať na dlhodobu problematické definovanie pojmu terorizmus a s tým súvisiace porušovanie ľudských práv v kontexte boja proti terorizmu na príklade Ruskej federácie. Predkladaný článok sa najprv venuje teoretickému pohľadu na problematiku definovania terorizmu a rizikám porušovania ľudských práv v kontexte národných definícií protiteroristickej legislatívy. Následne sa zameriame na Ruskú federáciu a jej údajný boj proti terorizmu. Pri písaní článku vychádzame zo štúdia vedeckých statí týkajúcich sa danej problematiky, oficiálnych dokumentov, právnych predpisov či vyhlásení politických predstaviteľov. Skúmané pramene sú najmä v anglickom, ruskom a slovenskom jazyku. Príspevok je založený na kvalitatívnom výskume. Po zhromaždení dostatočného množstva relevantných informačných zdrojov týkajúcich sa skúmanej problematiky nasledovala analýza a triedenie získaných informácií. Tie nám nakoniec pomocou metódy indukcie umožnili formulovať závery príspevku.

3 Problém definícií a definovanie problému

Zatiaľ čo slovo „teror“ pochádza z latinčiny a dostalo sa do francúzštiny a angličtiny v 14. storočí, pojmy „terorizmus“ a „terorista“ sa dostali do politického diskurzu koncom 18. storočia, pričom odkazovali na systém zastrasovania a represie, ktorý zaviedli jakobíni („Červený teror“ alebo „Vláda teroru“) vo Francúzskej revolúcii. Myšlienka terorizmu ako nástroja štátnej kontroly pretrvala až do konca druhej svetovej vojny – Bismarck „terorizoval“ Prusko pomocou armády ako prostriedku sociálnej kontroly, nacistické Nemecko zaviedlo v Európe vládu teroru a Stalin ovládol Rusko terorom. Postupne sa terorizmus začal vzťahovať aj na neštátne praktiky. Koncom 19. storočia boli revolucionári a anarchisti v cárskom Rusku všeobecne známi ako teroristi. Bolševické uchopenie moci sa často označuje ako revolučný teror a komunisti prijali terorizmus ako prostriedok triedneho boja. Veľa povojnového „terorizmu“ súviselo so špecifickými situáciami dekolonizácie. Koncom 20. storočia sa objavili nové formy fundamentalistického náboženského terorizmu, oddelené od konkrétnych územných nárokov či špecifických požiadaviek.

V rámci akademických disciplín existuje viacero významov terorizmu. A. Schmid v roku 1988 skúmal stovky rôznych definícií pojmu terorizmus v márnom úsilí navrhnúť definíciu, ktorá by mala široký konsenzus. Až v neskoršej práci sa Schmid pokúsil o komplexnú definíciu: „*Terorizmus je úzkostná metóda opakovanej násilnej akcie, ktorú využívajú (polo)utajení*

jednotlivci, skupina alebo štátni aktéri z idiosynkratických, kriminálnych alebo politických dôvodov, kde – na rozdiel od atentátu – priame ciele násilia nie sú hlavnými cieľmi. Bezprostredné ľudské ciele násilia sa vo všeobecnosti vyberajú náhodne (ciele príležitosti) alebo selektívne (reprezentatívne alebo symbolické ciele) z cieľovej populácie a slúžia ako generátory správ.“ (Schmid 2000, s. 106-132)

J. Huges uvádza, že moderné koncepcie terorizmu sú založené na interpretáciách troch vzájomne súvisiacich základných otázok týkajúcich sa používania politického násilia: po prvé, čo je legitímne v použití politického násilia, po druhé, čo je morálne pri použití politického násilia, a po tretie, aké obmedzenia by mali existovať pri použití politického násilia. Absencia konsenzu o význame pojmu terorizmus vyplýva z neexistencie konsenzu v týchto základných otázkach. Celá problematika je ešte viac dynamická, keďže názory na tieto základné otázky sú tiež spolitizedované, menia sa v čase a v závislosti od kontextu (Huges 2007, s. 137). Všeobecnejšie možno povedať, že jadrom diskusie je, kto má nárok na použitie násilia, proti komu a na aké účely, otázky, ktoré sú nielen právne, ale hlboko zakorenené vo filozofických, etických a ideologických argumentoch (Saul 2006).

C. Townshend poznamenáva, že „terorizmus“ je zvyčajne označenie, ktoré sa používa zvonku, a nie je to popis, ktorý si jednotlivci alebo skupiny osvojujú dobrovoľne. V skutočnosti existuje len veľmi málo skupín alebo jednotlivcov, ktorí aplikovali tento výraz priamo na seba alebo svoje činy; je to v podstate nálepka aplikovaná na násilné činy zo strany vlád, ktoré sú napadnuté (Townshend 2011, s. 3). Okrem toho kategorizácia činu ako „terorizmus“ je v skutočnosti veľmi subjektívna a je výsledkom politického rozhodnutia. Definovanie akcie ako terorizmus je proces, ktorý je veľmi neobjektívny, pretože závisí od osobnej perspektívy, politického uhla pohľadu, špecifickej politickej situácie a kultúry referencie aktéra, ktorý tento čin používa (Romaniuk a kol. 2017, s. 75). Význam terorizmu podlieha nielen politickým ale aj historickým trendom. Ďalší, nemenej závažný problém pri definovaní terorizmu je daný aj novými stratégiami, ktoré aktéri používajú na páchanie svojich činov.

Viacnásobné významy pojmu terorizmus vyplývajú z nepresnosti v spôsobe, akým sa používa v štyroch kľúčových oblastiach:

1. v rozmanitosti násilných činov, na ktoré sa vzťahuje;
2. v rôznych motiváciách, ktoré sa jej pripisujú (politická, ekonomická, sociálna, národná, etnická, náboženská, kriminálna alebo špecifická pre určitý problém);
3. v rozmanitosti aktérov, ktorí ho zamestnávajú (štáty a neštátne subjekty);
4. v rôznych kontextoch alebo oblastiach, v ktorých sa používa (lokálne, národné, regionálne, medzinárodné, globálne) (Huges 2007, s. 144).

Pojem „terorizmus“ je teda jedným z najviac spolitizedovaných a najspornejších pojmov v modernej dobe. Napriek častému používaniu zo

strany politikov, vedcov, médií a širokej verejnosti tento pojem stále nemá všeobecne uznávanú definíciu. V skutočnosti je definovanie tohto fenoménu skutočnou dilemou a takmer všetky definície, ktoré boli poskytnuté, či už úradmi alebo medzinárodnými inštitúciami, boli kritizované za to, že sú nejakým spôsobom chybné. Terorizmus je politický pojem a ako aj iné politicky podfarbené slová, je predmetom obrovskej diskusie o jeho presnom význame a povahe konkrétnych prvkov, na ktoré by sa jeho definícia mala zamerať (príčiny, páchatelia, spôsoby útoku atď.).

Po teroristických útokoch z 11. septembra 2001 Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov (OSN) uplatnila svoje donucovacie právomoci podľa kapitoly VII Charty OSN uložila povinnosť všetkým štátom, aby prijali rozsiahle protiteroristické opatrenia. Neexistencia definície bola zámerná, keďže konsenzus o kľúčovej rezolúcii 1373 závisel od vyhýbania sa definícii. Na základe tejto rezolúcie sú štáty povinné kriminalizovať financovanie terorizmu, potláčať teroristické skupiny, odoprieť štatút utečenca teroristom, zabrániť pohybu teroristov, postaviť teroristov pred súd a označiť teroristické činy za závažné domáce zločiny. Pred týmito rezolúciami bola absencia definície právne bezvýznamná, keďže žiadne medzinárodné práva ani povinnosti neboli závislé na pojme „terorizmus“. Od 11. septembra 2001 sa to zmenilo. Výrazy „terorizmus“ a „terorista“ sa používajú spôsobom, ktorý vytvára medzinárodné záväzky, a preto si vyžaduje medzinárodnú definíciu (Saul 2006, s. 48-51).

Bolo by však nespravodlivé tvrdiť, že nikdy neexistovali seriózne snahy definovať terorizmus na pôde OSN. Definície možno nájsť v rezolúciách Bezpečnostnej rady i Valného zhromaždenia, medzinárodných a regionálnych zmluvách. Bezpečnostná rada OSN vo svojej rezolúcii 1566 z októbra 2004 uvádza, že teroristické činy sú *„trestné činy, a to aj proti civilistom, spáchané s úmyslom spôsobiť smrť alebo ťažké ublíženie na zdraví alebo zajatie rukojemníkov s cieľom vyvolať u širokej verejnosti alebo v skupine osôb alebo konkrétnych osôb stav teroru, zastrašiť obyvateľstvo alebo prinútiť vládu alebo medzinárodnú organizáciu, aby konali alebo sa zdržali akéhokoľvek konania.“* Bezpečnostná rada pripomína, že takéto činy nie sú *„za žiadnych okolností ospravedlniteľné úvahami politickej, filozofickej, ideologickej, rasovej, etnickej, náboženskej alebo inej podobnej povahy“* (Security Council resolution 1566, 2004). Valné zhromaždenie OSN potvrdilo túto definíciu v januári 2006 v rezolúcii 60/43, kde definovalo teroristické činy ako *„trestné činy, ktorých cieľom alebo zámerom je vyvolať stav teroru v širokej verejnosti, skupine osôb alebo konkrétnych osôb na politické účely“* (Resolution adopted by the General Assembly, 2006).

Zdlhavé a namáhavé diskusie však ukázali, že doteraz najsprávnejšie otázky týkajúce sa definície terorizmu sa sústreďujú skôr na otázku, kto môže byť považovaný za teroristu, než na to, čo vlastne terorizmus je. Napokon, napriek potvrdeniam predstaviteľov štátov, že chýbajúca definícia na účely komplexného dohovoru OSN je prekážkou rozvoja práva v tejto oblasti a vyjadrením záväzku vyriešiť akékoľvek problémy, zatiaľ nebola uzavretá

žiadna dohoda (Margariti, 2018). Rezolúcia 1373 nedefinovala terorizmus, a preto otázka, kto sa kvalifikuje ako terorista a čo predstavuje teroristický čin, zostáva založená na chápaní každého jednotlivého štátu. Na posúdenie uvádzame príklady definícií terorizmu podľa niektorých hlavných medzinárodných aktérov.

Národné protiteroristické centrum USA (U.S. Code Title 18, section 2331) definuje pojem medzinárodný terorizmus ako činnosti, ktoré

„(A) zahŕňajú násilné činy alebo činy nebezpečné pre ľudský život, ktoré sú porušením trestných zákonov Spojených štátov amerických alebo ktoréhokoľvek štátu, alebo ktoré by boli trestným činom, ak by boli spáchané v jurisdikcii Spojených štátov alebo ktoréhokoľvek štátu;

(B) sa javia s úmyslom –

(i) na zastrašovanie alebo nátlak na civilné obyvateľstvo;

(ii) ovplyvňovať politiku vlády zastrašovaním alebo nátlakom;

alebo

(iii) ovplyvniť správanie vlády hromadným ničením, vraždením alebo únosom; a

(C) vyskytujú predovšetkým sa mimo územnej jurisdikcie Spojených štátov amerických alebo prekračujú štátne hranice, pokiaľ ide o prostriedky, ktorými sú dosiahnuté, osoby, ktoré majú zrejme za cieľ zastrašiť alebo prinútiť, alebo miesto, kde ich páchatelia pôsobia alebo žiadajú o azyl.“ V rámci definície domáceho terorizmu je zmena v tom, že sa spomínané činnosti vyskytujú predovšetkým v rámci územnej jurisdikcie Spojených štátov amerických.

Európska únia stanovuje podľa Rámcového rozhodnutia Rady z 13. júna 2002 o boji proti terorizmu definíciu pomerne vyčerpávajúcu: *„úmyselné činy uvedené nižšie v bodoch a) až i), definované ako trestné činy podľa vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré vzhľadom na ich povahu alebo kontext môžu vážne poškodiť krajinu alebo medzinárodnú organizáciu, ak sú spáchané s cieľom:*

- vážne zastrašovať obyvateľstvo, alebo

- neoprávnené naliehať na vládu alebo medzinárodnú organizáciu, aby vykonala alebo sa zdržala vykonania akéhokoľvek činu, alebo

- vážne destabilizovať alebo poškodiť základné politické, ústavné, hospodárske alebo sociálne štruktúry krajiny alebo medzinárodnej organizácie, považovali za teroristické trestné činy:

a) útoky na životy osôb, ktoré môžu spôsobiť smrť,

b) útoky na fyzickú integritu osoby;

c) únosy alebo branie rukojemníka;

d) spôsobenie značného poškodenia vládneho alebo verejného zariadenia, dopravného systému, infraštruktúry, vrátane informačného systému, pevných plošín nachádzajúcich sa na pevninskom prahu, verejného miesta alebo súkromného majetku, ktoré by mohlo ohroziť ľudský život alebo mať za následok značné ekonomické straty;

e) únos/obsadenie lietadiel, lodí alebo ostatných prostriedkov verejnej alebo nákladnej dopravy;

f) výroba, vlastníctvo, získanie, preprava, dodávka alebo použitie zbraní, výbušnín alebo jadrových alebo chemických zbraní, ako aj výskum a vývoj biologických a chemických zbraní;

g) uvoľnenie nebezpečných látok alebo spôsobenie požiaru, záplav alebo výbuchov, ktorých následkom je ohrozenie ľudského života;

h) zasahovanie do alebo prerušenie dodávok vody, elektriny alebo akéhokoľvek iného základného prírodného zdroja, ktorých následkom je ohrozenie ľudského života;

i) vyhrážanie sa spáchaním niektorého z činov uvedených v bodoch a) až h).“

Zákon Spojeného kráľovstva o terorizme z roku 2000 uvádza nasledovné:

„(1) V tomto zákone „terorizmus“ znamená použitie alebo hrozbu konania, ak:

a) žaloba spadá pod odsek 2,

b) použitie alebo hrozba sú určené na ovplyvnenie vlády alebo zastrášať verejnosť alebo časť verejnosti a

c) použitie alebo hrozba sú použité na účely presadzovania politického, náboženského alebo ideologického príčiny.

(2) Akcia patrí do tohto pododdielu, ak:

a) zahŕňa hrubé násilie voči osobe,

b) má za následok vážnu škodu na majetku,

c) ohrozuje život inej osoby ako toho, kto čin pácha,

d) predstavuje vážne riziko pre zdravie alebo bezpečnosť verejnosti alebo a časť verejnosti alebo

e) je navrhnutý tak, aby závažne zasahoval alebo vážne narúšal elektronický systém.“

Predpoklad, že národné definície a domáca protiteroristická legislatíva sú pevné a operatívne na riešenie medzinárodných noriem, nestačí a často sa ukázal ako mylný. Činnosť Výboru pre boj proti terorizmu, zriadeného už spomínanou rezolúciou č. 1373 s cieľom monitorovať štáty pri jej implementácii odhalila nedostatky domácej protiteroristickej legislatívy a svojvoľnú kategorizáciu rôznych trestných činov v oblasti národnej bezpečnosti alebo verejného poriadku ako činov teroristických. Správy vysokého komisára OSN pre ľudské práva odhaľujú, ako protiteroristické opatrenia priamo ohrozujú ľudské práva. Štátna prax ukázala, že opatrenia prijaté štátmi v reakcii na bezpečnostné hrozby nie sú v súlade s ľudskými právami v tom zmysle, že sú špecifické, potrebné, účinné a primerané, a to aj z dôvodov týkajúcich sa používania širokých a nepresných definícií toho, čo predstavuje teroristický čin (Margariti 2018).

Osobitní zástupcovia, experti a predsedovia rôznych pracovných skupín OSN a iných medzinárodných organizácií vyjadrili znepokojenie nad narastajúcim ohrozením ľudských práv a vyjadrili hlbokú obavu zo znásobovania politík, právnych predpisov a praktík, ktoré mnohé krajiny čoraz viac prijímajú v mene boja proti terorizmu a ktoré negatívne ovplyvňujú požívanie prakticky všetkých ľudských práv – občianskych, kultúrnych, ekonomických, politických a sociálnych. Upozornili na nebezpečenstvá spojené s nerozlišujúcim používaním termínu „terorizmus“, zopakovali, že niektoré práva nemožno odňať, a vyjadrili poľutovanie nad skutočnosťou, že pod zámienkou boja proti terorizmu sú ohrozovaní a diskriminovaní obhajcovia ľudských práv a zraniteľné skupiny (Icelandic Human Rights Centre).

Niektoré štáty využili medzinárodnú legitimitu udelenú oprávnením Rady definovať terorizmus na potláčanie alebo delegitimizáciu politických oponentov a spájali ich s al-Káidou. Čína teda bez okolov charakterizuje ujgurských separatistov v Sin-ťiangu ako teroristov; Rusko tvrdí, že všetci čečenský rebeli sú teroristi, aj keď mnohí bojujú vo vnútornom konflikte; a India len zriedka rozlišuje militantov od teroristov v Kašmíre. V Indonézii boli povstania v Aceh a Západnej Papue považované za terorizmus, rovnako ako maoistické povstanie v Nepále a islamistické hnutie v Maroku (Saul 2006, s. 48-51).

V Turecku sme po pokuse o prevrat v roku 2016 boli svedkami sérií mimoriadnych dekrétov, reštriktívnych zmien ústavy a širokého uplatňovania protiteroristických zákonov, uväznenia redaktorov spravodajstva, novinárov, aktivistov v oblasti ľudských práv, študentov a dokonca aj volených predstaviteľov. (Liechtenstein 2018). Len málo štátov namietalo proti opatreniam Rady, pretože sa do značnej miery zosúladujú (a nie sú v rozpore) s ich suverénnym záujmami. Existujú prípady, keď sa trest smrti vzťahuje na trestné činy súvisiace s terorizmom, aj keď sú formulované široko a zahŕňajú nenásilné činy. Týmto spôsobom porušujú Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach. Štáty ako Afganistan, Bahrajn, Kongo, Egypt, Irak (Kurdistan), Mali, Mauretánia, Katar, Sudán, Spojené arabské emiráty či Vietnam stále uplatňujú trest smrti za trestné činy súvisiace s terorizmom, aj keď ide o nenásilné činy, ako je účasť v „zločineckých gangoch“ alebo „teroristických skupinách“ (World Coalition Against the Death Penalty 2016).

Štátne protiteroristické zákony prijaté po 11. septembri odhaľujú, že nielen terorizmus je chápaný odlišne podľa záujmov každého štátu, ale aj to, že boj proti terorizmu sa používa ako nástroj a zámienka proti tomu, čo každý štát vníma ako „hrozbu“. To môže ohroziť práva ako sloboda prejavu, zhromažďovania a niekedy dokonca právo na život. Definícia štátneho boja proti terorizmu si vyžaduje definíciu boja proti terorizmu, ktorá si vyžaduje definíciu terorizmu, ktorá si vyžaduje definíciu politického násillia. Regres sa tým nekončí. Násillie a politika sú tiež sporné pojmy. Kritickí teoretici by napríklad radi zahrnuli do definície násillia aj nefyzické formy násillia, zatiaľ čo politickí filozofi sa stále nezhodujú v názore, či násillie možno niekedy považovať za politický akt (De Garay 2008).

Napriek meniacim sa a spochybňovaným významom „terorizmu“ v priebehu času, zvláštnou sémantickou silou tohto termínu, presahujúcou jeho doslovný význam, je jeho schopnosť stigmatizovať, delegitimizovať, očierňovať a dehumanizovať tých, na ktorých je namierený, vrátane legitímnych politických oponentov. Treba poznamenať, že chýbajúci konsenzus o terorizme je oveľa hlbší ako spory v technických návrhoch definícií. Odráža doktrinálne, ideologické a judikatúrne argumenty o tom, kto je oprávnený použiť násilie, proti komu a na aké účely. Absencia definície umožňuje štátom jednostranne a subjektívne určiť, čo predstavuje teroristickú činnosť, a využiť verejnú paniku a úzkosť vyvolanú označením správania za teroristické na svojvoľné a nadmerné protiteroristické reakcie (Saul 2006, s. 1-5). Definovanie terorizmu je v súčasnosti ešte ťažšie, ale dôležitejšie ako kedykoľvek predtým, keďže úspech protiteroristických stratégií môže závisieť od správneho označenia terorizmu.

Napriek tomu, že sa štáty formálne zaviazali dodržiavať rámec ľudských práv stanovený v Globálnej Stratégii boja proti terorizmu OSN, najmä pokiaľ ide o dodržiavanie ľudských práv a zásad právneho štátu, dodržiavanie tohto záväzku nebolo uspokojujivé. Osobitný spravodajca pre presadzovanie a ochranu ľudských práv a základných slobôd pri boji proti terorizmu sa domnieva, že evidentne chýba politická vôľa implementovať úplnú logiku Stratégie. Práca a správy orgánov a mechanizmov pre ľudské práva ukázali, že v niektorých štátoch existuje obzvlášť znepokojujúci trend k normalizácii porušovania ľudských práv v mene národnej alebo medzinárodnej bezpečnosti, čím sa narúšajú systémy ochrany ľudských práv a oslabujú sa záruky jednotlivcov (Negative effects of terrorism on the enjoyment of human rights 2021).

Toto prílišné spoliehanie sa na domáce definície terorizmu, ktoré sa medzi štátmi značne líšia, sa tak rovná prílišnému spoliehaniu sa na domáce záruky ľudských práv v prípade porušovania ľudských práv v kontexte boja proti terorizmu. Preto je to práve toto prílišné spoliehanie sa na domáce zákony a platné definície terorizmu, ktoré ponecháva priestor na rôzne porušovanie ľudských práv v mene boja proti terorizmu.

4 Rusko a jeho „boj“ proti „terorizmu“

Od prvej teroristickej kampane, ktorú začali ruskí revolucionári koncom 19. storočia, bol terorizmus v Rusku považovaný za útok proti štátu zosobnenému cárom, komunistickou stranou, ústrednou vládou resp. vedením moderného štátu. V epoche cárov sa terorizmus spájal s revolučným hnutím proti absolutizmu. Počas prvých rokov vlády bolševikov sa to rovnalo kontrarevolučným protikomunistickým akciám. O dve desaťročia neskôr sa na terorizmus nazeralo ako na podvratné aktivity cudzích spravodajských služieb alebo akty odporu voči sovietskej vláde organizované tajnými službami západných štátov. Tento nedostatočne definovaný právny konštrukt umožnil vláde plnú právomoc vzniesť obvinenia z údajných teroristických zločinov.

Nejasné definície vytvárali neistotu pri uplatňovaní práva, čo umožňovalo politicky motivované presadzovanie trestnoprávných ustanovení. Pre sovietsku vládu sa terorizmus stal pokračovaním boja kapitalistických vlád proti komunistickému režimu. Následne bola neutralizácia „nepriateľov“ podozrivých v spolupráci so západnými národmi považovaná za nevyhnutný rozmer boja proti terorizmu. Hlavným nástrojom bolševického teroru a predchodcom Výboru štátnej bezpečnosti (KGB) vytvoreného v roku 1954 sa stala „Celoruská mimoriadna komisia“ („Vserossiiskaya Chrezvychainaya Komissiya“). Moderné Rusko do značnej miery zdedilo štruktúru protiteroristických inštitúcií zo sovietskej éry a protiteroristický úrad FSB bol priamym nástupcom oddelenia KGB (Omelicheva 2009a). Súčasná Ruská federácia zažilo množstvo teroristických a militantných útokov a prelom storočia bol poznačený sériou významných teroristických incidentov s veľkým počtom civilných obetí. V reakcii na túto hrozbu ruské úrady prijali rozsiahlu protiteroristickú legislatívu, zriadili a upravili inštitúcie zodpovedné za boj proti terorizmu a vedenie protiteroristických operácií. Podľa strategických dokumentov ruskej zahraničnej politiky je boj proti medzinárodnému terorizmu je jedným z jej hlavných cieľov ako aj národnej bezpečnosti. Rusko považuje boj proti medzinárodnému terorizmu za základnú vládnu úlohu a kľúčovú prioritu medzinárodnej bezpečnosti.

V Ruskej federácii bol trestný čin terorizmu pridaný do prvého ruského trestného zákonníka zdedeného zo sovietskej minulosti v roku 1994. Až prijatím Federálneho zákona č. 130-FZ z 25. júla 1998 „O boji proti terorizmu“ sa ruskí zákonodarcovia pokúsili definovať teroristickú činnosť a vytvoriť inštitucionálny rámec a princípy reakcie na hrozbu terorizmu. Zákon predložil presnejšiu definíciu terorizmu – v porovnaní s definíciou uvedenou v trestnej legislatíve – tým, že ako jednu z charakteristík trestného činu uviedol prvok zastrašovania, ale nezahŕňal politickú motiváciu. Ďalší vývoj na domácej scéne spojený so zintenzívnením teroristických aktivít na medzinárodnej scéne prinútil ruskú vládu prehodnotiť teroristickú hrozbu a prehodnotiť taktiku a metódy boja proti terorizmu. Na zefektívnenie týchto zmien prijala ruská vláda nový Federálny zákon č. 35-FZ zo 6. marca 2006 „O boji proti terorizmu“, ktorý nahradil verziu z roku 1998. Zákon z roku 2006 demonštruje snahu ruskej vlády spresniť právnu definíciu terorizmu, legalizovať prax používania vojenských síl na účely boja proti terorizmu a poskytnúť podrobné pravidlá vedenia protiteroristickej operácie. Zákon z roku 2006 definuje terorizmus nie ako samostatné činy, ale ako *„ideológiu násillia a prax ovplyvňovania rozhodovania štátnych a miestnych orgánov alebo medzinárodných organizácií prostredníctvom zastrašovania obyvateľstva alebo iných foriem nezákonného násilného konania.“* Samostatne ďalej definuje teroristickú činnosť ako *„činnosť, ktorá zahŕňa nasledovné:*

- a) *príprava, plánovanie, financovanie a vykonávanie teroristického činu;*
- b) *podnecovanie k teroristickému činu;*

- c) *založenie nezákonnej ozbrojenej jednotky, zločineckého spolku (zločineckej organizácie) alebo organizovanej skupiny na uskutočnenie teroristického činu, ako aj účasť v takejto štruktúre;*
- d) *nábor, vyzbrojovanie, výcvik a využívanie teroristov;*
- e) *informačnú alebo inú pomoc pri plánovaní, príprave alebo vykonávaní teroristického činu;*
- f) *propagácia teroristických myšlienok, šírenie materiálov alebo informácií vyzývajúcich na teroristické aktivity, zdôvodňujúce alebo ospravedlňujúce nevyhnutnosť takýchto aktivít.“*

Ďalej sa za teroristický čin pokladá „spáchanie výbuchu, podpaľačstva alebo iného konania spojeného so zavražďovaním obyvateľstva a s nebezpečenstvom straty života, spôsobenia značnej škody na majetku, ako aj iných obzvlášť závažných následkov za účelom protiprávneho ovplyvňovania prijímania rozhodnutí orgánmi štátnej moci, územnej samosprávy alebo medzinárodných organizácií, ako aj hrozba spáchania uvedeného konania za rovnakým účelom.“ Podľa právnych expertov sa definícia terorizmu ako praxe a ideológie hodí na široký výklad. Existujú oprávnené obavy z možnosti „rozšírenia“ definície na akúkoľvek útočnú ideológiu alebo politickú agendu (Marluhina, Rozhdestvina 2007).

Zákon zároveň umožňoval aj zriadenie osobitného režimu protiteroristickej operácie, ktorá poskytuje režimu obrovské dozorné právomoci a účinne zbavuje jednotlivcov mnohých práv a súdnej ochrany. Podobne ako zákon z roku 1998, aj zákon O boji proti terorizmu z roku 2006 umožňuje pozastavenie určitých individuálnych slobôd v zóne protiteroristickej operácie. Boli vyjadrené obavy z ústavnosti režimu, nejasnosti jeho územných a časových obmedzení a nedostatku záruk proti porušovaniu ľudských práv pod zámienkou alebo v mene boja proti terorizmu. Režim protiteroristickej operácie má konečnú právomoc určiť oblasť a trvanie operácie. Režim protiteroristickej operácie si nevyžaduje medzinárodnú zodpovednosť ani parlamentný dohľad a bezpečnostným silám poskytuje široké právomoci, čím sa otvárajú možnosti porušovania základných ľudských práv ľudí. Režim oprávňuje na kontrolu totožnosti, preverovanie všetkých druhov komunikácie, obmedzenia pohybu, neobmedzený vstup do súkromných domov a priestorov organizácií, rôzne kontroly

a prehliadky a ďalšie obmedzenia za účelom boja proti terorizmu. Kritici zákona uvádzajú, že v skutočnosti zbavuje jednotlivcov akejkoľvek súdnej ochrany a je v rozpore s ustanoveniami, ktoré vyžadujú rozhodnutie súdu na vykonávanie akýchkoľvek vyšetrovacích alebo operatívnych činností – previerok alebo prehliadok – porušujúcich práva jednotlivcov na súkromie (Omelicheva 2009b).

Podľa International Federation for Human Rights (2017) Rusko nepreukázalo záväzok, ani neuplatňovalo najlepšie postupy v oblasti dodržiavania ľudských práv v boji proti „terorizmu“. Boj proti terorizmu a extrémizmu na severnom Kaukaze úrady namiesto toho využili na posilnenie represívnych metód a uplatnenie politickej a sociálnej kontroly nad všetkými

regiónmi. Centrum pre informácie a analýzu SOVA v Ruskej federácii dlhodobo dokumentuje zneužívanie spáchané v tomto rámci, ako je napríklad zásah proti jednotlivcom, ktorí opätovne uverejňovali články súvisiace s Krymom na sociálnych sieťach. Ako sa však boje na východnej Ukrajine zintenzívňujú, Rusko stále potláča tých, ktorí podporujú Ukrajinu (Sova Center 2022).

Kremeľ tiež využíva boj proti terorizmu ako prostriedok na ohraňovanie ruskej demokracie. Za účelom boja proti terorizmu bola prijatá séria legislatívnych a najmä vojenských opatrení na potlačenie odporu. V roku 2002 Rusko prijalo zákon zameraný na boj proti extrémistickým aktivitám, ktorý úrady využili na stíhanie extrémistických a teroristických hrozieb mimo územia Severný Kaukaz. Tento zákon bol medzníkom pred Beslanom, pokiaľ ide o rozšírenie právomocí orgánov činných v trestnom konaní v ich každodennej vojne proti terorizmu. Zákon dal takú širokú definíciu extrémizmu, že orgány činné v trestnom konaní mohli uplatniť sankcie voči extrémne širokému spektru politických a náboženských organizácií a jednotlivcov. Zákon tiež definuje akúkoľvek činnosť, ktorá „podkopáva bezpečnosť Ruskej federácie“, ako extrémistickú (Abdullaev a Saradzhyan 2006, 194).

Po tragédii v Beslane v roku 2004 Kremeľ presadil súbor zákonov, ktoré je ťažké vidieť ako opatrenie spojené s bojom proti terorizmu. Putinovou zastrešujúcou ambíciou bolo centralizovať moc a autoritu. Navrhol rozsiahle zmeny na upevnenie prezidentskej autority s cieľom bojovať proti terorizmu. Výsledkom zmien bolo zrušenie priamych volieb regionálnych a republikánskych vodcov na nižšej ako regionálnej úrovni a zavedenie nového systému prezidentských menovaní. Miestna autonómia regiónov bola a je teraz čoraz viac obmedzovaná a republiky boli a sú nútené ustúpiť v súlade so zákonmi a nariadeniami federálneho centra. Tieto zákony poskytli právny základ pre ďalšie potlačenie odporu voči vládnucim režimom.

Medzi ďalšie právne iniciatívy po Beslane patrila zákon o mimovládnych organizáciách z januára 2006, opatrenie, ktoré výrazne rozšírilo oficiálny dohľad nad týmito skupinami a rozšírilo schopnosť úradov zatvoriť mimovládne organizácie. Okrem toho v júli toho istého roku Štátna дума novelizovala federálny zákon „O boji proti extrémistickým aktivitám“, čím umožnila súdom zakázať strany a mediálne organizácie pre ohováranie vládnych predstaviteľov a vyhrážanie sa možnými masovými protestmi (Abdullaev a Saradzhyan 2006, 194).

Zodpovednosť za „ospravedlňovanie terorizmu“, ktorá bola ustanovená novelou ruského trestného zákona v júli 2007, obmedzuje slobodu prejavu a otvorenú diskusiu o terorizme. Hoci sa ruská trestná legislatíva pokúša definovať verejné ospravedlnenie terorizmu ako verejné vyhlásenia, ktoré uznávajú teroristickú ideológiu a prax ako legitímnu a hodnú podporu a napodobňovanie, existuje značné riziko politicky motivovaného presadzovania týchto legislatívnych ustanovení (Omeličeva 2009b).

Táto politika presadzovania represívnej legislatívy, keď sa tieto snahy označujú ako opatrenia na potlačenie terorizmu, odvtedy pokračovala a pokračuje dodnes. V júni 2016 napríklad Štátna дума schválila takzvaný

„balík Jarovaia“ represívnych zmien ruskej legislatívy. Tieto pozmeňujúce a doplňujúce návrhy, pomenované po poslankyni Dumy, Irine Jarovaiovej, ktorá formálne iniciovala proces, vážne sprísnilo ruskú protiteroristickú legislatívu a zaviedli napríklad dodatky požadujúce, aby poskytovatelia telefónnych a internetových služieb uchovávali komunikačné údaje a pomáhali spravodajským agentúram dešifrovať služby zasielania správ. Ďalšou zmenou, ktorú balík priniesol, bolo, že zanedbanie informovania úradov o určitých zločinoch môže viesť k trestu odňatia slobody, rovnako ako používanie internetu na vyjadrenie súhlasu s terorizmom. Boli tam aj pozmeňujúce a doplňujúce návrhy, ktoré boli jasne zamerané na obmedzenie protestov, a to tak za účasť, ako aj za povzbudenie ostatných, aby sa zúčastnili na protestoch. Balíček Jarovaia tiež rozšíril trest, ako aj znížil vek trestu pre deti, ktoré sa zúčastňujú masových nepokojov alebo ktoré neposkytujú informácie o zločine (Persson 2016, 104).

Hoci oficiálnym motívom tohto balíka bolo obmedzenie terorizmu, legislatíva môže byť jednoznačne použitá proti vnútroptickej opozícii. Po nezákonnej anexii Krymu v roku 2014 ruské úrady použili „antiterorizmus“ ako zámienku na obmedzovanie demokratických práv na Kryme a zakázali zastupiteľskú štruktúru krymských Tatárov, Mejlis, vyhlásenú Ruskom za „extrémistickú organizáciu“. Krymskí Tatári, z ktorých mnohí sú aktívni v organizáciách, ktoré sú proti ruskej okupácii, boli obvinení a odsúdení za účasť v Hizb ut-Tahrir, hoci Ukrajina organizáciu nezakazuje (Amnesty International 2016).

Ruské orgány činné v trestnom konaní sa presunuli zo zamerania na predchádzanie teroristickému násiliu k zameraniu sa na stíhanie online nenávisťných prejavov a rétoriky proti autoritám podľa súčasných protixtrémistických a protiteroristických zákonov. Nejasné definície teroristickej a extrémistickej činnosti vo federálnom zákone boli široko interpretovaná orgánmi činnými v trestnom konaní. Výsledkom bol neustály nárast zablokovaného prístupu na webové stránky a sankcie voči používateľom a poskytovateľom webu. Všetky obmedzenia boli štátom prezentované ako nevyhnutné pre zabezpečenie verejnej bezpečnosti, na boj proti teroristickým alebo extrémistickým hrozbám, na zaistenie osobnej bezpečnosti ruských občanov a na ochranu maloletých. Protiteroristická legislatíva sa využívala aj na obmedzenie inak legitímnych aktivít a zameranie sa na novinárov, ochrancov ľudských práv, menšinové skupiny a iných jednotlivcov (Kravchenko 2019).

V roku 2021 sa Rusko nachádzalo na 150. mieste vo Svetovom indexe slobody tlače zo 180 krajín podľa Reportérov bez hraníc (2022) a na 101. mieste v Indexe právneho štátu zo 139 krajín podľa projektu World Justice Project (2021). Tieto pozície rozhodne vďaka práve tejto údajnej protiteroristickej a protixtrémistickej legislatíve.

R. Denber, zástupkyňa riaditeľa divízie pre Európu a Strednú Áziu z Human Rights Watch svedčila pred Komisiou pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, kde uviedla mnoho príkladov toho ako ruské úrady selektívne

presadzujú protiteroristické a protiextrémistické opatrenia proti nenásilným jednotlivcom, ktorí zastávajú kritické názory na vládu, spájajúc kritiku vlády s násilným extrémizmom (Debner 2019). M. Y. Omelicheva, profesorka na United States National War College a National Defense University, upozorňuje, že Rusko vždy uprednostňovalo vojenské operácie ako taktiku boja proti terorizmu. Tieto extrémne opatrenia však len málo riešili základné faktory násilnej radikalizácie. Naopak, nerozlišujúce použitie sily a zjavné ignorovanie slobôd jednotlivca prispeli k radikalizácii jednotlivcov a podporili teroristickú propagandu odvolávajúcu sa na zločiny ruskej vlády ako ospravedlnenie nových násilných útokov. Protiteroristické opatrenia a agenda Ruska výrazne ovplyvnili protiteroristické stratégie susedných republík a mali vplyv na protiteroristickú politiku mnohých regionálnych a globálnych inštitúcií, ktoré Kreml' využíva na presadzovanie svojich politických cieľov.

Ruská stratégia na boj proti terorizmu je takmer výlučne založená na fyzickej likvidácii extrémistov. Tento prístup nezahŕňa deradikalizáciu či sociálnu integráciu. Ruské vojenské sily boli známe tým, že vykonávali únosy, hromadné popravy a mučenie. Vtedy aj dnes ruské bezpečnostné sily v severokaukazských republikách Čečensko, Dagestan, Inguško, Severné Osetsko a Kabardino-Balkarsko uplatňujú princíp kolektívnej odplaty, často väznia, vyhrážajú sa a niekedy dokonca zabíjajú príbuzných podozrivých militantov. Tieto taktiky sú nielen morálne odsúdeniahodné, ale tiež udržiavajú dlhodobý cyklus extrémistickej radikalizácie. Protiteroristické operácie pod vedením Ruska tiež nevenujú veľkú pozornosť civilným alebo „vedľajším“ obetiam o čom svedčili operácie v Dubrovke aj Beslane. M. Carpenter, výkonný riaditeľ Penn Biden Center for Diplomacy and Global Engagement a veľvyslanec USA pri OBSE je presvedčený, že hlavnými geopolitickými cieľmi Ruska je okrem iného oslabenie fragmentácia transatlantického spoločenstva a delegitimizácia medzinárodných noriem ľudských práv a demokracie. Na dosiahnutie týchto cieľov sa Rusko v Sýrii v úzkej vojenskej koordinácii s Hizballáhom a Iránskymi revolučnými gardami snažilo eliminovať akúkoľvek formu opozície voči Asadovmu režimu, či už radikálnu alebo umiernenú, ozbrojenú alebo civilnú (Carpenter 2019). Odtajnené dokumenty Europolu zároveň dokazujú ako sa ruská tajná služba zapojila do bezprecedentnej kampane sprostredkovania odchodu tisíckam ruských militantov zo Severného Kaukazu z Ruska do Iraku a neskôr do Sýrie (Europol 2015).

Na Ukrajine Rusko poskytlo rakety, odpaľovacie zariadenie, softvér, výcvik a pravdepodobne aj spúšťač na zostrelenie letu Malaysia Airlines 17, pričom zahynulo všetkých takmer 300 ľudí na palube. V Spojenom kráľovstve sa ruskí spravodajskí dôstojníci pokúsili otráviť bývalého ruského špióna pomocou veľkej dávky smrtiaceho chemického toxínu. V januári 2017 Ukrajina podala žalobu na Medzinárodný súdny dvor, v ktorej obvinila Rusko z porušenia Medzinárodného dohovoru o potláčaní financovania terorizmu z dôvodu financovania teroristických aktivít na východnej Ukrajine Kreml'om. Aj mimo oblastí okupovaných Ruskom ruské bezpečnostné služby pravidelne vykonávajú cielené atentáty a sabotážne operácie určené na šírenie teroru.

V Afganistane Rusko poskytlo Talibanu zbrane a vybavenie na nočné videnie, aby narušilo záujmy Spojených štátov a ich spojencov. V štátoch Európskej únie Rusko podporuje neonacistické nenávislné skupiny. Uvedené vybrané kroky Ruska na podkopávanie USA a NATO a jeho priame sponzorstvo a spolupráca so skupinami, ktoré páchajú terorizmus, spochybňujú akékoľvek reálne protiteroristické úsilie Ruskej federácie ako aj možnosti medzinárodnej spolupráce v tejto oblasti.

5 Záver

Cieľom článku bolo poukázať na dlhodobu problematické definovanie pojmu terorizmus a s tým súvisiace porušovanie ľudských práv v kontexte boja proti terorizmu na príklade Ruskej federácie. V posledných desaťročiach sa terorizmus stal hlavnou hrozbou pre medzinárodný mier a bezpečnosť, ako aj pre požívanie ľudských práv. Existuje konsenzus, že terorizmus predstavuje činy, ktoré si vyžadujú okamžitú reakciu. Na čom sa však každý štát nemôže zhodnúť, je jeho definícia a s tým súvisiaci boj proti terorizmu. Rôznorodosť vnímania terorizmu z rôznych uhlov pohľadu vytvára rôznorodosť definícií a následných interpretácií tohto fenoménu. Je viac ako nevyhnutné vypracovať a prijať univerzálnu definíciu terorizmu v právne záväznom nástroji podľa medzinárodného práva. Dohodnutie sa na definícii by predstavovalo dôležitý míľnik pri zosúladovaní medzinárodných noriem, vnútroštátnych právnych predpisov a postupov s medzinárodnými normami v oblasti ľudských práv a pri predchádzaní zneužívaniu a porušovaniu pri boji proti terorizmu. Chýba však, ako v mnohých iných prípadoch, politická vôľa. Táto absencia tak umožňuje štátom subjektívne definície terorizmu a boja proti nemu.

Prenesenie právomocí na jednotlivé štáty sa však javí ako nebezpečné, keďže národné definície ponechávajú priestor pre svojvoľné a diskriminačné presadzovanie záujmov zo strany štátnych orgánov. V tomto kontexte sa článok následne zaoberá protiteroristickou legislatívou Ruskej federácie, poukazuje na vágne definície, ich širokú interpretáciu a obmedzovanie ľudských práv v mene údajného boja proti terorizmu. Článok poukazuje na skutočnosť, že domáca protiteroristická legislatíva sa môže stať, a ako bolo uvedené na viacerých príkladoch sa už aj stala, živnou pôdou pre vážne porušovanie ľudských práv, ak je založená na príliš širokých alebo inak problematických definíciách terorizmu.

Zoznam literatúry

ABDULLAEV, N. – SARADZHYAN, S. (2006): Russia's Response in the War on Terror: Legal, Public Policy, Institutional and Operational Strategies. In: Ortung, R. W. – Makarychev, A. (eds.) *National Counterterrorism Strategies: Legal, Institutional, and Policy Dimensions in the US, UK, France, Turkey and Russia*. Washington: IOS Press, 2006. 213 s. ISBN 1586036955.

ABDURASULOV, A. (2022): Kazakhstan unrest: 'If you protest again, we'll kill you'. [Online.] In: *BBC*, 2022. [Citované 26.1.2022.] Dostupné na internete: <<https://www.bbc.com/news/world-asia-60058972>>.

Amnesty International (2016): Crimea in the dark: The silence of dissent. [Online.] 2016. [Citované 18.2.2022.] Dostupné na internete: <<https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5330/2016/en/>>.

BARAN, E. B. – KNOX, Z. (2019): The 2002 Russian Anti-Extremism Law: An Introduction. In: *The Soviet and Post-Soviet Review*, 2019, 46, s. 97-104.

BORSHCHEVSKAYA, A. (2013): Russia's Approach to Terrorism: Divergent Understanding and Human Rights Abuses Hinder Cooperation with the West. In: *Mediterranean Quarterly*, 2013, Vol. 24, No. 4, s. 68-81.

CARPENTER, M. (2019): Russia's Counterproductive Counter-Terrorism. Testimony for the Commission on Security and Cooperation in Europe (Helsinki Commission). [Online.] 2019. [Citované 18.2.2022.] Dostupné na internete: <<https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/Carpenter%20Helsinki%20Testimony%20on%20Russia%20CT%206-12-19%20for%20web.pdf>>.

DE GARAY, I. R. (2008): Arendt and Schmitt: Towards a political grammar of violence. The University of Westminster. September 2008.

DEBNER, R. (2019): Testimony before the Commission on Security and Cooperation in Europe, U.S Helsinki Commission Hearing to Examine Russia's Approach to Counterterrorism. [Online.] 2019. [Citované 18.2.2022.] Dostupné na internete:

<<https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/III.%20b.%20DENBER%20Testimony%20CounterExtremism%20June%2012%202019%20FINAL.pdf>>.

Europol (2015): Redacted North Caucasian fighters in Syria and Iraq and Russian language propaganda. [Online.] 2015. [Citované 23.2.2022.] Dostupné na internete:

<https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/edoc-801733-v1-redacted_-_north_caucasian_fighters_in_syria_and_iraq_and_russian_language_propaganda_.pdf>.

Európska únia, Rámcové rozhodnutie Rady z 13. júna 2002 o boji proti terorizmu (2002/475/SVV).

Federal Law of the Russian Federation no. 114-FZ Of 25 July 2002 „On Countering extremist Activity“

- Federal Law of the Russian Federation no. 35-FZ Of 6 March 2006 „On Counteraction Against Terrorism“
- GOLTS, A. (2004): Military Reform in Russia and the Global War against Terrorism. In: *Journal of Slavic Military Studies*, 2004, 17, 1, s. 29-41.
- HELLER, R. – KAHL, M. – PISOIU, D. (2012): The 'dark' side of normative argumentation – The case of counterterrorism policy. In: *Global Constitutionalism*, 1(2), s. 278-312.
- HEWITT, Ch. (1984): *The effectiveness of anti-terrorist policies*. Lanham, MD: University Press of America, 1984. 133 s.
- HOFFMAN, P. (2004): Human Rights and Terrorism. In: *Human Rights Quarterly*, 26, 4, 2004, s. 932-955.
- HUGES, J. (2007): *Chechnya: From Nationalism to Jihad*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007. 296 s. ISBN 9780812220308.
- CHARTERS, D. (1994): The deadly sin of terrorism: its effect on democracy and civil liberty in six countries. Greenwood Publishing Group, 1994.
- Icelandic Human Rights Centre: Human Rights and Terrorism. [Online.] [Citované 16.2.2022.] Dostupné na internete: <<https://www.humanrights.is/en/human-rights-education-project/human-rights-concepts-ideas-and-fora/human-rights-in-relation-to-other-topics/human-rights-and-terrorism>>.
- International Crisis Group (2022): Behind the Unrest in Kazakhstan. [Online.] 2022. [Citované 16.1.2022.] Dostupné na internete: <<https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/kazakhstan/behind-unrest-kazakhstan>>.
- International Federation For Human Rights (2017): The United Nations Counter-Terrorism Complex Bureaucracy, Political Influence and Civil Liberties. [Online.] 2017. [Citované 23.2.2022.] Dostupné na internete: <https://www.fidh.org/IMG/pdf/9.25_fidh_final_compressed.pdf>.
- KNYAZHEV, V. B. – KIREEV, M. P. (2013): Bor'ba s terrorizmom i prava cheloveka. In: *Probely v rossiyskom zakonodatel'stve*, 2013, 2, s. 198-201.
- KRAVCHENKO, M. (2019): Russian Anti-Extremism Legislation and Internet Censorship. In: *The Soviet and Post-Soviet Review*, 2019, 46, s. 158-186.
- LIECHTENSTEIN, S. (2018): Linking human rights to lasting security and cooperation. [Online.] In: *Security and Human Rights Monitor*, 2018. [Citované 16.2.2022.] Dostupné na internete: <<https://www.shrmonitor.org/osce-hdim-michael-kozak/>>.
- MARGARITI, S. (2018): Defining international terrorism to protect human rights in the context of counter-terrorism. In: *Security and Human Rights*, 2018, 29, s. 173-198.
- MARLUHINA, Y. O. – ROZHDESTVINA, A.A. (2007): Kommentariy k Federal'nomu Zakonu ot 26 fevralya 2006 goda №35-FZ «O Protivodeystviyu Terrorizmu». [Online.] 2007. [Citované 16.2.2022.] Dostupné na internete: <https://kurganobl.ru/assets/files/terrorizm/kommentarii_k_zakonu_rf_2006-03-06_35-fz.pdf>.

- Official Website Of The President Of The Republic Of Kazakhstan (2022): President Kassym-Jomart Tokayev held a session of the Security Council. [Online.] 2022. [Citované 10.1.2022.] Dostupné na internete: <<https://akorda.kz/en/president-kassym-jomart-tokayev-held-a-session-of-the-security-council-705318>>.
- OLENEV, P. A. (2016): Problemy pravovogo obespecheniya protivodeystviya terrorizmu v Rossiyskoy federatsii. In: *Vestnik magistratury*, 2016, 12-2(63).
- OMELICHEVA, M. Y. (2009a): Russia's Counterterrorism Policy: Variations on an Imperial Theme. In: *Perspectives on Terrorism*, April 2009, Vol. 3, No. 1, s. 3-10.
- OMELICHEVA, M. Y. (2009b): Russia's Counterterrorism Legislation, Warts and All: Overview and Assessment of the Legal Framework for Combating Terrorism in the Russian Federation. In: *Threats and Prospects in Combating Terrorism*, 2009, 1, s. 1-21.
- OMELICHEVA, M. Y. (2019): Russia's Counterproductive Counter-Terrorism: An Overview and Assessment of Trends in Russia's Counterterrorism Policy and Moscow's Efforts to Promote It Internationally. Testimony of Dr. Mariya Y. Omelicheva Before the U.S. Helsinki Commission. [Online.] 2019. [Citované 23.2.2022.] Dostupné na internete: <<https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/III.%20a.%20Omelicheva%20Testimony.pdf>>.
- PANFILOV, O. (2005): *Putin and the Press: The Revival of Soviet-style Propaganda*. London: The Foreign Policy Centre. ISBN-10: 1 903558 72 5.
- PASHINYAN, N. (2022): The Statement by Nikol Pashinyan, the Chairman of the CSTO Collective Security Council - Prime Minister of the Republic of Armenia. [Online.] In: *Collective Security Treaty Organisation*, 2022. [Citované 26.1.2022.] Dostupné na internete: <https://en.odkb-csto.org/news/news_odkb/zayavlenie-predsedatelya-soveta-kollektivnoy-bezopasnosti-odkb-premer-ministra-respubliki-armeniya-n/#loaded>.
- PERSSON, G. (2016): Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2016. December 2016. 208 s.
- PLATER-ZYBERK, H. (2005): *Russia's Special Forces*. Conflict Studies Research Centre, 2005, ISBN-10 190505839X.
- PUTZ, C. (2022): A War of Words: Kazakhstan, Terrorists, and Protesters. [Online.] In: *The Diplomat*, 2022. [Citované 26.1.2022.] Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2022/01/a-war-of-words-kazakhstan-terrorists-and-protesters/>>.
- RASTEGARI, S. (2020): Klyuchevyye Internet Ssylki Na Zakon O Terrorizme. In: *Stolypinskiy Vestnik*, 2020, 2, 4.
- Reporters Without Borders (2021): Russia. [Online.] 2021. [Citované 5.3.2022.] Dostupné na internete: <<https://rsf.org/en/russia/>>.
- ROMANIUK, S. N. a kol. (2017): *The palgrave handbook of global counterterrorism policy*. Londýn: Palgrave Macmillan UK, 2017. 1098 s. ISBN 978-1-137-55768-1.

- SAUL, B. (2006): *Defining terrorism in international law*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2006. 377 s. ISBN-10: 0-19-929597-2.
- SCHEININ, M. – VERMEULEN, M. (2010): Unilateral exceptions to international law: systematic legal analysis and critique of doctrines that seek to deny or reduce the applicability of human rights norms in the fight against terrorism. In: *European University Institute LAW, Working Paper*, 2010/08.
- SCHMID, A. (2000): Terrorism and the Use of Weapons of Mass Destruction: From Where the Risk? In: Taylor, M. – Horgan, J. eds., *The Future of Terrorism*. Londýn: Frank Cass, 2000. 234 s. ISBN 0714650366.
- SCHMID, A. (2004): Terrorism – The Definitional Problem. In: *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2004, Vol. 36, No. 2, s. 375-420.
- SIEGERT, J. (2003): Angriff auf die Pressefreiheit. In: *Der Krieg im Schatten. Russland und Tschetschenien*, (ed.) F. Hassel. Frankfurt am Main: Suhrkamp. 272 s. ISBN 3518123262.
- SILKE, A. (2018): *Routledge Handbook of Terrorism and Counterterrorism*. London: Routledge, 2018. ISBN 978-1-138-81908-5.
- Sova Center (2022): Official website. [Online.] Dostupné na internete: <<https://www.sova-center.ru/en/>>.
- STUMP, J. – DIXIT, P. (2013): *Critical terrorism studies: An introduction to research methods*. Routledge, 2013. 208 s. ISBN 9780415620475.
- The Ministry Of Foreign Affairs Of The Republic Of Kazakhstan (2022): Statement of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan. [Online.] 2022. [Citované 10.1.2022.] Dostupné na internete: <<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/309378?lang=en>>.
- The World Justice Project (2021): Russian Federation. [Online.] 2021. [Citované 5.3.2022.] Dostupné na internete: <<https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2021/Russian%20Federation>>.
- TOWNSHEND, C. (2011): *Terrorism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press. 161 s. ISBN-13: 9780199603947.
- U.S. Code Title 18, section 233.
- United Kingdom, Terrorism Act 2000.
- United Nations Human Rights (2022): Kazakhstan: UN experts condemn lethal force against protesters, misuse of term 'terrorists'. [Online.] 2022. [Citované 26.1.2022.] Dostupné na internete: <<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=28019&LangID=E>>.
- United Nations, Negative effects of terrorism on the enjoyment of human rights (2021) - A/HRC/48/66.
- United Nations, Resolution adopted by the General Assembly on 8 December 2005, 60/43, Measures to eliminate international terrorism.
- United Nations, Security Council resolution 1566 (2004) on Threats to international peace and security caused by terrorist acts.

World Coalition Against The Death Penalty (2016): The Death Penalty for Terrorism. [Online.] 2016. [Citované 16.2.2022.] Dostupné na internete: <<https://www.pgaction.org/pdf/campaigns/death-penalty-for-terrorism.pdf>>.

REVIEWS

MARY HEIMANNOVÁ – ČESKOSLOVENSKO, STÁT, KTORÝ ZKLAMAL

MARY HEIMANN – CZECHOSLOVAKIA, A STATE THAT FAILED

Miroslav ŘÁDEK

Abstract: Almost exactly one century later, a book was published in Czech by the British historian Mary Heimann's *Czechoslovakia, The State That Disappointed*. The author prepared the publication after a long stay in the Czech Republic, getting to know especially Czech realities, discussions with her students and her own archival research. In the book, he expresses his critical view of the liberal interpretation of the existence and ethos of the Czechoslovak state throughout its existence between 1918 and 1992. According to the author, a false myth arose about a small, proud and democratic country, which was in fact led by insidious politicians with unreasonable foreign policy; a country that did not fight but collaborate with the superpowers, as well as a population that unleashed its historical suffering on ethnic and national minorities with extensive reporting; a state whose identity was not determined by humanistic ideals but especially (Czech) chauvinism. Although the author draws attention to unpleasant but verifiable facts and partially expands the historical outlook, the aim of the presented review is to reject the conclusions of Mary Heimann through a content analysis of her engagingly and readily accessible book.

Klíčové slová: Československo, demokracia, Západ, politika, šovinizmus

V roku 2020 vyšla v českom vydaní nakladateľstva Petrkov s pomocou niekoľkých súkromných sponzorov a Prague Business Club kniha *Československo, stát, který zklamal*. Išlo o prvé vydanie v českom jazyku z anglického originálu, ktorý vyšiel ešte v roku 2009. Ako ku knihe napísal bývalý český politik Petr Pithart, knihu malo medzi jej prvým a následne českým vydaním v pláne publikovať viacero českých vydavateľstiev, ale podarilo sa to až po celom desaťročí. Dôvodom bola kontroverznosť naznačená práve Petrom Pithartom, ktorý správne tušil, že toto originálne dielo vyvolá verejnú polemiku. To sa do istej miery skutočne stalo v českom prostredí. Slovenska akoby sa kniha netýkala, čo je omyl, pretože hodnotí 70 rokov aj jeho vlastnej histórie i keď v rámci zloženého štátu. Práve to je aj prvým dôvodom vzniku tejto recenzie, či skôr pokusu o recenziu, lebo nasledujúce slová a myšlienky sa nebudú snažiť len hodnotiť výsledok autorkinho diela. Z knihy, ktorá je prierezom československých politických dejín, je totiž možné abstrahovať viaceré znepokojivé otázky, ktoré sa dotýkajú samotnej kolektívnej identity Slovákov a Čechov. Preto druhým cieľom recenzie je pri príležitosti vydania tejto

vzácnjej knihy položiť viacero otázok tak, aby každý čitateľ po prečítaní knihy alebo tejto recenzie mohol pokračovať v zamýšľaní sa o krajine svojho pôvodu, ako by to možno povedali liberáli, či vlasti, ako by sa vyjadrili konzervatívci.

Pripomenutie dvoch vyššie uvedených ideológií nie je náhodné. Obe totiž vystupujú v pozadí myšlienkového sveta Mary Heimannovej, ktorá sa v diele na viacerých miestach vyjadruje ako kritička liberalizmu. Ako historička kritizuje liberálnu interpretáciu dejín. A to je prvý moment, a zdá sa, že z hľadiska predmetu knihy kľúčový, že autorka dejiny Československa interpretovala na pozadí kritiky západnej civilizácie. Ťažko si inak vysvetliť napríklad nasledujúce slová, ktoré sa síce nachádzajú v závere knihy, ale podobné zmienky sa objavujú na viacerých jej miestach: „O Západe, ktorý bol často vnímaný ako nediferencovaný celok (do značnej miery rovnako ako sa v západných krajinách hľadelo na ‚východný blok‘), panovalo presvedčenie, pripomínajúce takmer článok náboženskej viery, že je bohatý, moderný a slobodný. Prakticky žiadna pozornosť nebola venovaná cene, ktorú ľudia zo Západu za také vymoženosti musia bežne platiť v podobe hrozby straty zamestnania, nižšieho sociálneho zabezpečenia, dlhšej pracovnej doby a vyššej kriminalite, nehovoriac o agresívnej reklame a konzumnom gýči, ktoré sprevádza kapitalizmus.“ (Heimannová 2020: 321) Autorka podľa týchto „výpadov“ proti západnej civilizácii píše z vopred vyhraneneného normatívneho – konzervatívneho – hľadiska. Československo chce hodnotiť zo zdanlivým nadhľadom, ale v skutočnosti ide o zaujatú kritiku. Autorka sa tým dramaticky líši od mladého českého historika Michala Macháčka, ktorý sa pri písaní monografie o jednej z najvýznamnejších postáv československých dejín 20. storočia Gustávovi Husákovi podobných zaujatých interpretácií vedome vystríhal: „Podľa historika Jacquesa La Goffa si životopisec v priebehu svojej práce vytvára so svojim ‚hrdinom‘ vzťah, ktorý ďalej rozvíja, čo je ‚jedno z kúziel a zároveň i najväčších nástrah‘ jeho snaženia. Často sa pritom stáva jeho advokátom, alebo naopak prokurátorom, ktorý sa usiluje o legitimizáciu, či delegitimizáciu jeho verejnej činnosti. Obom prístupom je spoločné, hodnotí iný významný francúzsky historik, Antoine Marés, že sa prezentujú ako faktograficky a interpretačne pravdivé.“ (Macháček 2013: 19) A to sa prihodilo aj Mary Heimannovej pri tvorbe nie životopisu, ale rovno celého príbehu krajiny s 15 miliónmi obyvateľom v čase jej rozdelenia. Autorka pritom sústredila množstvo archívnych materiálov z dlhodobého historického výskumu a zaujímavých dát, ktoré mohli dovtedy priemernému znalcovi historických reálií Československa unikať. Tento úctyhodný výsledok mimoriadnej pracovnej aktivity zabíja dojem premrštenej kritiky.

Ten sa začína už pri „otcovi zakladateľovi“ T. G. Masarykovi, ktorému vyčíta nasledujúce: „Masaryk využíval všetky prostriedky, ktoré mal k dispozícii, aby ovplyvňoval vývoj československej spoločnosti, ako to sám považoval na najlepšie – anonymizačné články v tlači, lekciami udeľovanými v poslaneckej snemovni, kabinetom i jednotlivým politikom, súkromnými audienciami pre vplyvných jednotlivcov a pravidelne konanými stretnutiami Piatočníkov v Čapkovom dome.“ (Heimannová 2020: 72) Ide o celkom neférovú

argumentáciu. Autorka v predchádzajúcej časti ukazuje na vývoj vzťahu českej politickej reprezentácie k habsburskej monarchii od vypuknutia vojny v roku 1914, kedy patrila medzi lojálnych „poddaných“. To sa počas vojny náhle zmenilo. Ak Masaryk opustil počas vojny pozíciu monarchistického politika, ktorý si vytýčil nový politický program – vytvorenie demokratickej republiky – je pomerne logicky pochopiteľné, že zaň cítil zodpovednosť a využíval svoj vplyv aj v kuloároch. Nie je to nič nekorektné a vo svojej podstate ani neetické. Ak by sme mali brať autorkinu kritiku vážne, museli by sme kritizovať úplne všetkých politikov, čo je len kúsok od konštatovania, že politika je predsa len „špinavé remeslo“. Ale pred rezignáciou na politiku varovali okrem niektorých predkresťanských rímskych filozofov viacerí významní grécki klasickí filozofovia. Čo teda autorka vlastne kritizuje, je ťažko povedať a preto sa takto vyslovená kritika môže javiť ako priam detinská. Ak chce kritizovať „kult tatíčkovstva“, to predsa robili mnohí zľava aj sprava a ťažko povedať, že by Mary Heimannová objavila niečo nové.

Ešte absurdnejšie znie hodnotenie autorky na adresu druhého československého prezidenta Eduarda Beneša v jednej z najťažších chvíľ jeho verejného angažovania a súčasne pre krajinu – rok 1938. „Beneš – ktorý jednal na základe spravodajských hlásení, že bezprostredne hrozí nemecký vpád, ktoré, ako sa neskôr ukázalo, boli nesprávne – namiesto, aby sa držal ich odporúčaní, dňa 21. mája, to znamená o necelé tri týždne neskôr, nariadil čiastočnú mobilizáciu československej armády, a tým krokom priviedol celú Európu na pokraj vojny.“ Ide o natoľko nehorázne tvrdenie, že komukoľvek, kto pozná základné súvislosti tzv. mníchovskej krízy, nemusí stáť ani za reakciu. Banálnosť s akou toto hodnotenie Mary Heimannová vyslovuje je ale natoľko zásadná, že by táto kruciálna nepravda raz mohla „zludoviet“, preto treba opäť raz a navždy pripomenúť, že agresorom bolo nacistické Nemecko, ktoré už predtým anektovalo Sársko, remilitarizovalo Porýnie a anektovalo Rakúsko. Adolf Hitler otvorene o Československu hovoril vždy nepriateľsky. Čiastočná mobilizácia armády na jar 1938 bola len logickou a v tom čase aj primeranou reakciou na čisto agresívne úmysly nacistov, pričom v rovnakých intenciách by reagoval každý životaschopný štát. Tu však hranice absurdnosti vyššie uvedeného výroku nekončia. Ako je známe, na tzv. mníchovský diktát za veľmi krátky čas doplatili práve západné mocnosti. O necelé dva roky po tom, ako „Beneš hnal Európu do vojny“, bolo porazené Francúzsko a Veľká Británia sa dostala do jednej z najťažších chvíľ svojej stáročnej histórie vo vojne o vlastné prežitie. A za to že prežila vďaka aj Slovákom a Čechom, ktorí v čase akútneho nedostatku pilotov, ktorý bol jednou z najväčších nevýhod RAF v boji s Luftvafou. Za ich službu dokonca povojnové Československo po vojne Veľkej Británii zaplatilo! Kde berie Mary Heimannová odvahu pri týchto súvislostiach ako členka Kráľovskej historickej spoločnosti takýmto hanebným spôsobom kritizovať politika, ktorý včas západ varoval pred nebezpečenstvom nacionálneho socializmu?

Pokiaľ je tón publikácie príkry k prvej Československej republike, totalitné dejiny vystihuje presne, pričom ho dáva do kontextu životných tragédií

obyčajných ľudských životov. Autorka sprostredkúva mieru a najmä ľudský rozmer udavačstva oboch totalít. Obohacujúce sú autorkine postrehy k novej prototalitnej povahe alebo kolektívnej identite československej verejnosti. Okrem iného ich ilustruje v dvoch zaujímavých momentoch. 1. počte členov komunistickej strany: „Asi zo 100 000 predvojnových členov strany stratila viac ako polovica vojnu v koncentračných táborech, v ktorých celá jedna štvrtina zahynula. ... Do konca roka 1948 početný stav členskej základne dosiahol počet 2,5 milióna osôb v približne 11 miliónov všetkých obyvateľov, čo znamenalo, že každý tretí dospelý sa stal nositeľom straníckej legitímácie KSČ.“ (Heimannová 2020 158 – 159) Tento údaj by sa dal zľahčiť povojnovou atmosférou a existenciálnou snahou ľudí o spoločenské a vo svojom dôsledku ekonomické napredovanie, to však limituje moment č. 2. o organizácii tzv. Vsesokolského sletu v roku 1948. Na čele Sokola vtedy stál Antonín Hřebík o ktorého sa zaujímala ŠTB. Komunisti vnímali Sokola ako konkurenčnú a v „zápale triedneho boja“ nepriateľskú organizáciu, na ich veľké prekvapenie, ale ŠTB zistila niečo iné: „Pretože pri výsluchoch vyšlo najavo, že Hřebík nie je ani zďaleka tak nebezpečný protivník a je ochotný pomáhať režimu, nebolo nutné nijako obmedzovať, či dokonca zakázať prvý povojnový Vsesokolský slet, a tak namiesto toho bola na oslavu tohto symbolu českej slobody a jednoty po dobe, ktorá bola eufemisticky nazvaná rokmi ‚neslobody‘, vydaná pamätná poštová známka.“ (Heimannová 2020 189 – 190) Aj tu však treba dodať, že ľudia so skúsenosťou s väzením v koncentračných táborech, ako bol aj starosta Sokola Antonín Hřebík, sa po vojne stávali vo väčšine členmi komunistickej strany ako zdanlivo najvýznamnejšieho ideologického odporcu nacionálneho socializmu. Aj tento „nenápadný“ faktor prispel k tomu, že československí komunisti dohliadaní Moskvou na ceste k moci veľký odpor od ostatných politických a spoločenských síl nezažívali.

Mary Heimannová napísala knihu v ktorej sa snažila vyvrátiť étos zakladateľov prvej Československej republiky, že jej duchovnými zdrojmi sú demokracia, tolerancia a humanizmus. Namiesto toho podľa autorky československá štátnosť stála dominantne na českom nacionalistickom šovinizme a politickom oportunizme. Slovenská súčasť československého príbehu tiež nie je v knihe spomínaná bez týchto odsúdení. Šovinizmus, nacionalizmus a oportunizmus ale v posudzovanej historickej ére neboli ničím výnimočným ani vo skúsenejších západných demokraciách – a to nielen v ich domácej ale aj medzinárodnej politike.

Ak by autorka napísala knihu, kde by upozornila „len“ na krivdy národnostných a náboženských menšín a doplnila by ich o zlyhania politických elit, kniha by vo verejnej diskusii a komerčne zaujala menej. Je preto užitočná, ak pripomína „dedičné hriechy“ Slovákov a Čechov a sprostredkúva ich ďalším generáciám ako výstrahu. Súčasne je ale veľmi nešťastné, ak neprímerane kritizuje tých jednotlivcov a skupiny, pre ktoré demokracia a humanizmus neboli frázy a aktívne vzdorovali prejavom šovinizmu. A práve na nich autorka zabudla, čo z jej knihy robí historicky neobjektívne dielo publikované navyše v čase dynamického vzostupu hneď viacerých typov šovinizmu potvrdeného

z časového hľadiska nie ako náhodný alebo okrajový, ale dlhodobý spoločenský trend nielen v strednej Európe.

Zoznam literatúry

Heimannová , M. (2020): Československo Stát, který zklamal, Petrkov.
Macháček, M (2013): Gustáv Husák, Vyšehrad.